

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Π.Ε.Δ.Δ.

Τομέας Διοικητικής Επιστήμης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσιο Δίκαιο και Δημόσια Πολιτική»

*«Η οδηγία 2014/59/ΕΕ για την ανάκαμψη και εξυγίανση πιστωτικών
ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων και η πρόσφατη
ενσωμάτωση της στο εθνικό δίκαιο»*

*[Μία κριτική θεώρηση αυτής, ιδίως υπό το πρίσμα του 17 Σ και του ΠΠΠ 1
της ΕΣΔΑ]*

Διπλωματική Εργασία
της φοιτήτριας

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

A.M. 151108

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Χ. Χρυσανθάκης

Αθήνα 2016

Banking is necessary, Banks are not
Bill Gates, 1994

Πρόλογος

Η σχετικά πρόσφατη διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 χαρακτηρίζεται από το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας ως η σημαντικότερη κρίση που γνώρισε μεταπολεμικά το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αρχικά, εκδηλώθηκε ως κρίση εμπιστοσύνης μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων των ανεπτυγμένων οικονομιών, η οποία μεταδόθηκε με ταχύτατους ρυθμούς στις διατραπεζικές αγορές σε όλο τον κόσμο προκαλώντας ανυπέρβλητα προβλήματα ρευστότητας. Στην έκταση που έλαβε η κρίση αυτή συνέβαλαν οι αλλαγές που σημειώθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες στην λειτουργία της διεθνούς οικονομίας και η επίδραση της παγκοσμιοποίησης.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αναζητήθηκαν εξ αρχής τρόποι θεσμικής και νομοθετικής αντιμετώπισης των συνεπειών της, με κοινό παρανομαστή την αναγνώριση της ανεπαρκούς επιτήρησης και ελέγχου των τραπεζών και των χρηματαγορών. Παράλληλα, δεδομένης της έντονης επιρροής της τραπεζικής αφερεγγυότητας σε ολόκληρη την οικονομία, κατέστη επιτακτική η ανάγκη θέσπισης ενός κανονιστικού πλαισίου που θα ρυθμίζει άμεσα τις λειτουργίες του εκάστοτε αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος με σκοπό την άμεση αποφυγή αρνητικών αντανακλαστικών συνεπειών έναντι του δημοσίου συμφέροντος.

Στο πλαίσιο αυτό, στην Σύνοδο Κορυφής της Ευρωζώνης της 29^{ης} Ιουνίου 2012, οι Αρχηγοί των κρατών μελών και των κυβερνήσεων της ευρωζώνης ανέθεσαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την υποβολή συγκεκριμένων νομοθετικών προτάσεων αναφορικά με την άμεση λειτουργία ενός εποπτικού μηχανισμού για τα πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο μίας ευρύτερης πολιτικής για την διαμόρφωση μιας «Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης». Οι θεσμικές και κανονιστικές εξελίξεις που ακολούθησαν, με βάση τα όσα αποφασίστηκαν σε πολιτικό επίπεδο το 2012, ήταν ιδιαίτερος σημαντικές με αποκορύφωμα την τροποποίηση της οδηγίας 2001/24/EK σχετικά με την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων, θέτοντας πλέον εν τοις πράγμασι ένα ενιαίο, κοινό πλαίσιο. Πρόκειται για την εισαγωγή της οδηγίας 2014/59/EE, για την ανάκαμψη και εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, γνωστή και ως «BRRD». Οι διατάξεις δε αυτής ενσωματώθηκαν στην ελληνική δικαιική τάξη, μόλις τον Αύγουστο 2015 με τον Ν.4335/2015, παρά μάλιστα το γεγονός ότι η ελληνική τραπεζική κρίση ήταν απόρροια της δημοσιονομικής κρίσης που έπληττε την Χώρα.

Κύρια χαρακτηριστικά του εν λόγω νομοθετικού πλαισίου αποτελεί η προσπάθεια για ταχύτερη εξυγίανση του αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος, χωρίς την μεσολάβηση δικαστικής διαδικασίας αλλά και χωρίς την συμβολή του κοινωνικού συνόλου. Σκοπός της νομοθετικής αυτής προσπάθειας αποτελεί η διαφύλαξη ή έστω η αποκατάσταση της οικονομικής θέσης του πιστωτικού ιδρύματος, μέσω της υιοθέτησης μιας σειράς μέτρων εξυγίανσης με έντονο παρεμβατικό χαρακτήρα επί των κεκτημένων περιουσιακών δικαιωμάτων των πιστωτών του ιδρύματος, θέτοντας όμως παράλληλα υπό αμφισβήτηση την συμβατότητα της με τις αντίστοιχες διατάξεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ. Την αμφιβολία αυτή επιδιώκει να εξαλείψει μερίδα της θεωρίας επικαλούμενη την αναγκαιότητα της λήψης των μέτρων αυτών για την διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος, επισημαίνοντας παράλληλα ότι συνάδουν απόλυτα με τις βασικές αρχές της Συμβάσεως που δεν είναι άλλες από την αρχή της αναλογικότητας και της νομιμότητας.

Ωστόσο, το δημόσιο συμφέρον δεν αποτελεί μία υπερθετική έννοια ικανή να ξεπεράσει από μόνη της τα ερωτηματικά που ανακύπτουν ως προς τον οριακό χαρακτήρα των εν λόγω μέτρων. Διότι, τα θεμελιώδη δικαιώματα και δη τα περιουσιακά, ως αντικείμενο διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών εννόμων τάξεων δεν έχουν αποκλειστικά ατομικιστικό προσανατολισμό που να δικαιολογεί την εκάστοτε παράκαμψη τους με την απλή επίκληση της εν λόγω δικαιολογητικής βάσης. Ως εκ τούτου, προκύπτει η αναγκαιότητα ερμηνείας της ad hoc παρεμβατικής βούλησης του νομοθέτη υπό το πρίσμα των νέων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών, επιδεικνύοντας τον δέοντα σεβασμό απέναντι στον πυρήνα του θεσμού της ίδιας της ΕΕ, που δεν είναι άλλος από το πρωτογενές δίκαιο αυτού.

Λέξεις Κλειδιά: Ανάκαμψη, Δημόσιο Συμφέρον, Εξυγίανση, Περιουσιακά Δικαιώματα, Πιστωτικά Ιδρύματα, Οικονομική Κρίση, Τραπεζική Κρίση.

Abstract

The recent international financial crisis of 2007 has been characterized by the entire academic community as the most significant crisis that the international financial system has been experienced in the postwar period. At first, the crisis appeared as a problem of confidence between the banks of the developed economies, which aired rapidly in the interbank markets all over the world, causing insurmountable liquidity problems. The changes that occurred in recent decades in the operation of the international economy and the impact of globalization were the major factors of the great extent of this crisis.

In a very early phase, Europe had tried to find ways of institutional and legislative treatment of crisis' negative consequences. It is considerable that common denominator of these tries was the fact that Europe had understood that previous rules of supervision and control of banks and financial markets were insufficient. Moreover, the strong influence of bank insolvency across the economy required the establishment of a regulatory framework that could intervene directly in the functions of each insolvent credit institution in order to avoid reflecting negative influences on public interest immediately.

In this context, the Euro summit on 29th June 2012, the Government of the EU Member States and Eurozone governments commended to the European Commission to submit specific legislative proposals, concerning the immediate operation of a monitoring mechanism for credit institutions as part of a wider policy for a future «European Banking Union». The institutional and regulatory developments that came after the decisions that had been made at a political level in 2012, were particularly important, culminating in the amendment of Directive 2001/24/EE about the reorganization and liquidation of credit institutions by setting a single and common framework. Specifically, as a result, it established the Directive 2014/59/2014 about the recovery and resolution of credit institutions and investment firms, known as «BRRD». The relevant provisions of this Directive were implemented in Greek juridical order, just until August 2015 with N. 4335/2015, despite the fact that the Greek banking crisis was the result of the financial crisis that affected the country and not the opposite.

The main feature of this legislative framework is the fast recovery of the insolvent credit institution, without the intervention of the judicial process and the contribution of the community. The purpose of this legislative effort is to preserve or even to restore the

current financial situation of the credit institution, by adopting a whole raft of resolution measures but with a strong interventionist character on the acquired property rights of the institution's creditors. In this way, the compatibility of these measures with the relevant Constitution and the ECHR provisions becomes questionable. In response to this reservation, a part of theory indicates the necessity of these rules as a safeguard to the public interest, noting at the same time that this necessity complies fully with the basic principles of the Convention that are not other than the principle of proportionality and legality.

However, the public interest is not a superlative meaning able to overcome the questions about the marginal nature of these measures by itself. This is because the fundamental rights and especially private property rights, as a subject of international, European and national legal systems, do not have an exclusively individualistic orientation able to be overcome by this justification. Therefore, it is absolutely necessary to examine this legislative authority in the light of the contemporary social and economic conditions, out of respect to the core of the EU's institution, which is none other than the primary legislation.

Keywords: *Recovery, Public Interest, Resolution, Property Rights, Banking Institutions, Financial Crisis, Banking Crisis.*

Συντομογραφίες

BRRD	Bank Recovery and Resolution Directive
CEBS	Committee of European Banking Supervision
CEIOPS	Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors
CESR	Committee of European Securities Regulator
ECHR	European Court of Human Rights
ELA	Emergency Liquidity Assistance
ESM	European Stability Mechanism
FDIC	Federal Deposit Insurance Corporation,
NPLs	Non Performing Loans
ΑΔΕΔΥ	Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημόσιων Υπαλλήλων
ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρεία
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
A.N.	Αναγκαστικός Νόμος
ΑΧΕΠΕΥ	Ανώνυμη Χρηματιστηριακή Εταιρεία Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΗ	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΚΤ	Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών
ΕΣΧΕ	Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας
ΕΠΕΥ	Εταιρεία Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών
Η.Π.Α	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΔΠ	Κανονιστική Διοικητική Πράξη

Ν.	Νόμος
ΠτΚ	Πτωχευτικός Κώδικας
Σ.	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΤΕΚΕ	Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδος
ΟΝΕ	Οικονομική Νομισματική Ένωση
ΠΝΠ	Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου
ΠΠΠ	Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο
ΣΕΚ	Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΣΛΕΕ	Σύμβαση για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΦΕΚ	Φύλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

Περιεχόμενα

<i>Εισαγωγικές παρατηρήσεις</i>	11
<i>I. Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και Οικονομική Δραστηριότητα. - Η πορεία προς την Τραπεζική Ένωση.</i>	14
<i>A. Το καθεστώς πριν την εφαρμογή της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.</i>	15
<i>B. Το καθεστώς μετά την εφαρμογή της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.</i>	18
<i>Γ. Η οικονομική κρίση του 2008 και η ανάδειξη των ρυθμιστικών κενών των Ευρωπαϊκών Κανόνων ως προς την αντιμετώπιση συστημικών κρίσεων.</i>	20
<i>Δ. Οι προτάσεις της Επιτροπής de Larosière.</i>	22
<i>E. Οι πρωτοβουλίες από το 2012 έως το 2014.</i>	24
<i>1. Οι θεσμικές εξελίξεις</i>	24
<i>2. Οι κανονιστικές εξελίξεις</i>	27
<i>II. Η κοινοτική Οδηγία 2014/59/ΕΕ για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων.</i>	28
<i>A. Οι λόγοι που οδήγησαν στην υιοθέτηση της Οδηγίας και η αντίστοιχη διαμόρφωση του περιεχομένου της.</i>	28
<i>B. Βασικές έννοιες της Οδηγίας και η ερμηνευτική οριοθέτηση τους.</i>	30
<i>1. Η έννοια της αφερεγγυότητας.</i>	30
<i>2. Η έννοια της εξυγίανσης (Regulation).</i>	32
<i>Γ. Γενική επισκόπηση των μέτρων της BRRD.</i>	34
<i>1. Το πεδίο εφαρμογής.</i>	34
<i>2. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής.</i>	35
<i>3. Τα στάδια της προβλεπόμενης στην BRRD διαδικασίας εξυγίανσης.</i>	36
<i>Δ. Bail in – Το νέο μέτρο εξυγίανσης.</i>	39
<i>1. Ορισμός της έννοιας και περιγραφή της διαδικασίας.</i>	39
<i>2. Επιλέξιμες απαιτήσεις και εξαιρέσεις.</i>	40
<i>3. Η ιεράρχηση των απαιτήσεων</i>	43
<i>4. Βασικές αρχές που διέπουν την εφαρμογή του μέτρου του bail in.</i>	45
<i>III. Το φαινόμενο της τραπεζικής αφερεγγυότητας στην ελληνική έννομη τάξη.</i>	47
<i>A. Προϊσχύσαν νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της τραπεζικής αφερεγγυότητας.</i>	49
<i>B. Η ενσωμάτωση της BRRD στην ελληνική έννομη τάξη</i>	52
<i>Γ. Η διαδικασία εξυγίανσης βάσει του ν. 4335/2015.</i>	53
<i>1. Πεδίο εφαρμογής.</i>	54
<i>2. Βασικό πλαίσιο ανάκαμψης και εξυγίανσης.</i>	54

3. Τα εργαλεία εξυγίανσης	55
Δ. Διαφοροποιήσεις από την BRRD.....	56
IV. Τα μέτρα εξυγίανσης του ν. 4335/2015, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ.....	60
Α. Οι επιλέξιμες απαιτήσεις του ν. 4335/2015 ως « <i>ratione materiae</i> » του άρθρου 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ.	61
Β. Τα όρια της « <i>ratione personae</i> » του 1 ΠΠΠ ως προς τα υποκείμενα του ν. 4335/2015.	67
Γ. Τα μέτρα εξυγίανσης του ν. 4335/2015 υπό τον περιοριστικό έλεγχο των τριών διακριτών κανόνων του άρθρου 1 ΠΠΠ.....	69
1. Τα μέτρα του ν. 4335/2015 και τα εννοιολογικά όρια της περιουσιακής στέρησης. ..	70
2. Η νομιμότητα των μέτρων εξυγίανσης του ν. 4335/2015 ως προϋπόθεση του επιτρεπτού της κρατικής επέμβασης στο δικαίωμα της περιουσίας.	73
3. Το δημόσιο συμφέρον ως δικαιολογητική βάση νομοθετικής πρόβλεψης των παρεμβατικών μέτρων εξυγίανσης του ν. 4335/2015.	80
4. Η αρχή της δίκαιης ισορροπίας	88
5. Ο πυρήνας των δικαιωμάτων που απορρέουν από τις επιλέξιμες απαιτήσεις ως ανυπέβλητο όριο προστασίας.	97
V. Επίμετρο	100
Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία.....	103
Ελληνική.....	103
Ξενόγλωσση.....	105
Διαδικτυακές Δημοσιεύσεις/Ανακοινώσεις	106
Πρωτογενείς Πηγές.....	108
Ευρωπαϊκά και διεθνή νομοθετικά κείμενα	108
Εθνικά νομοθετικά κείμενα	110
Νομολογία.....	112
ΕΔΔΑ.....	112
ΔΕΚ.....	114
Ξένων Εθνικών Δικαστηρίων.....	114
Εθνική Νομολογία	114

Λίστα Διαγραμμάτων

<i>Διάγραμμα 1: Παράδειγμα απορρόφησης ζημιών μέσω της ανακεφαλαιοποίησης με την εφαρμογή του «bail in».....</i>	<i>42</i>
<i>Διάγραμμα 2: Ιεραρχία απαιτήσεων βάσει της νομοθεσίας περί αφερεγγυότητας.....</i>	<i>44</i>
<i>Διάγραμμα 3: Ιεραρχία απαιτήσεων βάσει της BRRD.....</i>	<i>45</i>
<i>Διάγραμμα 4: Ενεργητικό Τραπεζών (% ΑΕΠ, Δεκέμβριος 2010).....</i>	<i>47</i>
<i>Διάγραμμα 5: Ετήσιο δημοσιονομικό πλεόνασμα ή έλλειμμα.....</i>	<i>48</i>

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Οι δηλώσεις του Ολλανδού Υπουργού Οικονομικών, Jeroen Dijsselbloem¹, ο οποίος ηγείται του Συμβουλίου Υπουργών Οικονομικών της Ευρωζώνης, λίγο μετά την εφαρμογή των μέτρων εξυγίανσης επί των δύο μεγαλύτερων κυπριακών τραπεζών τον Μάρτιο του 2013, σχετικά με το ότι πρόκειται να υιοθετηθεί το συγκεκριμένο πρότυπο διάσωσης και σε άλλες περιπτώσεις μη βιώσιμων τραπεζών, προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις σε οικονομικό, πολιτικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο. Λίγους μήνες αργότερα, αποδείχθηκε ότι οι δηλώσεις του αποτελούσαν προάγγελο της σχεδιαζόμενης πολιτικής του Eurogroup και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον τρόπο αντιμετώπισης του κινδύνου της αφερεγγυότητας των τραπεζών, η οποία και εφαρμόστηκε με την νομοθετική εφαρμογή της «Bank Recovery and Resolution Directive - BRRD». Το πλαίσιο των επίμαχων κανονιστικών ρυθμίσεων δεν αποτελούν ένα novum στον τρόπο αντιμετώπισης παρόμοιων χρηματοπιστωτικών γεγονότων, δεδομένου ότι στο παρελθόν αντίστοιχα μέτρα είχαν αποτελέσει κομμάτι της οικονομικής πολιτικής των Η.Π.Α., της Αγγλίας και της Γερμανίας.

Σκοπός της εν λόγω μελέτης αποτελεί η συνοπτική παρουσίαση των νέων αυτών διατάξεων και η ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό δίκαιο, μέσω μίας παράλληλα κριτικής προσέγγισης τους βάσει του άρθρ. 1 ΠΠΠ της ΕΣΔΑ και του 17Σ, τα οποία κατοχυρώνουν το δικαίωμα της περιουσίας. Η προσέγγιση αυτή επιλέχθηκε μεταξύ άλλων δεδομένου ότι η προστασία της περιουσίας βρίσκει την δικαιολόγησή της, κυρίως στην θεμελιακή συνταγματική καταξίωση της προσωπικής ελευθερίας, η οποία τα τελευταία χρόνια φαίνεται να πλήττεται σε πολλά επίπεδα. Παράλληλα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον φαίνεται να προκαλεί η κρατική παρέμβαση σε ζητήματα που αφορούν τον χρηματοπιστωτικό τομέα, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό έναν νέο τομέα δικαίου, αυτόν του δημόσιου τραπεζικού δικαίου.

Ειδικότερα, η παρούσα συνοπτική μελέτη διακρίνεται σε τέσσερις θεματικές ενότητες. Στην πρώτη ενότητα, επιχειρείται η παρουσίαση των παραγόντων εκείνων που συνιστούν ουσιαστικά την πορεία προς την Τραπεζική Ένωση και την δημιουργία των ρυθμιστικών και εποπτικών κανόνων των Πιστωτικών Ιδρυμάτων σε κοινοτικό

¹ *Luke Baker*, After Cyprus, eurozone faces tough banks regime – Eurogroup head, Reuters, 25 March 2013.

<http://www.reuters.com/article/uk-eurogroup-cyprus-dijsselbloem-idUKBRE92O0IL20130325>

επίπεδο. Η παρουσίαση αποτελείται από μία ιστορική τοποθέτηση αρχόμενη από το διάστημα πριν την Συνθήκη της Λισαβόνας και καταλήγοντας στην σημερινή πραγματικότητα. Ειδική μνεία γίνεται στα πιστωτικά γεγονότα που οδήγησαν στην κατάρρευση της Lehman Brothers αλλά και τις συνέπειες αυτής, οι οποίες αποτέλεσαν το αποφασιστικό αίτιο για την εισαγωγή ενός κοινού ρυθμιστικού πλαισίου σε όλες τις χώρες της Ε.Ε..

Στην δεύτερη ενότητα, αναφέρονται οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν συγκεκριμένα στην θέσπιση της BRRD αλλά και στον σκοπό αυτής, μέσα από μία παράλληλη σύγκριση των νέων μέτρων εξυγίανσης με παλαιότερες εφαρμοστέες εναλλακτικές λύσεις. Ακολούθως, γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση των βασικών πτυχών της, δίνοντας έμφαση στο μέτρο του «bail in», λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει τόσο ως έννοια όσο και ως προς τα αποτελέσματα της.

Η τρίτη ενότητα, αποτελείται από την παρουσίαση του ν. 4335/2015, η οποία αποτελεί ενσωμάτωση των αντίστοιχων διατάξεων της «BRRD», ενώ ειδικότερη αναφορά γίνεται στις διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο ρυθμιστικών πλαισίων.

Στην τέταρτη ενότητα, που αποτελεί και τον σκοπό της παρούσας μελέτης, επιχειρείται η συνεπαγωγή των νομοθετικών προβλέψεων του ν. 4335/2015, ως προς τα προβλεπόμενα μέτρα ανάκαμψης και εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων, στο άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ, προκειμένου να διερευνηθεί η συμβατότητα μεταξύ του νέου αυτού ρυθμιστικού πλαισίου προς τις βασικές αρχές που διασφαλίζουν την ειρηνική απόλαυση των κεκτημένων περιουσιακών δικαιωμάτων. Παράλληλα, γίνονται αναφορές στις αντίστοιχες συνταγματικές προβλέψεις του 17 Σ, όπου η διαφοροποίηση αυτών κρίνεται σκόπιμη για την σφαιρική αντιμετώπιση του θέματος. Στην έρευνα αυτή σημαντική συμβολή είχε η πρόσφατη αλλά και προγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ, του ΣτΕ και επικουρικά του ΔΕΕ. Περαιτέρω, μακροσκελής αναφορά θα γίνει στην «ταύτιση» δημοσίου και τραπεζικού συμφέροντος ως δικαιολογητικού παράγοντα για την ενεργοποίηση των εν λόγω ρυθμιστικών κανόνων, αλλά και στο εάν πληρείται ο αποζημιωτικός χαρακτήρας των εν λόγω προστατευτικών διατάξεων. Συνοψίζοντας δε τα παραπάνω, γίνεται μνεία στον ίδιο τον πυρήνα του δικαιώματος, ως απαραβίαστο όριο κάθε κρατικής παρεμβάσεως, επιδιώκοντας την προσέγγιση του εν λόγω ελέγχου από κάθε σκοπιά.

Τέλος, ως συμπέρασμα της παρούσας μελέτης επιχειρείται μία αντικειμενική καθολική θεώρηση ως προς την εν γένει αναγκαιότητα και αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων εξυγίανσης και ανάκαμψης των αφερέγγυων πιστωτικών ιδρυμάτων και μία κριτική απέναντι στην ρευστότητα της έννοιας του δικαιώματος στην περιουσία έναντι του δημοσίου συμφέροντος σε περιόδους δημοσιονομικής και τραπεζικής κρίσης.

I. Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και Οικονομική Δραστηριότητα - Η πορεία προς την Τραπεζική Ένωση.

Η σχετικώς πρόσφατη διεθνής οικονομική κρίση κατέδειξε στο ευρύ κοινό ότι οι θεσμοί του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με αυτούς της Δημόσιας οικονομικής πολιτικής. Η εφαρμογή νέων καινοτόμων τραπεζικών και χρηματιστηριακών προϊόντων και η διασυννοριακή επέκταση των πιστωτικών ιδρυμάτων αποτελούν τους καθοριστικούς παράγοντες για τις διακυμάνσεις, θετικές και αρνητικές, στην ευρύτερη οικονομία. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μία αμφίδρομη σχέση, δεδομένου ότι εμπειρικές και οικονομικές μελέτες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι στρεβλώσεις του τραπεζικού συστήματος ήταν ως επί το πλείστον αποτέλεσμα κρατικών παρεμβάσεων και δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων².

Όμως και ενώ από μία γρήγορη θεώρηση της σημερινής εικόνας της οικονομίας, θα κατέληγε κανείς στο συμπέρασμα ότι ο σύνδεσμος αυτός ήταν αποτέλεσμα της ραγδαίας ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος τις τελευταίες δεκαετίες, μια σύντομη ανασκόπηση στο παρελθόν αποδεικνύει ότι το φαινόμενο της εν λόγω αλληλεξάρτησης³ δεν είναι καινούργιο.

Η παρουσίαση των ιστορικών κύκλων της αγοράς και των αντίστοιχων ρυθμιστικών μέτρων που ελήφθησαν ανά τις χρονικές αυτές περιόδους, αναδεικνύει ότι οι σημερινές αρνητικές επιπτώσεις που η κοινωνία καλείται να αντιμετωπίσει καθημερινά, αλλά και το αντίστοιχο κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο υιοθετήθηκε για τον σκοπό της εξάλειψης, κυρίως όμοιων μελλοντικών καταστάσεων, δεν ήταν τίποτα περισσότερο από την λογική εξέλιξη της αγοράς.

² Για το ζήτημα των κρατικών παρεμβάσεων επί του τραπεζικού συστήματος βλ. σχετ. *Charles W. Calomiris*, Αίτια της κρίσης στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου», Άρθρο Α.1, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον, Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2011.

³ Βλ. σχετ. *Γεώργιο Δ. Καλλιμόπουλο*, Θεώρηση, εν είδει προλόγου, θεμάτων του τραπεζικού δικαίου, ΧρηΔικ 1/2007, 6-12, ο ίδιος, Το πεδίο τομής μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου χρηματοπιστωτικού δικαίου, ΧρηΔικ 2011, 350-351.

A. Το καθεστώς πριν την εφαρμογή της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με μελέτη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, που δημοσιεύθηκε το 1996, αποδείχθηκε ότι σχεδόν τα $\frac{3}{4}$ των κρατών μελών του, παρουσίαζαν σημαντικά προβλήματα στο χρηματοπιστωτικό τους σύστημα, κατά το χρονικό διάστημα 1980 έως 1996⁴. Αυτό επιβεβαιώθηκε και μεταγενέστερα, όπου μελετώντας⁵ το παράδειγμα της τραπεζικής κρίσης που εκδηλώθηκε στην Ασία⁶, παρατηρήθηκε ότι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που οδήγησε στο αρνητικό αυτό φαινόμενο ήταν η έλλειψη εποπτικών μηχανισμών, αλλά και σχετικών κανονιστικών ρυθμίσεων με αντικείμενο την πρόληψη των συνεπειών που επιφέρουν τα δείγματα αφερεγγυότητας των πιστωτικών ιδρυμάτων. Η παρατήρηση αυτή ήταν ικανή να οδηγήσει στην έναρξη των απαιτούμενων πλέον εργασιών σε υπερεθνικό επίπεδο για την δημιουργία ενός ικανού κανονιστικού εποπτικού πλαισίου για την αντιμετώπιση καταστάσεων με αυτά τα χαρακτηριστικά.

Στην πραγματικότητα, αντίστοιχες ενέργειες είχαν ξεκινήσει δειλά ήδη από το 1930, όπου η χρηματιστηριακή κρίση των ΗΠΑ⁷ είχε επηρεάσει αρνητικά την παγκόσμια

⁴ Βλ. *Carl-Johan Lindgren, Gillian Garcia and Matthew Seal*, Bank Soundness and Macroeconomic Policy, International Monetary Fund 1996, Table 2.

⁵ *Carl-Johan Lindgren, Tomás J.T. Baliño, Charles Enoch, Anne-Marie Gulde, Marc Quintyn, and Leslie Teo*, Financial Sector Crisis and Restructuring Lessons from Asia, IMF Occasional Papers 188, 2000, 30.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/op/opFinsec/op188.pdf>.

⁶ Το 1997 αποφασίστηκε η αναστολή της λειτουργίας 16 χρηματοοικονομικών εταιριών στην Ταϊλάνδη. Η απόφαση αυτή μείωσε σε μεγάλο βαθμό την εισροή ξένων κεφαλαίων στις χώρες της ευρύτερης ασιατικής περιοχής, η οποία μέχρι τότε αν και ήταν αθρόα δεν αξιοποιούνταν αποτελεσματικά. Η αναποτελεσματικότητα αυτή έγινε πλέον εμφανής και οι ξένοι επενδυτές προχώρησαν σε απόσυρση των κεφαλαίων τους, με αποτέλεσμα την κρίση που τάλανισε την ασιατική οικονομία μέχρι και το 2000. Στις βασικότερες συνέπειες αυτής της κρίσης είναι οι σημαντικές υποτιμήσεις των νομισμάτων της Κορέας, της Ινδονησίας, της Μαλαισίας, του Χονγκ Κονγκ, των Φιλιππίνων, της Σιγκαπούρης και της Ταϊβάν, καθώς και σημαντικές απώλειες στις εθνικές χρηματοοικονομικές αγορές και το παγκόσμιο εμπόριο.

⁷ Πρόκειται για την «Μεγάλη Ύφεση», όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, η οποία ήταν αποτέλεσμα του χρηματιστηριακού κραχ της 29^{ης} Οκτωβρίου του 1929, γνωστής και ως η «Μαύρη Τρίτη». Πέραν των αρνητικών επιπτώσεων της εν λόγω χρηματιστηριακής αστάθειας, ο υπερβολικός δανεισμός και η αντίστοιχη αδυναμία των δανειοληπτών να ανταποκριθούν στις συμβατικές τους υποχρεώσεις αποτέλεσαν έναν ακόμη παράγοντα της ύφεσης, η οποία οδήγησε τους καταθέτες σε μαζικές αναλήψεις χρημάτων από τους τραπεζικούς λογαριασμούς υπό τον φόβο μίας μελλοντικής πτώχευσης των πιστωτικών ιδρυμάτων και ως εκ τούτου περιουσιακής απώλειας. Υπολογίζεται ότι στις αρχές του 1930, 744 αμερικανικές τράπεζες κατέρρευσαν, ενώ έως τα τέλη του ίδιου έτους ο αριθμός είχε φτάσει στις 9.000. Αποτέλεσμα αυτών των γεγονότων ήταν η απώλεια \$ 140 δις, εκ των αποταμιευτικών καταθέσεων έως το 1933. Εν όψει των άνω, το 1933, εισήχθη μία νέα ρυθμιστική αρχή, ο Ομοσπονδιακός Οργανισμός Ασφάλισης Καταθέσεων (Federal Deposit Insurance Corporation, FDIC) με σκοπό την προστασία των τραπεζικών καταθέσεων κατά ένα ελάχιστο όριο, σε περίπτωση όπου η αντίστοιχη Τράπεζα οδηγείτο σε

Οικονομία. Πλήθος χωρών όπως το Βέλγιο⁸, η Γερμανία⁹ και η Ελβετία¹⁰ είχαν υιοθετήσει νομοθετικό πλαίσιο για την εισαγωγή ειδικών εποπτικών μηχανισμών με σκοπό την διαφύλαξη κυρίως της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζικών ιδρυμάτων και κατά συνέπεια των δικαιωμάτων των μετόχων και των ιδιωτών καταθετών. Στο ίδιο μήκος κύματος ενήργησε η Ολλανδία¹¹ και η Ιταλία¹² θεσπίζοντας ειδικό νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων, διατηρώντας όμως το ισχύον μέχρι τότε εποπτικό πλαίσιο, κατά το οποίο οι εποπτικές εξουσίες αποτελούσαν αρμοδιότητα της αντίστοιχης Εθνικής Κεντρικής Τράπεζας, όπως και στην Αγγλία.

Τις επόμενες δεκαετίες, ο ρόλος των εν λόγω εποπτικών μηχανισμών φαίνεται πως επεκτάθηκε, δεδομένης της παγκοσμιοποίησης και της δημιουργίας νέων χρηματοπιστωτικών προϊόντων. Παράλληλα, γεννήθηκε η ανάγκη για την θέσπιση νέων ειδικότερων ρυθμιστικών κανόνων με σκοπό την προστασία του συναλλασσόμενου κοινού αλλά και για την διαφύλαξη δημόσιων συμφερόντων από παράνομες ενέργειες που πλέον διευκολύνονταν από την διασυνοριακή επέκταση των τραπεζών. Ειδικότερα, στις 8 Οκτωβρίου 1974, έπειτα από την κατάρρευση του Συμφώνου του Bretton Woods αλλά και των συνεπακόλουθων αυτής πτώσεων της αμερικάνικης Τράπεζας Franklin National Bank και της γερμανικής Τράπεζας Herstatt Bank, ιδρύεται η Επιτροπή της Βασιλείας, κατόπιν αποφάσεων των Διοικητών των Κεντρικών Τραπεζών των κρατών μελών του G-10 και του Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Ελβετίας. Πρόκειται ουσιαστικά για μία de facto οργάνωση χωρίς νομική προσωπικότητα, με κύριο έργο την διαμόρφωση κανόνων σε διεθνές επίπεδο για την

πτώχευση. Ειδικότερα, εξασφαλίζει συμμετοχές σε έλεγχο και αποταμιεύσεις ταμειυτηρίου σε τράπεζες-μέλη, παρέχοντας σήμερα πλέον εγγύηση μέχρι του ποσού των \$ 100.000 ανά άτομο και ανά τράπεζα, και μέχρι του ποσού των \$ 250.000 σε λογαριασμούς συνταξιοδότησης.

⁸ Ένα πρώτο βήμα έγινε με το βασιλικό διάταγμα της 22ας Αυγούστου 1934 όπου ουσιαστικά έγινε διαχωρισμός μεταξύ επενδυτικών και καταθετικών τραπεζών. Η ουσιαστική όμως μεταρρύθμιση έλαβε χώρα ένα έτος αργότερα με το βασιλικό διάταγμα της 9ης Ιουλίου 1935 (Royal Decree 185) με αντικείμενο την ρύθμιση των τραπεζικών και ασφαλιστικών θεμάτων. Παράλληλα εισήχθη ένας ανεξάρτητος εποπτικός οργανισμός η Τραπεζική Επιτροπή (The Belgian «Commission Bancaire») με σκοπό την εποπτεία αντίστοιχων ρύθμιση και την εποπτεία των Πιστωτικών Ιδρυμάτων αλλά και των αντίστοιχων χρηματοπιστωτικών συναλλαγών.

⁹ Στην Γερμανία ήδη από το 1932 εισήχθη το πρώτο τραπεζικό δίκαιο με το οποίο θεσπίστηκε και ο αντίστοιχος εποπτικός μηχανισμός (Central Credit Committee - Zentraler Kreditausschuss - ZKA)

¹⁰ Το 1934, θεσπίστηκε ως ανεξάρτητη εποπτική αρχή των πιστωτικών ιδρυμάτων η Ελβετική Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζών δυνάμει του Ομοσπονδιακού Νόμου του 1934 σχετικά με τις Τράπεζες και τα Ταμειυτήρια.

¹¹ Dutch Act on the Supervision of Credit Systems 1952

¹² Οι εν λόγω κανόνες εποπτείας εισήχθησαν το 1936.

διασφάλιση της σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος. Τα «κονδοκάρτα» που εξέδωσε το 1975 και 1981 εισήγαγαν για πρώτη φορά την έννοια της ενοποιημένης εποπτείας και έθεσαν τις ελάχιστες αρχές συνεργασίας και κατανομής αρμοδιοτήτων περισσότερων αρμόδιων αρχών για την εποπτεία τραπεζών με διασυνοριακή δράση. Παράλληλα, με τα Σύμφωνα της Βασιλείας δημιουργείται ένας κοινός πλέον τρόπος υπολογισμού της κεφαλαιακής επάρκειας των Τραπεζών για την αντιμετώπιση των κινδύνων που ελλοχεύουν λόγω της ίδιας της φύσεως τους αλλά και της αντίστοιχης λειτουργίας τους. Σημαντική όμως φαίνεται να είναι και η συνεισφορά τους ως προς την σύσταση των επί μέρους εθνικών εποπτικών συστημάτων μέσα από την εισαγωγή των θεμελιωδών αρχών για την αποτελεσματική εποπτεία της τραπεζικής δραστηριότητας. Οι άνω προτάσεις της Επιτροπής της Βασιλείας, το περιεχόμενο των οποίων δεν αποτελεί *eo ipse* εκτελεστό δίκαιο, υιοθετήθηκαν σε κοινοτικό επίπεδο κατά το μεγαλύτερο μέρος τους με την ενσωμάτωση τους σε αντίστοιχες κοινοτικές Οδηγίες¹³, με σκοπό την αντιμετώπιση των συνεπειών που τραπεζικές κρίσεις, όπως αυτές του παρελθόντος, μπορεί να επιφέρουν στα κράτη μέλη της ΕΕ.

Όμως, ένα τέτοιο ρυθμιστικό πλαίσιο, αν και έθετε τις βάσεις για την δημιουργία κοινών κανόνων για την προληπτική εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων των κρατών μελών, δεν εισήγαγε σε καμία περίπτωση έναν ενιαίο φορέα, ο οποίος θα ήταν αρμόδιος για την εποπτεία τους, αφήνοντας έτσι περιθώρια σε κάθε χώρα για διαφοροποιήσεις, οι οποίες δημιουργούσαν ρυθμιστικά κενά, ιδίως στις περιπτώσεις πιστωτικών ιδρυμάτων με υπερεθνική λειτουργία. Και ενώ θα περίμενε κανείς η παράλειψη αυτή να επιλυθεί με την έναρξη της λειτουργίας της ONE στην ΕΕ, η πραγματικότητα ήρθε να διαψεύσει την προσμονή αυτή. Αντιθέτως, με την διάταξη της παρ. 5 του άρθρου 105 της ΣΕΚ, η οποία εισήχθη αυτούσια στο άρθρο 3.3. του Καταστατικού του ΕΣΚΤ¹⁴ ορίστηκε ότι το ευρωπαϊκό αυτό σύστημα *θα συμβάλλει στην εκ μέρους των αρμόδιων αρχών ομαλή άσκηση πολιτικών που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων και την σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος*¹⁵. Ως εκ τούτου, ο ρόλος της ΕΚΤ περιορίστηκε, σε

¹³ Βλ. ενδεικτ. Οδηγίες 2006/48/ΕΚ και 2006/49/ΕΚ, η οποίες αποτελούν ενσωμάτωση της Βασιλείας II και αφορούν την επάρκεια των ιδίων κεφαλαίων πιστωτικών ιδρυμάτων και των επιχειρήσεων παροχής επενδυτικών υπηρεσιών

¹⁴ Το ΕΣΚΤ αποτελείται από την ΕΚΤ και τις ΕΘΝΚΤ όλων των κρατών μελών της ΕΕ, είτε αυτά έχουν υιοθετήσει το ευρώ είτε όχι.

¹⁵ Σημειωτέο δε ότι η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αποτελούν τη

επίπεδο εποπτείας, στην υποβολή Γνωμών, χωρίς καμία περαιτέρω εκτελεστική αρμοδιότητα.

Η παράλειψη θέσπισης ενός κοινού εποπτικού φορέα, ο οποίος θα καθόριζε σε ευρωπαϊκό επίπεδο τους όρους για την καθολική λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων είχε ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, την υιοθέτηση διαφοροποιημένων διαδικασιών για την αντιμετώπιση της τραπεζικής αφερεγγυότητας μεταξύ των κρατών μελών. Αυτό καθιστούσε στην πράξη δυσχερή την ενεργοποίηση των αντίστοιχων μέτρων λόγω της διασυνοριακής λειτουργίας των πιστωτικών ιδρυμάτων, αφήνοντας τελικά περιθώρια περί ελαστικής εφαρμογής τους ή ακόμα και μη εφαρμογής αυτών.

B. Το καθεστώς μετά την εφαρμογή της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στα μέσα της δεκαετίας του 2000, το ζήτημα της θεσμοθέτησης υπερεθνικών εποπτικών αρχών του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος αποτέλεσε αντικείμενο συζητήσεων, κατ' αρχήν όμως σε ακαδημαϊκό και πάλι επίπεδο. Σε αντίθεση με την θεωρητική πρόοδο που παρουσίαζε το ζήτημα δημιουργίας ενός ενιαίου εποπτικού πλαισίου στους κόλπους της ΕΕ¹⁶, η διαδικασία ενοποίησης των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας και των κανόνων συγκρούσεως, αναφορικά με την

νομική βάση για την ενιαία νομισματική πολιτική. Με το Καταστατικό ιδρύθηκαν η ΕΚΤ και το ΕΣΚΤ την 1η Ιουνίου 1998. Η ΕΚΤ ιδρύθηκε ως πυρήνας του Ευρωσυστήματος και του ΕΣΚΤ.

¹⁶ Επισημαίνεται ότι το Συμβούλιο της Ecofin της 3^{ης} Δεκεμβρίου 2002, έκρινε σκόπιμη της επέκταση της εφαρμογής αναφορικά με την διαμόρφωση του ευρωπαϊκού δικαίου που διέπει και άλλους τομείς του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στο πλαίσιο αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρόβη στην θεσμοθέτηση τριών επιτροπών, στους τρεις βασικούς τομείς του χρηματοπιστωτικού συστήματος με την συμμετοχή κατά κύριο λόγο των αντίστοιχων αρμόδιων εθνικών εποπτικών αρχών των κρατών μελών. Πρόκειται για την :

- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Ρυθμιστικών Αρχών των Αγορών Κινητών Αξιών (Committee of European Securities Regulators, CESR), η οποία ιδρύθηκε δυνάμει της απόφασης 2001/527/ΕΚ της Επιτροπής, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει πλέον σήμερα δυνάμει της Απόφασης 2004/7/ΕΚ της Επιτροπής.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Εποπτικών Αρχών Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων (Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors, CEIOPS), η οποία ιδρύθηκε δυνάμει της Απόφασης 2004/6/ΕΚ της Επιτροπής
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Αρχών Τραπεζικής Εποπτείας (Committee of European Banking Supervisors, CEBS), η οποία ιδρύθηκε δυνάμει της Απόφασης 2004/5/ΕΚ της Επιτροπής.

Αν και η ίδρυση των εν λόγω θεσμών συνιστά ένα novum στο πλαίσιο της χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης στην ευρωπαϊκή Κοινότητα πρέπει να επισημανθεί ότι το έργο των εν λόγω Επιτροπών αν και σαφέστατα ήταν περισσότερο διευρυμένο από εκείνο της Επιτροπής Τραπεζικής Εποπτείας του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών, σε καμία περίπτωση δεν αποτέλεσε μια υπερεθνική ενιαία εποπτική αρχή του τραπεζικού συστήματος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

«διεθνούς χαρακτήρα» αφερεγγυότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων, έκανε κάποια πρώτα βήματα.

Τον Απρίλιο του 2001, εκδίδεται η Οδηγία 2001/24/ΕΕ¹⁷ για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων, θέτοντας ως ημερομηνία για την εφαρμογή της από τα κράτη μέλη, την 5^η Μαΐου 2004¹⁸. Με την Οδηγία καθιερώνεται για πρώτη φορά η αρχή της καθολικότητας ως προς τις εφαρμοστέες διαδικασίες για την εξυγίανση αφερέγγυων πιστωτικών ιδρυμάτων, αποκλείοντας ουσιαστικά την δυνατότητα κηρύξεως δευτερεύουσας διαδικασίας σε άλλο κράτος από εκείνο στο οποίο κηρύσσεται κύρια διαδικασία, στο πλαίσιο της λεγόμενης προσέγγισης της ενιαίας οντότητας (Single Entity Approach) ή ενιαίου διαβατηρίου (Single Passport). Όμως, η εν προκειμένω εφαρμογή της *lex consursus*¹⁹ στις διαδικασίες αφερεγγυότητας που υιοθετούν τα πιστωτικά ιδρύματα και τα υποκαταστήματα αυτών δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση και την εναρμόνιση των μέτρων αναδιοργάνωσης των πιστωτικών ιδρυμάτων σε κοινοτικό επίπεδο, αρκούμενοι οι συντάκτες της Οδηγίας στο να καθιερώσουν την αμοιβαία αναγνώριση των εν λόγω διαδικασιών από τα κράτη μέλη²⁰. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι οι κανονιστικές ρυθμίσεις της Οδηγίας απευθύνονται αποκλειστικά και μόνο στα πιστωτικά ιδρύματα, αφήνοντας εκτός πεδίου εφαρμογής τους τραπεζικούς ομίλους αλλά και άλλες κατηγορίες χρηματοδοτικών επιχειρήσεων, όπως επενδυτικές υπηρεσίες. Η παράλειψη δε αυτή,

¹⁷ Για την Οδηγία 2001/24/ΕΕ βλ. αναλυτ. *Ελίνα Μουσταΐρα*, Οδηγία 2001/24/ΕΚ για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων, Αρμ. 2005, 321, *Ιωαν. Βελέντζα*, Δίκαιο τραπεζών και τραπεζικών συμβάσεων 3^η εκδ. 2003, 391, *Β. Δούβλη*, Ευρωπαϊκό τραπεζικό δίκαιο, 2003, 223, *Σπ. Ψυχομάνη*, Οι τράπεζες και η εποπτεία τους, 2006, 73 και *Πόπη Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου*, Η λειτουργία των κοινοτικών και μη πιστωτικών ιδρυμάτων και η λήψη μέτρων μετά το ν. 3458/2006, ΔΕΕ 2007, 428 επ..

¹⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι δύο χρόνια μετά την λήξη της προθεσμίας εναρμόνισης του εσωτερικού δικαίου της Χώρας μας, δημοσιεύθηκε ο ν. 3458/2006 για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων (ΦΕΚ Α 94/08.05.2006).

¹⁹ Για της αρχές της εδαφικότητας και της καθολικότητας στο πλαίσιο του πρωτεύοντος δικαίου σε κοινοτικό επίπεδο βλ. αναλ. *Δημήτρη Αυγητίδη*, Η αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας σε κοινοτικό επίπεδο. Τα όρια της παρέμβασης του κοινοτικού νομοθέτη στο πρωτεύοντο δίκαιο, ΧρΙΔ 2007, 400 - 401.

²⁰ Εν προκειμένω θα μπορούσε να ισχύσει αναλογικώς και η διατύπωση του ΔΕΚ (Υπόθεση Eurofood, Απόφαση της 2 Μαΐου 2006, C – 341/04, 02.05.2006) σε υπόθεση του Καν. 1346/2000: «Στόχος του Κανονισμού δεν είναι η θέσπιση ενιαίας διαδικασίας αφερεγγυότητας, αλλά, όπως προκύπτει από την δεύτερη αιτιολογική σκέψη του, η διασφάλιση του ότι λειτουργούν αποτελεσματικά και αποδοτικά οι διασυνοριακές διαδικασίες αφερεγγυότητας. Συναφώς θεσπίζει κανόνες με στόχο, όπως αναφέρεται στην Τρίτη αιτιολογική σκέψη του, τον συντονισμό των μέτρων που πρέπει να ληφθούν σχετικά με την περιουσία ενός αφερέγγυου οφειλέτη».

εκούσια ή ακούσια, κρίνεται ιδιαίτερος σημαντική δεδομένου ότι πρόκειται για επιχειρήσεις με πολυεθνική επέκταση.

Παρά τις ως άνω ελλείψεις, η Οδηγία αυτή συνέβαλε αδιαμφισβήτητα στην πρόληψη του συστημικού κινδύνου για τα πιστωτικά ιδρύματα, καθιερώνοντας σε κοινοτικό επίπεδο ένα δίκαιο για τις συλλογικές διαδικασίες.

Γ. Η οικονομική κρίση του 2008 και η ανάδειξη των ρυθμιστικών κενών των Ευρωπαϊκών Κανόνων ως προς την αντιμετώπιση συστημικών κρίσεων.

Είναι γεγονός ότι το χρονικό διάστημα από την δεκαετία του 1980 έως το 2007 χαρακτηρίστηκε από το φαινόμενο της «Μεγάλης Εξομάλυνσης» (Great Moderation), αποτελώντας ουσιαστικά μία περίοδο χωρίς ιδιαίτερες οικονομικές διακυμάνσεις²¹. Όμως το φαινόμενο αυτό δεν διατηρήθηκε με αποτέλεσμα το ξέσπασμα τον Αύγουστο του 2007 της οικονομικής κρίσης στις ΗΠΑ, με επίκεντρο την αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης (subprime). Την κρίση προξένησε κυρίως η συμπεριφορά του σκιώδους τραπεζικού συστήματος²² στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης, το οποίο είχε βρει τρόπους αποφυγής του κόστους της εποπτείας. Οι φορείς της οικονομίας για πολλά χρόνια αδιαφορούσαν για τους κινδύνους που πηγάζουν εκ της ίδιας της φύσεως του χρηματοπιστωτικού τομέα αναλαμβάνοντας επενδυτικά ρίσκα με μόνο σκοπό το γρήγορο και εύκολο κέρδος. Μεγάλοι χρηματοπιστωτικοί οίκοι επένδυναν για ίδιο λογαριασμό, χρησιμοποιώντας βραχυχρόνιο δανεισμό ώστε να πολλαπλασιάζεται το μέγεθος της επένδυσης και ως εκ

²¹ Μία μερίδα αναλυτών αποδίδει την «μεγάλη εξομάλυνση» στην αποτελεσματικότερη άσκηση νομισματικής πολιτικής (π.χ. *Clarida, Richard, Jordi Galí, and Mark Gertler, Monetary Policy Rules and Macroeconomic Stability: Evidence and Some Theory, Quarterly Journal of Economics, 2000, 147-180*), στον βαθμό που η τελευταία επικεντρώνεται στην επίτευξη χαμηλού και πιο σταθερού πληθωρισμού. Μια άλλη κατεύθυνση στην βιβλιογραφία θεωρεί την μεγάλη εξομάλυνση συμπτωματική, θεωρώντας πως ήταν αποτέλεσμα των σχετικά ήπιων συνθηκών και της απουσίας σημαντικών αρνητικών διαταράξεων κατά την περίοδο αυτή (π.χ. *Stock and Watson, Has the cycle business changed and why?, NBER Macroeconomics Annual, 2002, Volume 17*). Τέλος, άλλες ερμηνείες εστιάζουν στις αλλαγές στην δομή της Οικονομίας λόγω της Παγκοσμιοποίησης και των καινοτομιών στο χρηματοοικονομικό σύστημα. Η τελευταία δε προσέγγιση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν λάβει κανείς υπόψιν του ότι η εισαγωγή των νέων χρηματοπιστωτικών προϊόντων και η αλόγιστη χρήση αυτών αποτέλεσε ουσιαστικά τον κύριο παράγοντα της έναρξης της παρούσας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

²² Ως σκιώδες τραπεζικό σύστημα νοούνται οι επενδυτικές τράπεζες, τα αμοιβαία κεφάλαια υψηλού κινδύνου, η έκθεση των ασφαλιστικών εταιρειών σε σύνθετα επενδυτικά προϊόντα (CDS) καθώς και θυγατρικές τραπεζών με στόχο την επένδυση σε τιτλοποιημένα προϊόντα.

τούτου και της τελικής απόδοσης. Όμως ο δανεισμός στέρευε γρήγορα επεκτείνοντας τα προβλήματα, καθώς η συνεπαγόμενη έλλειψη ρευστότητας δημιούργησε κλίμα πανικού, οδηγώντας παράλληλα στην πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων σε κάθε τομέα. Αποκορύφωμα της ως άνω καθοδικής πορείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος αποτέλεσε η τελική πτώση της Lehman Brothers²³, συνέπεια της οποίας ήταν η πρόκληση οικονομικής αστάθειας σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο και επικίνδυνες προεκτάσεις σε ζωτικά κομμάτια της οικονομίας.

Η περίοδος αυτή κατέδειξε με τον πιο ζοφερό τρόπο αυτό που εδώ και δεκαετίες είχε αποτελέσει αντικείμενο ακαδημαϊκών συζητήσεων και το οποίο δεν ήταν άλλο από την έλλειψη ενός κοινού πλαισίου για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων και συγκεκριμένα την αποφυγή κατάρρευσης πιστωτικών ιδρυμάτων που θα μπορούσε να λάβει μη αναστρέψιμες, επικίνδυνες προεκτάσεις ως συνέπεια του «domino effect». Η αντίδραση των ρυθμιστικών αρχών και των θεσμών, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν άμεση. Πράγματι, από την έναρξη της κρίσης το 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέσπισε σειρά νέων κανόνων με στόχο την βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου, της εποπτείας και της διακυβέρνησης του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Η αναγκαιότητα όμως περί άμεσης αντιμετώπισης της επικρατούσας εκείνη την περίοδο τραπεζικής κρίσης οδήγησε κατ' αρχήν στην αναζήτηση λύσεων μέσω των διαθέσιμων εκ του ισχύοντος μέχρι τότε νομοθετικού πλαισίου μέσων. Οι κρατικές ενισχύσεις χρησιμοποιήθηκαν, όπως άλλωστε και στο παρελθόν ως μέτρα στήριξης σε τραπεζικά ιδρύματα, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την νομιμότητα²⁴ αλλά κυρίως την

²³ Τον Σεπτέμβριο του 2008 ανακοινώθηκε πως η Lehman Brothers, η τέταρτη μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα των Η.Π.Α. πτώχευσε στην Νέα Υόρκη, καταγράφοντας ζημίες περίπου \$ 60 δις. Η πτώχευση της Lehman επηρέασε άμεσα την ασφαλιστική εταιρεία AIG, η λειτουργία της οποίας εξασφαλίστηκε κατόπιν έκτακτης χρηματοδότησης που έλαβε από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Η.Π.Α., ποσού ύψους \$ 80 δις. Η κρατική αυτή ενίσχυση αποτέλεσε ουσιαστικά μέτρο για την αποφυγή αλυσιδωτών πτωχεύσεων μεγάλων επιχειρήσεων οι οποίες θα δημιουργούσαν ανεπανόρθωτη βλάβη σε ολόκληρη την Οικονομία. Εν όψει της τραπεζικής αυτής ανασφάλειας, οι Bank of America, Goldman Sachs, Merrill Lynch, Morgan Stanley, JPMorgan Chase, Citibank, Barclays, Deutsche Bank, Credit Suisse και UBS προέβησαν στην δημιουργία ενός ταμείου στο οποίο κατέθεσαν περίπου \$ 70 δις με σκοπό την αποφυγή όμοιων καταστάσεων στο μέλλον, καλύπτοντας την κρατική παράλειψη σχετικής κανονιστικής πρόβλεψης. Η παράλειψη δε αυτή διορθώθηκε μόλις 2 χρόνια αργότερα με την υιοθέτηση της ομοσπονδιακής πράξης του 2010 Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010.

<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2013-12-18/pdf/2013-30057.pdf>

²⁴ Προκειμένου να καμφθεί η αμφισβήτηση επί της νομιμότητας της χορήγησης κρατικών ενισχύσεων ως μέτρου στήριξης των Τραπεζών εντός του πλαισίου χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Επιτροπή έχει εκδώσει 4 ανακοινώσεις, οι οποίες παρέχουν αναλυτική καθοδήγηση σχετικά με τα κριτήρια βάσει των οποίων κρίνεται η συμβατότητα των κρατικών μέτρων στήριξης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με τις προϋποθέσεις της παρ. 3 του άρθρου 107 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, πρόκειται για την ανακοίνωση για την εφαρμογή των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων στα μέτρα που λήφθηκαν για τους

αποτελεσματικότητα της εν λόγω πρακτικής. Η αρνητική αυτή στάση δικαιολογείται από την παράθεση των ποσών που δαπανήθηκαν από τον εθνικό προϋπολογισμό για την ανακεφαλοποίηση των τραπεζών. Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι από το 2008 έως το 2012 τα κράτη μέλη της ΕΕ χορήγησαν μέτρα στηρίξεως σε τραπεζικά ιδρύματα ύψους 591,1 δις ευρώ²⁵.

Δ. Οι προτάσεις της Επιτροπής de Larosiére.

Τον Νοέμβριο του 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέθεσε σε ειδική επιτροπή με επικεφαλής τον πρώην Διοικητή της Τράπεζας της Γαλλίας και πρόεδρο του ΔΝΤ Jacques de Larosiére την έρευνα των λόγων που οδήγησαν στην χρηματοπιστωτική κρίση που είχε ήδη εκδηλωθεί, κατά χρονικό εκείνο διάστημα, αλλά και την ανάδειξη λύσεων για την αντιμετώπιση τους. Η έκθεση της επιτροπής²⁶ η οποία κατατέθηκε το 2009 κατέληξε ότι τα αίτια της κρίσης συνίστατο στις χαμηλές κεφαλαιακές απαιτήσεις του χαρτοφυλακίου συναλλαγών, στην ανεπαρκή αποτύπωση του κινδύνου σύνθετου προϊόντων, στην αναποτελεσματική αντιμετώπιση του κινδύνου ρευστότητας των αγορών και στην ανεπάρκεια συστημικής διαχείρισης των κινδύνων που συνοδεύουν την εταιρική διακυβέρνηση. Ως συμπέρασμα της παράθεσης των ως άνω αιτιών αποτέλεσε ουσιαστικά η αναγκαιότητα αναπροσαρμογής του πλαισίου άσκησης εποπτείας στο ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα²⁷, προτείνοντας ουσιαστικά την

χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς στο πλαίσιο της τρέχουσας παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης (ΕΕ C 270 της 25^{ης}.10.2008 - Ανακοίνωση περί τραπεζικών υπηρεσιών), η ανακοίνωση για την ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοπιστωτικών οργανισμών στο πλαίσιο της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής κρίσης: περιορισμός των ενισχύσεων στο ελάχιστο απαραίτητο και διασφάλισης έναντι αδικαιολόγητων στρεβλώσεων του ανταγωνισμού (ΕΕ C 10 της 15^{ης}.01.2009 - Ανακοίνωση περί ανακεφαλαιοποίησης), η ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την αντιμετώπιση των απομειωμένων περιουσιακών στοιχείων στον κοινοτικό τραπεζικό τομέα (ΕΕ C 72 της 26^{ης}.03.2009 - Ανακοίνωση περί απομειωμένων περιουσιακών στοιχείων) και η ανακοίνωση περί αποκατάστασης της βιωσιμότητας και αξιολόγησης των μέτρων αναδιάρθρωσης στον χρηματοπιστωτικό τομέα στο πλαίσιο της παρούσας κρίσης βάσει των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων (ΕΕ C 195 της 19^{ης}.08.2009 - Ανακοίνωση περί αναδιάρθρωσης). Η ισχύς της τελευταίας παρατάθηκε έως την 31^η.12.2011 με την έκδοση μίας πέμπτης Ανακοίνωσης (ΕΕ C 329 της 7^{ης}.12.2010).

²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), State Aid Scoreboard, διαθέσιμο στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/financial_economic_crisis_aid_en.html#tables

²⁶ The high level group on financial supervision in EU chaired by Jacques de Larosiére, Report, Brussels, 25.02.2009

http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf

²⁷ Πρόκειται για το τρίτο κεφάλαιο της έκθεσης, με τίτλο «Ευρωπαϊκή εποπτική αποκατάσταση», («EU Supervisory Repair»).

ενίσχυση της ποιότητας της εποπτείας που ασκείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο με τη διαμόρφωση ενός «ευρωπαϊκού συστήματος εποπτείας και διαχείρισης κρίσεων». Στο επίκεντρο της λειτουργίας του προτεινόμενου αυτού συστήματος τέθηκε το ζήτημα της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών εποπτικών αρχών μέσω νέων ευρωπαϊκών εποπτικών αρχών, αλλά και της θεσπίσεως ενός φορέα επιφορτισμένου με την παρακολούθηση των εν γένει κινδύνων που συνδέονται με το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ειδικότερα, προτάθηκε η θεσμοθέτηση δύο εποπτικών φορέων και συγκεκριμένα :

A) Του «Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου», το οποίο θα είναι αρμόδιο σε θέματα μακροπροληπτικής εποπτείας του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος και το οποίο θα λειτουργεί υπό την διοικητική στήριξη της ΕΚΤ²⁸ και

B) Του Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας το οποίο θα είναι αρμόδιο σε θέματα μικροπροληπτικής εποπτείας του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος και θα λειτουργεί εκτός ΕΚΤ²⁹.

Η επιλογή της λειτουργίας του ΕΣΧΕ, χωρίς την διοικητική υποστήριξη της ΕΚΤ, πηγάζει από τον προβληματισμό που είχε διατυπωθεί ως προς την ορθότητα και πιθανότητα και την νομιμότητα³⁰ της ασκήσεως διπλού ρόλου από την ΕΚΤ, ως νομισματικής αρχής και παράλληλα ως εποπτικής αρχής, λόγω της πιθανής ύπαρξης σύγκρουσης συμφερόντων. Μάλιστα, το ενδεχόμενο ύπαρξης μιας τέτοιας σύγκρουσης είχε οδηγήσει την πλειοψηφία των κρατών μελών της Κοινότητας να προσφύγουν, σε εθνικό επίπεδο, στο διαχωρισμό της νομισματικής από τη χρηματοπιστωτική εποπτική λειτουργία³¹.

Στις 24 Νοεμβρίου 2010, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο υιοθέτησαν τις ως άνω προτάσεις, εκδίδοντας τους σχετικούς Κανονισμούς για την ενίσχυση της

²⁸ Το ΕΣΣΚ προτείνεται να λειτουργήσει στο πλαίσιο του ΕΣΚΤ και συγκεκριμένα να υποκατασταθεί στο έργο της Επιτροπής Τραπεζικής Εποπτείας.

²⁹ Το σύστημα αυτό προτείνεται να είναι αποκεντρωμένο, και να αποτελείται από τρεις νέες Αρχές που θα θεσμοθετηθούν, σταδιακά, σε ευρωπαϊκό επίπεδο με μετασχηματισμό των τριών επιτροπών που πρόβλεπε η διαδικασία Lamfalussy και συγκεκριμένα CEBS, CESR και CEIOPS.

³⁰ Ο προβληματισμός αυτός απορρέει ουσιαστικά από την ίδια την ΣΕΚ και συγκεκριμένα την διάταξη της παρ. 6 του άρθρου 105, η οποία εξαιρεί από την μικρο- προληπτική εποπτεία που ασκεί η ΕΚΤ τις ασφαλιστικές επιχειρήσεις. Κατά συνέπεια, η ΕΚΤ δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εποπτική αρχή για ορισμένους από τους πανευρωπαϊκά συστημικά σημαντικούς ομίλους ετερογενών χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων, στην δομή των οποίων περιλαμβάνονται τράπεζες και ασφαλιστικές επιχειρήσεις,

³¹ Βλ. αναλυτ. *Goodhart, C.A.E. and D. Schoenmaker*, Institutional Separation Between Supervisory and Monetary Agencies, in Goodhart, C.A.E. (editor): *The Central Bank and the Financial System*, Macmillan, Press, London., 1993, σελ. 333 - 413.

αποτελεσματικότητας της μικροπροληπτικής εποπτείας των φορέων παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών στην ΕΕ³² καθώς και την καθιέρωση ρυθμιστικού πλαισίου για την μακροπροληπτική επίβλεψη του χρηματοπιστωτικού συστήματος³³.

Παρά τις ως άνω ρυθμίσεις και με δεδομένο ότι η μικροπροληπτική εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων συνέχισε να ασκείται από τις αντίστοιχες εθνικές αρμόδιες αρχές, διατηρήθηκε η ασυμμετρία μεταξύ των ρυθμιστικών κανόνων της τραπεζικής αφερεγγυότητας σε προληπτικό αλλά και επεμβατικό επίπεδο καθώς και η απουσία ενός κοινού υπερεθνικού εποπτικού φορέα.

E. Οι πρωτοβουλίες από το 2012 έως το 2014.

1. Οι θεσμικές εξελίξεις

Ένα μόλις έτος μετά την ενσωμάτωση των προτάσεων της Επιτροπής de Larosière στο ενωσιακό κανονιστικό πλαίσιο, ξεκίνησαν εκ νέου συζητήσεις αναφορικά με την αναγκαιότητα διαμόρφωσης υπερεθνικών εποπτικών αρχών του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος, ειδικά για τον τραπεζικό τομέα, καθώς και αντίστοιχων ρυθμιστικών κανόνων. Σημείο εκκίνησης των συζητήσεων αποτέλεσε η δημοσιονομική κρίση του 2010, η οποία ήταν στην πραγματικότητα εξέλιξη της προγενέστερης τραπεζικής. Ο απλός συντονισμός της χρηματοπιστωτικής εποπτείας

³² Ουσιαστικά θεσμοθετήθηκαν τρεις «Ευρωπαϊκές Εποπτικές Αρχές» («European Supervisory Authorities»), οι οποίες αποτελούν τον πυρήνα του ΕΣΧΕ και οι οποίες συνεργάζονται στο πλαίσιο της Μικτής Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Εποπτικών Αρχών. Συγκεκριμένα πρόκειται για:

1. Την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (European Banking Authority - EBA), δυνάμει του Κανονισμού ΕΚ/1093/2010, ο οποίος μεταγενέστερα τροποποιήθηκε με τον Κανονισμό 1022/2013/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013 καθώς και τον Κανονισμό 1024/2013/ΕΕ του Συμβουλίου της 15^{ης} Οκτωβρίου,
2. Την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων (European Insurance and Occupational Pensions Authority - EIOPA), δυνάμει του Κανονισμού ΕΚ/1094/2010 και
3. Την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών (European Securities and Markets Authorities - ESMA), δυνάμει του Κανονισμού ΕΚ/1095/2010.

Παράλληλα και σύμφωνα με τα διάφορα νομοθετικά μέτρα που έχουν ληφθεί στο πεδίο των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, κάθε κράτος μέλος ορίζει την δική του αρμόδια αρχή ή τις δικές του αρμόδιες αρχές. Αυτές οι αρμόδιες εποπτικές αρχές των κρατών μελών αποτελούν τμήμα του ΕΣΧΕ και εκπροσωπούνται στις ΕΕΑ.

³³ Πρόκειται για τον Κανονισμό ΕΚ/1092/2010 με την οποία ιδρύθηκε τελικά το ΕΣΣΚ και τον Κανονισμό ΕΚ/1096/2010 με τον οποίο ανατέθηκαν ειδικά καθήκοντα στην ΕΚΤ σε ό,τι αφορά την λειτουργία του ΕΣΣΚ. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι η κεντρική νομική βάση για την ίδρυση των εν λόγω θεσμικών οργάνων αποτέλεσε το άρθρο 114 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 95 ΣΕΚ) και άρθρο 127 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 105 ΣΕΚ).

μέσω του ΕΣΧΕ είχε αποδειχθεί ανεπαρκής για να αποτρέψει τον κατακερματισμό της ευρωπαϊκής χρηματοπιστωτικής αγοράς. Εν όψει των ως άνω, στα μέσα του 2012, η Επιτροπή πρότεινε τη δημιουργία της Τραπεζικής Ένωσης, η οποία θα υιοθετήσει μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση και θα συμπληρώσει την ζώνη του ενιαίου νομίσματος και την ενιαία αγορά. Ειδικότερα, η πρόταση, η οποία τελικά τέθηκε σε ισχύ, περιελάμβανε την δημιουργία:

- Μίας υπερεθνικής εποπτικής αρχής αποκλειστικά και μόνο για το τραπεζικό τομέα, υπό την αιγίδα της ΕΚΤ και στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού³⁴,
- Ενός υπερεθνικού φορέα εξυγίανσης μη βιώσιμων πιστωτικών ιδρυμάτων, στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης καθώς και ένα υπερεθνικό ταμείο διευθέτησης για την κάλυψη των χρηματοδοτικών κενών που προκύπτουν, εφόσον αποφασιστεί η διευθέτηση τέτοιων πιστωτικών ιδρυμάτων και
- Ένα υπερεθνικό σύστημα εγγύησης καταθέσεων.

Οι ως άνω σκέψεις, πλαισιώνονται από ένα ενιαίο σύνολο κανόνων ουσιαστικού δικαίου, γνωστό στους κόλπους της ΕΕ ως Single Rulebook, το οποίο θα ορίζει ομοιόμορφα τους όρους σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας των ως άνω προτεινόμενων αρχών αλλά και των ζητημάτων σχετικά με την χορήγηση και την ανάκληση των αδειών των πιστωτικών ιδρυμάτων. Ουσιαστικά, η τραπεζική εποπτεία, η τραπεζική εξυγίανση και το single rulebook αποτελούν τους τρεις πυλώνες της πρότασης για την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης, οι οποίοι συνδέονται λειτουργικά, χωρίς όμως να χάνουν την αυτονομία τους.

Στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα, ήτοι της τραπεζικής εξυγίανσης, στα μέσα του 2013, υποβλήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, πρόταση για την εισαγωγή Κανονισμού για την θέσπιση ενός ευρωπαϊκού φορέα διευθέτησης μη βιώσιμων πιστωτικών ιδρυμάτων καθώς και ενός ευρωπαϊκού ταμείου για την κάλυψη των χρηματοδοτικών κενών που προκύπτουν σχετικά. Εν όψει της προτάσεως αυτής και κατόπιν σχετικής διαβουλεύσεως που έλαβε χώρα ανάμεσα στο Ευρωπαϊκό

³⁴ Ο ΕΕΜ συστάθηκε με τον Κανονισμό 1024/2013 του Συμβουλίου, ο οποίος αποτελείται από την ΕΚΤ και τις εθνικές αρμόδιες αρχές, οι οποίες συνεργάζονται και ανταλλάσσουν πληροφορίες. Σημειώνεται ότι υπό την προληπτική εποπτεία της ΕΚΤ υπάγεται το σύνολο των σημαντικά συστημικών πιστωτικών ιδρυμάτων, ήτοι των 123 μεγαλύτερων πιστωτικών ιδρυμάτων που εδρεύουν στα κράτη μέλη της ευρωζώνης και των 1.104 θυγατρικών του. Τα υπόλοιπα λιγότερο σημαντικά πιστωτικά ιδρύματα εξακολουθούν να υπάγονται στην εποπτική αρμοδιότητα των αντίστοιχων εθνικών αρχών υπό τις οδηγίες της ΕΚΤ.

Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή εκδόθηκε ο υπ' αριθμ. 806/2014/ΕΕ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 15^{ης} Ιουλίου 2014, «περί θεσπίσεως ενιαίων κανόνων και διαδικασίας για την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων επιχειρήσεων επενδύσεων στο πλαίσιο ενός Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης και τροποποιήσεις του κανονισμού (ΕΕ) αριθμ. 1093/2010», ο οποίος ενσωμάτωσε πλήρως την ως άνω πρόταση. Συγκεκριμένα, θεσμοθετήθηκε ο Ενιαίος Μηχανισμός Εξυγίανσης (Single Resolution Mechanism - SRM) και το Ενιαίο Ταμείο Εξυγίανσης (Single Resolution Fund - SRF).

Έργο του Μηχανισμού, στον οποίο υπάγεται το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων των κρατών-μελών της ευρωζώνης, αποτελεί η διάγνωση της συρροής των προϋποθέσεων που εξασφαλίζουν την βιωσιμότητα ενός πιστωτικού ιδρύματος. Σε περίπτωση δε που κριθεί η έλλειψη αυτών, το Ενιαίο Συμβούλιο Εξυγίανσης (Single Resolution Board) θα λαμβάνει απόφαση αναφορικά με την θέση ενός πιστωτικού ιδρύματος σε καθεστώς διευθέτησης και θα καθορίζει το πλαίσιο για την χρήση των κατάλληλων εργαλείων για την διευθέτηση αλλά και την ενεργοποίηση του Ενιαίου Ταμείου Εξυγίανσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την πρώτη δεκαετία προβλέπεται ότι το Ταμείο θα διανύσει μια μεταβατική περίοδο λειτουργίας, κατά την οποία θα αποτελείται από τα εθνικά ταμεία των συμμετεχόντων κρατών-μελών, τα οποία θα συνδράμουν αμοιβαία το ένα το άλλο, ενώ η λειτουργία αυτών θα συγκλίνει σταδιακά. Στόχος του Ταμείου έως την λήξη της εν λόγω μεταβατικής περιόδου είναι η εξασφάλιση διαθέσιμων χρηματοδοτούμενων μέσων κατά ποσοστό 1% των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων³⁵, δια των καταβαλλόμενων ετήσιων εισφορών των κρατών – μελών.

Η υιοθέτηση του Κανονισμού αυτού φαίνεται πως αποτέλεσε αναγκαίο συμπλήρωμα του Κανονισμού για τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό³⁶, δικαιολογώντας έτσι και τον χαρακτηρισμό της τραπεζικής εξυγίανσης ως δεύτερου πυλώνα της Τραπεζικής Ένωσης. Διότι, θα ήταν θεσμικά παράδοξο και πρακτικά ανορθόδοξο η εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων να αποτελεί αρμοδιότητα των εθνικών εποπτικών αρχών, την στιγμή που τα ίδια πιστωτικά ιδρύματα ήδη υπόκειντο απευθείας στον εποπτικό έλεγχο της ΕΚΤ.

³⁵ Οδηγία 2014/49/ΕΕ.

³⁶ Αναφερόμαστε στον Κανονισμό 1024/2013/ΕΕ.

2. Οι κανονιστικές εξελίξεις

Το ίδιο χρονικό διάστημα και μετά από μία μακρά χρονική περίοδο κανονιστικών και θεσμικών εξελίξεων, οι οποίες αποτέλεσαν και την θεμέλιο λίθο προς την «Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ολοκλήρωση», καθιερώθηκαν για πρώτη φορά ενιαίοι κανόνες για την ανάκαμψη και εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων. Πρόκειται για την Οδηγία 2014/59/ΕΕ «για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων», γνωστή και έως BRRD (Bank Recovery and Resolution Directive), η οποία αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Η εναρμόνιση των κανόνων για την διευθέτηση των πιστωτικών ιδρυμάτων αναδεικνύουν την απόφαση των ενωσιακών οργάνων να διασφαλιστεί ότι στο μέλλον τα κράτη μέλη θα έχουν εξαιρετικά περιορισμένους βαθμούς ελευθερίας για την διάσωση μη βιώσιμων πιστωτικών ιδρυμάτων (και μη βιώσιμων επιχειρήσεων επενδύσεων), ιδίως των συστημικών, με προσφυγή σε κρατικούς πόρους, όπως συνέβαινε μέχρι τότε. Η επιθυμία για την επίτευξη του στόχου αυτού είχε άλλωστε επισημανθεί ήδη κατά την Διάσκεψη Κορυφής της Ευρωζώνης της 29^{ης} Ιουνίου 2012 όπου σε σχετική Δήλωση αναφέρθηκε ότι καθίσταται «*επιτακτική ανάγκη να σπάσει ο φαύλος κύκλος τραπεζών και δημοσίου χρέους*»³⁷.

Παράλληλα, η απεξάρτηση αυτή των εθνικών τραπεζικών συστημάτων από την επιρροή που οι κυβερνήσεις ασκούσαν μέσω της παροχής κρατικών πόρων, θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό εφαλτήριο και για την δρομολόγηση των θεσμικών έστω προϋποθέσεων για την επίτευξη της δημοσιονομικής ενοποίησης της ΕΕ, εφόσον βέβαια υπάρξει σχετική πολιτική βούληση³⁸.

³⁷ European Commission, Euro area summit statement Brussels, 29/06/2012, D 12/7.

http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-12-7_el.htm

³⁸ Χρήστος Γκόρτσος, Η πορεία προς την «Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση»: θεσμικές και κανονιστικές διαστάσεις και οι επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», ΧρηΔικ 3/2013, 400.

II. Η κοινοτική Οδηγία 2014/59/ΕΕ για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων.

Κρίνεται σκόπιμο ήδη εκ προοιμίου να διευκρινιστεί ότι η BRRD αποτελεί ουσιαστικά μία Οδηγία **ελάχιστης εναρμόνισης**, θεσπίζοντας κανόνες και διαδικασίες για την ανάκαμψη και εξυγίανση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Επομένως, τα κράτη μέλη υποχρεούνται μεν να ενσωματώσουν την BRRD στις εθνικές τους νομοθεσίες³⁹, διατηρώντας όμως το δικαίωμα να θεσπίσουν ή να διατηρήσουν σε ισχύ αυστηρότερους και πρόσθετους κανόνες, υπό τον όρο ότι αυτοί έχουν γενική ισχύ και δεν έρχονται σε αντίθεση με τις ρυθμίσεις της Οδηγίας⁴⁰.

A. Οι λόγοι που οδήγησαν στην υιοθέτηση της Οδηγίας και η αντίστοιχη διαμόρφωση του περιεχομένου της.

Όπως εκτέθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η έλλειψη ρυθμιστικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των συνεπειών της αφερεγγυότητας των πιστωτικών ιδρυμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο κατέστησε αναγκαία την χρήση δημόσιων χρηματοδοτικών πόρων, γνωστών και ως «πακέτων διάσωσης», επιβαρύνοντας τον δημόσιο προϋπολογισμό. Υπολογίζεται ότι το παγκόσμιο δημόσιο χρέος από το 2007 έως το 2014 είχε αυξηθεί κατά \$ 57 τρις., αυξάνοντας το ΑΕΠ κατά 17 ποσοστιαίες μονάδες⁴¹. Αντίστοιχα σε ευρωπαϊκό επίπεδο η κρατική οικονομική ενίσχυση για την ανακεφαλαιοποίηση των ευρωπαϊκών τραπεζών συνίστατο στο 30% του ΑΕΠ⁴².

³⁹Τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίσουν και δημοσιεύουν, πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 2014, τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν προς την εν λόγω Οδηγία. Ως καταληκτική ημερομηνία εφαρμογής των μέτρων ορίστηκε η 1^η Ιανουαρίου 2015 εκτός από τις διατάξεις που αφορούν την εφαρμογή της διάσωσης με ίδια μέσα «Bail in», όπως αυτά προβλέπονται στο Κεφάλαιο IV, Τμήμα 5, όπου ορίστηκε η 1^η Ιανουαρίου 2016.

⁴⁰ Βλ. αρθρ. 1 § 2 της BRRD, όπου προβλέπεται ότι με βάση το κοινό αυτό εγχειρίδιο κανόνων, κάθε κράτος μέλος αποφασίζει μόνο του για τον βέλτιστο τρόπο εξυγίανσης μιας αφερέγγυας τράπεζας.

⁴¹ Debt and (not much) Deleveraging, by McKinsey & Company, February 2015

<http://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/debt-and-not-much-deleveraging>

⁴² Commission, An EU Framework for Crisis Management in the Financial Sector, COM (2010) 0579 final (Comment on a Framework for Crisis Management).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:52010DC0579>

Βασικός παράγοντας της αρνητικής αυτής αυξήσεως αποτέλεσε η αδυναμία «απομόχλευσης»⁴³, παρά τον αντίκτυπο της οικονομική κρίσης του 2008 σε καθημερινό πλέον επίπεδο. Η αδυναμία αυτή συνδέεται άμεσα με το δόγμα «too big to fail» ή «too interconnected to fail»⁴⁴. Ουσιαστικά, η παρέμβαση του κράτους ή της κεντρικής τράπεζας για την διάσωση των τραπεζών οδήγούσε στο συμπέρασμα ότι οι συστημικές τράπεζες δεν θα οδηγούνταν στην πτώχευση, καθώς η συμβολή τους στην εθνική οικονομία δεν θα επέτρεπε στο Κράτος να τις εγκαταλείψει. Η πεποίθηση αυτή οδήγησε στην αύξηση των ανεξόφλητων προς τις τράπεζες οφειλών απορρέουσες κυρίως από στεγαστικά δάνεια ως συνέπεια της επέκτασης του προβλήματος του «ηθικού κινδύνου» (moral hazard)⁴⁵.

Ειδικότερα, η γνώση του ενδεχομένου ότι η πτώχευση της τράπεζας θα αποφευχθεί με κρατική οικονομική ενίσχυση δίνει κίνητρο τόσο στους οφειλέτες της να απέχουν από την εξυπηρέτηση των υποχρεώσεων τους ως δανειοληπτών, όσο και στην ίδια την διοίκηση της να αναλάβει μεγάλους κινδύνους, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν την αξία της εταιρικής περιουσίας. Εξάλλου, η «κρατική προστασία» ενδέχεται να αποθαρρύνει την έγκαιρη παραδοχή της οικονομικής αδυναμίας της επιχείρησης οδηγώντας σε διόγκωση του προβλήματος.⁴⁶

Παράλληλα, η κατά τα προηγούμενα χρόνια προαιρετική υποχρέωση των μετόχων να συνδράμουν στην διάσωση του πιστωτικού ιδρύματος σε περίοδο οικονομικής κρίσης, μέσω της μετοχικής αύξησης κεφαλαίου⁴⁷, φαίνεται πως ενίσχυσε το ως άνω αρνητικό φαινόμενο, ήτοι της επικράτησης της στρεβλής αντίληψης κατά την οποία η

⁴³ Ως απομόχλευση νοείται η μείωση του δανεισμού, ως μέσο για την μείωση των υφιστάμενων χρεών.

⁴⁴ Για την έννοια too big to fail βλ. σχετ. *Morris Goldstein/Nicolas Véron, Too big to fail: The transatlantic debate*, Bruegel Working Paper, Feb. 2011,

http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/Nicolas_Veron_WP_Too_big_to_fail_2011_03.pdf

⁴⁵ Για την έννοια του ηθικού κινδύνου βλ. αναλ. *Ioanis Asimakopoulos, Panagiotis Avramidis, Dimitris Malliaropoulos, Nikolaos Travlos, Moral hazard and strategic default: evidence from greek corporate loans*, Bank of Greece, Economic Analysis and Research Department – Special Studies Division, July 2016, 6.

⁴⁶ Γ. Γεροντίδη, *Εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων*, ΕπισκεΔ Β/2012, σελ. 305.

⁴⁷ Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, όπως για παράδειγμα στην Γαλλία, προβλεπόταν η δυνατότητα υποβολής από την αρμόδια τραπεζική αρχή «πρόσκλησης», προς τους μετόχους υπερχρεωμένου τραπεζικού ιδρύματος να αναλάβουν τα χρέη του, για να ανταπεξέλθει των δυσκολιών του. Στην Ελλάδα δε η συνδρομή των μετόχων, η οποία συνίστατο στην λήψη αποφάσεων αύξησης μετοχικού κεφαλαίου, ζητείται μετά από σχετική σύσταση του Διοικητή της ΤτΕ, κατά τα προβλεπόμενα στο αρθρ. 5 του ν. 2076/1992 για την «ανάληψη και άσκηση δραστηριότητας πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλες συναφείς διατάξεις» καθώς και του αρθρ. 6 του Α.Ν. 1665/1951 «περί λειτουργίας και ελέγχου τραπεζών».

πιθανότητα πτώχευσης ενός πιστωτικού ιδρύματος και δη συστημικού ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Και αυτό διότι τα μέχρι τότε εφαρμοζόμενα μέτρα, δυνητικού χαρακτήρα, δημιουργούσαν κατ' αρχήν στις αρμόδιες τραπεζικές εποπτικές αρχές την δικαιολογημένη προσδοκία, ότι οι μέτοχοι ιδίως των τραπεζών με μεγάλη κεφαλαιουχική βάση, οι οποίοι αποτελούσαν φυσικά ή νομικά πρόσωπα με γνωστή υγιή παρουσία στην οικονομική ζωή της Χώρας, δεν θα εγκατέλειπαν την τράπεζά τους στην δίνη των οικονομικών δυσκολιών που αυτή τυχόν θα αντιμετώπιζε. Εν όψει της προσδοκίας αυτής, η οποία τις περισσότερες φορές δεν είχε κανένα ρεαλιστικό υπόβαθρο, όξυνε τους συνδεδεμένους με την αφερεγγυότητα ενός πιστωτικού ιδρύματος κινδύνους, καθώς οι εποπτικές αρχές παρέβλεπαν τα δείγματα αφερεγγυότητας και ως εκ τούτου αμελούσαν και την λήψη κάθε δυνατού ή έστω στοιχειώδους προληπτικού μέτρου⁴⁸.

B. Βασικές έννοιες της Οδηγίας και η ερμηνευτική οριοθέτηση τους.

Προκειμένου να καταστούν απολύτως κατανοητά τα όσα θα εκτεθούν στα επόμενα υποκεφάλαια σχετικά με το πλαίσιο των αντίστοιχων ρυθμίσεων της Οδηγίας κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία συνοπτική αναφορά στις κεντρικές έννοιες αυτής, θέτοντας όρια ως προς την εν προκειμένω έκταση τους αλλά και διαχωριστικούς φραγμούς έναντι συγγενών εννοιών, καθώς η μεταξύ τους ταύτιση θα οδηγούσε σε απόλυτη σύγχυση ή αλλοίωση του σκοπού της συντακτικής ομάδας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

1. Η έννοια της αφερεγγυότητας.

Η έννοια της αφερεγγυότητας υπό το πρίσμα του πτωχευτικού δικαίου μπορεί να λάβει διαφορετικές εκφάνσεις δεδομένης της ευρύτητας του περιεχομένου αυτής. Ειδικότερα περιλαμβάνει την οριστική αφερεγγυότητα, η οποία ισοδυναμεί με την ίδια την έννοια της πτώχευσης και την απειλούμενη αφερεγγυότητα, η οποία περιορίζεται στον κίνδυνο μιας επερχόμενης μελλοντικής πτώχευσης⁴⁹.

⁴⁸ Γ. Θεοχαροπούλου, Η «συμβολή» των μετόχων σε περίοδο αφερεγγυότητας των τραπεζών για την αποτροπή πτώχευσης: πραγματικότητα ή ψευδαίσθηση;, ΕΕμπΔ 2003, 794 επ.

⁴⁹ Ευ. Περάκη, Έλεγχος της ανώνυμης εταιρίας και ανίχνευση της αφερεγγυότητας. Ζητήματα του ελληνικού δικαίου με αναφορά στην γαλλική εμπειρία», ΕλλΔνη 1994, 7 επ.

Στον τραπεζικό χώρο η αφερεγγυότητα φαίνεται να περιορίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό από την ως άνω γενική κατηγοριοποίηση. Ο περιορισμός αυτός αποτελεί ουσιαστικά από μόνος του δικαιολογητική βάση της υιοθέτησης ενός ξεχωριστού νομοθετικού πλαισίου ως προς την αντιμετώπιση της. Με την έννοια της «αφερεγγυότητας» νοούνται διεθνώς⁵⁰ οι εξής βασικές περιπτώσεις:

- η λεγόμενη «λογιστική αφερεγγυότητα» ή η «αφερεγγυότητα σε επίπεδο ισολογισμού» (balance sheet insolvency),⁵¹ δηλαδή, η κατάσταση κατά την οποία το παθητικό μιας εταιρείας υπερβαίνει το συνολικό ενεργητικό, όπως αποτυπώνονται στον ισολογισμό της,
- η αδυναμία εξόφλησης των υποχρεώσεων που καθίστανται ληξιπρόθεσμες (cash flow insolvency)⁵² και
- η «αφερεγγυότητα κατά το δίκαιο εποπτείας» των τραπεζών (regulatory insolvency). Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία η τράπεζα αδυνατεί να ανταπεξέλθει στις προϋποθέσεις κεφαλαιακής επάρκειας και ρευστότητας που θέτει η σχετική νομοθεσία και οι οποίες αποτελούν ουσιαστικά την ασφαλιστική δικλείδα περί διαφύλαξης της ίδιας της υπόστασης της τράπεζας. Η αδυναμία αυτή οδηγεί άμεσα στην παρέμβαση των εποπτικών αρχών έναντι της μη συμμορφούμενης τράπεζας, οι οποίες αρχικά οφείλουν να διερευνήσουν σε κάθε επίπεδο και να επιβεβαιώσουν την περιέλευση του ιδρύματος σε κατάσταση αφερεγγυότητας, πριν προβούν στην λήψη εκτελεστικών μέτρων.

Τις ως άνω κατηγοριοποιήσεις κλειστού αριθμού τραπεζικής αφερεγγυότητας υιοθετεί και η Πρόταση Οδηγίας⁵³, προσθέτοντας όμως και μία ακόμη υποκατηγορία και συγκεκριμένα την περίπτωση κατά την οποία:

⁵⁰ Βλ. αναλυτικά ο.π. *Αυγητίδη*, 399, *Christoph G. Paulus, Στάθης Ποταμίτης, Αέξανδρος Ν. Ρόκας, Ignacio Tirado*, Το Πτωχευτικό Δίκαιο ως ένας από τους βασικούς πυλώνες της οικονομίας της αγοράς, ΔΕΕ 2015, 1065 – 1066.

⁵¹ Προοίμιο αρ. (24) Οδηγίας: Το πλαίσιο εξυγίανσης θα πρέπει να προβλέπει έγκαιρη έναρξη της διαδικασίας εξυγίανσης, πριν ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα καταστεί αφερέγγυο σε επίπεδο ισολογισμού και πριν εξαντληθεί όλο το μετοχικό της κεφάλαιο

⁵² βλ. *A. Campbell and R. M. Lastra*, Definition of Bank Insolvency and Types of Bank Insolvency Proceedings στο Cross-Border bank Insolvency, R.M Lastra, Oxford 2011, σελ. 29.

⁵³ *European commission*, proposal for a Directive of the European Parliament and of the council, Brussels, 06.06.2012, COM(2012) 280 final, 2012/0150(COD), Articles 24, 27 § 1.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2012:0280:FIN>

«...το ίδρυμα επιζητεί έκτακτη δημόσια χρηματοπιστωτική στήριξη εκτός από την περίπτωση που, προκειμένου να διατηρηθεί η χρηματοπιστωτική σταθερότητα, ζητεί κάτι από τα εξής: κρατική εγγύηση για την κάλυψη ταμειακών διευκολύνσεων που παρέχονται από τις κεντρικές τράπεζες, σύμφωνα με τους κανονικούς όρους των τραπεζών (η διευκόλυνση καλύπτεται πλήρως από εξασφαλίσεις στις οποίες εφαρμόζονται περικοπές αποτίμησης (haircuts), σε συνάρτηση με την ποιότητα και την αγοραία αξία τους, και η κεντρική τράπεζα χρεώνει τον δικαιούχο με ορισμένο επιτόκιο ως ποινή)· ή κρατική εγγύηση για νεοεκδοθείσες υποχρεώσεις προκειμένου να αντιμετωπιστεί σοβαρή διαταραχή στην οικονομία ενός κράτους μέλους».

Όπως γίνεται αντιληπτό ήδη από την ως άνω κατηγοριοποίηση στόχος της Οδηγίας αποτελεί ουσιαστικά η διαχείριση κρίσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων μέσω της προετοιμασίας, ανάκαμψης και εξυγίανσης αυτών, προκειμένου να αποφευχθεί η πτώχευση και οι συνεπαγόμενες αυτής αρνητικές συνέπειες, δεδομένης άλλωστε της σημαντικής επιρροής που αυτά ασκούν στην οικονομία.

2. Η έννοια της εξυγίανσης (Regulation).

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο όρος της εξυγίανσης χρησιμοποιήθηκε εκτεταμένως και πολλές φορές λανθασμένα, με αποτέλεσμα την αλλοίωση της πραγματικής του έννοιας. Για μία ακόμα φορά γίνεται χρήση αυτού στην BRRD, πράγμα το οποίο δημιουργεί σύγχυση, δεδομένου κατ' αρχήν ότι ο όρος αυτός είχε ήδη αποτελέσει την βάση της προγενέστερης Οδηγίας 2001/24/ΕΕ, της οποίας ο σκοπός διαφέρει ουσιωδώς από αυτόν της BRRD. Η λανθασμένη αυτή παράθεση δεν είναι τίποτα παραπάνω από μία ατυχής μεταφορά αγγλικής ορολογίας στην ελληνική γλώσσα. Παρά ταύτα κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία συνοπτική αντιπαράθεση του περιεχομένου του όρου, όπως αυτός χρησιμοποιείται στις επίμαχες Οδηγίες, ώστε να αποσαφηνιστεί η πραγματική βούληση της Επιτροπής, η οποία απομακρύνεται από την γραμματική ερμηνεία της Οδηγίας.

Στην πραγματικότητα η έννοια της «εξυγίανσης», όπως αναφέρεται στην BRRD και συγκεκριμένα της «banking resolution» αποτελεί σχετικά καινούργια έννοια στο χώρο του δικαίου και δη του δημόσιου τραπεζικού δικαίου, σε εθνικό αλλά και υπερεθνικό επίπεδο. Για πρώτη φορά εισήχθη το 2008 στο G 20 της Ουασίγκτον και εν συνεχεία στο προπαρασκευαστικό στάδιο της Πρότασης Οδηγίας 2012/180, η οποία τέθηκε σε

ισχύ με την δημοσίευση της BRRD. Το περιεχόμενο δε της ίδιας της Πρότασης ορίζει ως «resolution» την **αναδιάρθρωση** του ιδρύματος προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχεια της λειτουργίας των βασικών ενεργειών, να προστατεύσει την σταθερότητα της Οικονομίας και να αναδομήσει την βιωσιμότητα ολόκληρου ή και μέρους του ιδρύματος. Στόχος δηλαδή είναι η ριζική επέμβαση στην δομή και την λειτουργία του πιστωτικού ιδρύματος, αναδιαρθρώνοντας τα περιουσιακά του στοιχεία, καθώς και τα αντίστοιχα δικαιώματα και υποχρεώσεις αυτού, με απώτερη συνέπεια την αποφυγή διασποράς του συστημικού κινδύνου⁵⁴.

Αντιθέτως, ο όρος της εξυγίανσης ως «reorganization», όπως χρησιμοποιήθηκε στην αντίστοιχη προγενέστερη Οδηγία 2001/24/ΕΕ, συνίσταται στην λήψη μέτρων με σκοπό την διατήρηση και την αποκατάσταση της οικονομικής κατάστασης του πιστωτικού ιδρύματος, επιδιώκοντας ουσιαστικά την επαναφορά του ιδρύματος στην πρότερα υγιή κατάσταση. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα απλό παρεμβατικό μέτρο⁵⁵, καθώς **περιορίζεται στις δομές της διοίκησης** του αντίστοιχου πιστωτικού ιδρύματος και μόνο σε αυτές⁵⁶.

Η συνοπτική ως άνω επισκόπηση της έννοιας του «resolution» αναδεικνύει eo ipse και την θεμελιώδη βάση του πλαισίου της BRRD. Παράλληλα, θέτει σαφή διαχωριστικά όρια από την συγγενή έννοια του «reorganization» αλλά και της σύγχυσης που δικαιολογημένα δημιουργεί η απόδοση και των δύο όρων στην ελληνική γλώσσα, ως εξυγίανση.

⁵⁴ Ως συστημικός κίνδυνος νοείται ο κίνδυνος ότι ένα γεγονός θα πυροδοτήσει μία απώλεια της οικονομικής αξίας ή της εμπιστοσύνης και να αυξήσει την αβεβαιότητα για ένα σημαντικό μέρος του χρηματοοικονομικού συστήματος, το οποίο είναι αρκετό για να έχει σημαντικές, δυσμενείς επιδράσεις στην πραγματική Οικονομία.

G-10, Report on consolidation in the financial sector, January 2001, 126

<https://www.imf.org/external/np/g10/2001/01/Eng/pdf/file1.pdf>

⁵⁵ *Όλγα Αλούπη*, Η Οδηγία 2014/59 για την Εκκαθάριση και την Εξυγίανση Πιστωτικών Ιδρυμάτων, Νομική Βιβλιοθήκη 2015, 14 – 20.

⁵⁶ Τέτοια μέτρα αποτελούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο τα μέτρα που έλαβε η Γερμανία για την αντιμετώπιση της τραπεζικής κρίσης με την Bank Restructuring Act (*Gesetz zur Reorganisation von Kreditinstituten*), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 2011. Σε εθνικό δε επίπεδο παράδειγμα τέτοιων μέτρων αποτελούν η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου όπως προβλέπεται στο άρθρ. 136 του ν. 4261/2014 καθώς και ο διορισμός επιτρόπου κατά τα άρθρ. 137 και 138 του ίδιου ως άνω Νόμου.

Γ. Γενική επισκόπηση των μέτρων της BRRD.

1. Το πεδίο εφαρμογής.

Όπως έχει επισημανθεί βασικός σκοπός της Οδηγίας είναι η διατήρηση της ακεραιότητας της Ευρωζώνης, καθορίζοντας κατά λογική ακολουθία και το πεδίο εφαρμογής της. Συγκεκριμένα, ανταποκρινόμενη στον ως άνω στόχο η προβλεπόμενη διαδικασία εξυγίανσης διασφαλίζει τη δυνατότητα εξυγίανσης συστημικών ιδρυμάτων, ήτοι των τραπεζικών και χρηματοοικονομικών ή χρηματοδοτικών ιδρυμάτων καθώς και των επενδυτικών επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων των θυγατρικών τους παραρτημάτων⁵⁷, η λειτουργία των οποίων ασκεί σημαντική επίδραση στην ευρύτερη Οικονομία αλλά και στην ίδια την υπόσταση της Ευρωζώνης και των συμφερόντων που αυτή εκπροσωπεί και διαφυλάσσει⁵⁸.

Στο πλαίσιο του Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης, η άσκηση των αρμοδιοτήτων εξυγίανσης δεν είναι πλέον μονοπώλιο της αρμόδιας εθνικής αρχής. Το Ενιαίο Συμβούλιο Εξυγίανσης, το Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντικαθιστούν, κατά περίπτωση, τις εθνικές αρχές όσον αφορά τη λήψη των αποφάσεων για εξυγίανση. Οι εθνικές αρχές στην περίπτωση αυτή θα λειτουργούν ως εκτελεστικοί βραχίονες του Μηχανισμού καθώς θα έχουν την ευθύνη της εφαρμογής των αποφάσεων που έχουν εγκριθεί. Η εκχώρηση της εθνικής αρμοδιότητας αφορά τις μεγαλύτερες και συστημικές σημαντικές τράπεζες της Ευρωζώνης, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Κανονισμός 2014/23/ΕΕ⁵⁹. Τα υπόλοιπα δε πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις παραμένουν υπό την αποκλειστική εποπτεία των αρμόδιων εθνικών αρχών που προσδιορίζουν τα μέτρα εξυγίανσης που πρέπει να εφαρμοστούν.

⁵⁷ Για τους ορισμούς των αναφερόμενων εν προκειμένω συστημικών ιδρυμάτων βλ. το άρθρ. 4 του υπ' αριθμ 575/13/ΕΕ Κανονισμού.

⁵⁸ Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η εφαρμογή των μέτρων της BRRD αποκλειστικά και μόνο στα πιστωτικά ιδρύματα.

⁵⁹ Βλ. σχετ. Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση, <http://www.hba.gr/TrapEn/trapezikienosiCase.asp?menu=1>

2. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής.

Η εφαρμογή της διαδικασίας εξυγίανσης εξαρτάται από την σώρευση συγκεκριμένων ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων τα οποία η ίδια η κοινοτική Οδηγία ορίζει ρητά ως απαραίτητη προϋπόθεση. Ειδικότερα, τα στοιχεία που πρέπει να συντρέχουν είναι τα εξής:

1. Failing or likely to fail test: Η τράπεζα έχει καταστεί μη βιώσιμη με αποτέλεσμα να έχει ήδη περιέλθει σε κατάσταση αφερεγγυότητας ή έστω υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις ότι θα περιέλθει σε αυτήν την κατάσταση⁶⁰.

2. No private sector or supervisor alternative: Η εφαρμογή οποιουδήποτε εναλλακτικού μέτρου του ιδιωτικού τομέα⁶¹ ή η εποπτική δράση δεν δύναται να αποτρέψει την αφερεγγυότητα της τράπεζας εντός εύλογου χρονικού διαστήματος και

3. Public interest test: Η εφαρμογή των μέτρων BRRD επιβάλλεται για την διαφύλαξη του δημοσίου συμφέροντος, δεδομένου ότι πιθανολογείται βασίμως ότι η εφαρμογή οποιουδήποτε άλλου μέσου θα οδηγούσε σε αποσταθεροποίηση του συστήματος⁶².

Αν και οι ως άνω προϋποθέσεις θέτουν συγκεκριμένα όρια ως προς την ενεργοποίηση της διαδικασίας εξυγίανσης της επίμαχης Οδηγίας, παρατηρείται ότι το φάσμα αυτό είναι ιδιαίτερος ευρύ επιτρέποντας ουσιαστικά στις αρμόδιες αρχές κάθε κράτους μέλους να σταθμίζουν την βαρύτητα και τις ειδικότερες συνθήκες κάθε περίπτωσης. Η ευχέρεια αυτή δικαιολογείται μεν από την μοναδικότητα κάθε πιστωτικού ιδρύματος ως ξεχωριστής νομικής προσωπικότητας, όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, αποδεικνύει δε την απροθυμία των μελών να προβούν σε μία κοινή ρύθμιση των κριτηρίων αυτών κατά απόλυτο τρόπο, υποστηρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα

⁶⁰ Το άρθρο 32 της BRRD προσδιορίζει αριθμητικά ποιοι λόγοι αποτελούν αντικειμενικά κριτήρια για τον προσδιορισμό της υπαρκτής ή πιθανής περιέλευσης μίας τράπεζας σε κατάσταση αφερεγγυότητας. Παρά ταύτα επισημαίνεται ότι σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 41 Σκέψη της αιτιολογικής έκθεσης της BRRD, ως σημείο της μη βιωσιμότητας του τραπεζικού ιδρύματος κρίνεται το στάδιο πριν η καθαρή αξία του ενεργητικού της καταστεί αρνητική και πλέον περιέλθει και τεχνικώς σε κατάσταση αφερεγγυότητας (Balance sheet insolvency).

⁶¹ Η προϋπόθεση αυτή είναι ενδεικτική του γενικότερου πλαισίου της κανονιστικής ρύθμισης η οποία επιδιώκει την απαγόρευση της μετακύλισης της ζημίας μίας Τράπεζας στους φορολογούμενους. Παρά ταύτα θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αν και στο αρχικό σχέδιο της Πρότασης, δεν προβλεπόταν σε καμία περίπτωση η δημόσια χρηματοδοτική στήριξη, το τελικό κείμενο έθεσε ως δυνατή την περίπτωση αυτή ως εξαίρεση και υπό αυστηρές προϋποθέσεις όπως αυτές ορίζονται στο αρθρ. 32 § 4 στοιχεία δ και σύμφωνα πάντα με το πλαίσιο της σχετικής νομοθεσίας περί κρατικών ενισχύσεων.

⁶² Βλ. σκ. 13 και 49 της BRRD.

αποτελούσε περιορισμό της εθνικής τους κυριαρχίας ως προς τον νομικό καθορισμό ζητημάτων που αφορούν, έστω εμμέσως, την εθνική τους Οικονομία⁶³.

3. Τα στάδια της προβλεπόμενης στην BRRD διαδικασίας εξυγίανσης.

Ήδη από τον Ιούνιο του 2012, σε σχετική ανακοίνωση για το πλαίσιο της προταθείσας τότε Οδηγίας⁶⁴, η Επιτροπή φρόντισε να διακρίνει την διαδικασία εξυγίανσης της BRRD σε τρία στάδια, η μορφή των οποίων διατηρήθηκε στο τελικό κείμενο της Οδηγίας. Συγκεκριμένα στάδια διακρίνονται ως εξής:

1. Προετοιμασία και προληπτικά στάδια (*preparation and prevention*)⁶⁵

Στο πλαίσιο αποφυγής φαινομένων όπως αυτών του 2008, η Επιτροπή επιβάλλει στις τράπεζες να καταρτίζουν σχέδια ανάκαμψης, στα οποία προβλέπονται μέτρα που θα ενεργοποιηθούν σε περίπτωση επιδείνωσης της χρηματοοικονομικής τους κατάστασης, προκειμένου να αποκατασταθεί η βιωσιμότητά τους. Παράλληλα, οι αρχές που έχουν επιφορτιστεί με την ευθύνη της εξυγίανσης τραπεζών υποχρεούνται να καταρτίζουν σχέδια εξυγίανσης με επιλογές για την αντιμετώπιση τραπεζών σε κρίσιμη κατάσταση, οι οποίες δεν είναι πλέον βιώσιμες. Τα σχέδια διάσωσης και εξυγίανσης πρόκειται να καταρτίζονται τόσο σε επίπεδο ομίλου όσο και για τα επιμέρους ιδρύματα που ανήκουν στον όμιλο. Σε περίπτωση δε όπου οι αρχές εντοπίσουν τυχόν εμπόδια για τη δυνατότητα εξυγίανσης κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας σχεδιασμού, μπορούν να απαιτήσουν από μια τράπεζα να τροποποιήσει τις νομικές ή τις λειτουργικές δομές της προκειμένου να εξασφαλιστεί η εξυγίανση αυτής με τα διαθέσιμα εργαλεία κατά τρόπο που δεν θέτει σε κίνδυνο τις κρίσιμες σημασίας λειτουργίες, δεν απειλεί τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, ούτε συνεπάγεται κόστος για τον φορολογούμενο. Σημειωτέο δε ότι οι χρηματοπιστωτικοί όμιλοι μπορούν να συνάπτουν ακόμα και ενδοομιλικές συμφωνίες υποστήριξης, προκειμένου να περιορίζεται η ανάπτυξη των κρίσεων και να ενισχύεται γρήγορα η χρηματοπιστωτική σταθερότητα του ομίλου ως συνόλου.

⁶³ *Gordon J Ringe*, Bank resolution in Europe: The unfinished agenda of structural reform, In Busch B., Ferranini G. : European Banking Union, Oxford University Press, W.G. 2015, 7.

⁶⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου της 6^{ης} Ιουνίου 2012, Βρυξέλλες.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-570_el.htm

⁶⁵ βλ. άρθρ. 5-26 BRRD.

Η πρόβλεψη προληπτικών μέτρων εξυγίανσης μέσω της κατάρτισης σχεδίων ανάκαμψης τα οποία καταρτίζονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του εκάστοτε πιστωτικού ιδρύματος είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς για πρώτη φορά το κάθε πιστωτικό ίδρυμα αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστή οντότητα, εξετάζοντας τις εκάστοτε ανάγκες αλλά και τις ιδιαιτερότητες του καθενός. Με τον τρόπο αυτό φαίνεται πως τα διδάγματα του παρελθόντος απέδειξαν ότι η βιωσιμότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων και γενικά η λειτουργία αυτών βρίσκεται σε μία συνεχή αλληλεπίδραση με τα συμφέροντα των μετόχων αυτής, των καταθετών αλλά και της οικονομίας. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που τα σχέδια ανάκαμψης θα πρέπει να θέτουν ως βάση την προστασία της συνάρτησης των συμφερόντων αυτών, τα οποία διαφέρουν ανά πιστωτικό ίδρυμα.

2. Έγκαιρη παρέμβαση (early intervention)⁶⁶

Σε δεύτερο στάδιο και σε περίπτωση όπου ένα ίδρυμα δεν πληροί ή ενδέχεται να παραβιάζει τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις, ενεργοποιούνται οι εξουσίες έγκαιρης παρέμβασης, προκειμένου να εξαλειφθεί κάθε πιθανότητα κινδύνου της ίδιας της υποστάσεως του ιδρύματος. Ειδικότερα, οι αρμόδιες Αρχές μπορούν να απαιτήσουν από το ίδρυμα να εφαρμόσει μέτρα που προβλέπονται στο σχέδιο ανάκαμψης, να καταρτίσει πρόγραμμα δράσης και χρονοδιάγραμμα για την εφαρμογή του, να απαιτήσουν τη σύγκληση συνέλευσης των μετόχων για να ληφθούν επείγουσες αποφάσεις, και να απαιτήσουν από το ίδρυμα να καταρτίσει σχέδιο για την αναδιάρθρωση του χρέους με τους πιστωτές του. Περαιτέρω, παρέχεται στις εποπτικές αρχές η δυνατότητα και εφόσον αυτό κρίνεται σκόπιμο⁶⁷ ακόμα και να απομακρύνουν τα μέλη της Διοικήσεως, διορίζοντας ειδικό διαχειριστή για περιορισμένο χρονικό διάστημα.

Το μέτρο αυτό δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην έγκαιρη παρέμβαση, αναγνωρίζοντας πως στις περιπτώσεις τραπεζικών κρίσεων η ταχύτητα αντιμετώπισης των αιτιών, πιθανών ή υπαρκτών, αποτελεί τον βασικό παράγοντα επιτυχούς έκβασης. Περαιτέρω, με την δυνατότητα απομάκρυνσης των Διοικητικών Μελών αναγνωρίζεται η συμβολή αυτών στην αύξηση του ηθικού κινδύνου, ο οποίος στις περιπτώσεις των τραπεζικών

⁶⁶ άρθρα 27-30, 59 επ. BRRD

⁶⁷ Συγκεκριμένα η δυνατότητα αυτή παρέχεται κατά τις περιπτώσεις εκείνες όπου υπάρχει σημαντική επιδείνωση της οικονομικής της κατάστασης και τα εργαλεία που αναφέρονται ανωτέρω δεν επαρκούν ώστε να αντιστραφεί η κατάσταση.

ιδρυμάτων αλλά και των μεγάλων επιχειρήσεων μεταφράζεται ως επιθετικές επενδυτικές κινήσεις υψηλού κινδύνου που σκοπεύουν στο ευκαιριακό κέρδος.

Εν κατακλείδι, στο στάδιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το θεμέλιο της εν λόγω προβλέψεως το οποίο συνίσταται στην αποφυγή λήψεως μέτρων εξυγίανσης εκτελεστικού χαρακτήρα, αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς που αυτά ασκούν τόσο στην ίδια την επιχείρηση όσο και όλα τα συνδεδεμένα με αυτήν τρίτα μέρη.

3. Εργαλεία εξυγίανσης (resolution tools)⁶⁸

Σε περίπτωση όπου τα προηγούμενα στάδια δεν τελεσφορήσουν και εφόσον η αρχή θεωρεί ότι κανένα εναλλακτικό μέτρο δεν μπορεί να συμβάλει στην αποφυγή της πτώχευσης της τράπεζας, και ότι διακυβεύεται το **δημόσιο συμφέρον**, οι αρχές θα πρέπει να αναλάβουν τον έλεγχο του ιδρύματος και να αναλάβουν αποφασιστική δράση για την εξυγίανσή του, μέσω της εφαρμογής των προβλεπόμενων μέτρων εξυγίανσης και συγκεκριμένα :

α. Του εργαλείου πώλησης δραστηριοτήτων (sale of business), βάσει του οποίου οι αρχές πωλούν το σύνολο ή μέρος της υπό πτώχευση τράπεζας σε άλλη τράπεζα,

β. Το εργαλείο μεταβατικού ιδρύματος (bridge institution), το οποίο συνίσταται στον προσδιορισμό των υγιών περιουσιακών στοιχείων ή των βασικών λειτουργιών της τράπεζας και στον διαχωρισμό τους σε μια νέα τράπεζα (μεταβατική τράπεζα), που θα πωληθεί σε άλλη οικονομική οντότητα. Στη συνέχεια, η παλαιά τράπεζα με τα επισφαλή περιουσιακά στοιχεία ή τις μη βασικές λειτουργίες εκκαθαρίζεται με την κανονική πτωχευτική διαδικασία. Πρόκειται για ένα μέτρο το οποίο ομοιάζει με αυτό την πώλησης δραστηριοτήτων με την ουσιαστική διαφοροποίηση ότι εν προκειμένω η πώληση γίνεται σε δύο στάδια μέσω του μεταβατικού ιδρύματος. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι στις ΗΠΑ, το μέτρο αυτό προβλέπεται ως μέσο εξυγίανσης ήδη από το 1950⁶⁹.

γ. Του εργαλείου διαχωρισμού περιουσιακών στοιχείων (asset separation), με το οποίο τα επισφαλή περιουσιακά στοιχεία της τράπεζας μεταβιβάζονται σε έναν φορέα διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων. Πρόκειται για ένα μέτρο το οποίο εφαρμόστηκε

⁶⁸ Βλ. άρθρ. 31-72 BRRD

⁶⁹ Άρθρ. 11 της Ομοσπονδιακής Πράξης για την ασφαλιστική κάλυψη (Federal Deposit Insurance Act).

ήδη από τα 1988 στις ΗΠΑ⁷⁰ αλλά και αργότερα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες⁷¹ με σκοπό την διάσωση του αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος μέσω της εκκαθάρισης ουσιαστικά του ισολογισμού της από προβληματικά στοιχεία και την ανάκτηση της δυνατότητας να δανείζει αλλά και να δανείζεται. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι κατά ρητή διάταξη, το μέτρο αυτό δύναται να εφαρμοστεί μόνο συνδυαστικά με κάποιο από τα υπόλοιπα προβλεπόμενα μέτρα εξυγίανσης.

δ. Του εργαλείου διάσωσης με ίδια μέσα (bail in), με το οποίο η τράπεζα προβαίνει σε ανακεφαλαιοποίηση με διαγραφή ή αποδυνάμωση των μετόχων, ενώ οι απαιτήσεις των πιστωτών μειώνονται ή μετατρέπονται σε μετοχές. Το μέτρο αυτό αποτελεί καινοτομία για τον τομέα του χρηματοπιστωτικού δικαίου και ως εκ τούτου τα τελευταία χρόνια φαίνεται να απασχολεί τόσο την ακαδημαϊκή κοινότητα όσο και την ίδια την κοινωνία, η οποία αντιμετωπίζει το μέτρο αυτό με μεγάλη επιφυλακτικότητα τόσο ως προς την νομιμότητα όσο και ως προς της αποτελεσματικότητας του⁷².

Δ. Bail in – Το νέο μέτρο εξυγίανσης.

1. Ορισμός της έννοιας και περιγραφή της διαδικασίας.

Το «εργαλείο της διάσωσης με ίδια μέσα» (ή bail in όπως είναι γνωστό), έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις δεδομένου ότι επιδιώκει την εξυγίανση του αφερέγγυου ιδρύματος, αναδιαρθρώνοντας ουσιαστικά το παθητικό σκέλος αυτού μέσω της μεταφοράς των συνεπειών της αποτυχίας της τραπεζικής επιχείρησης στους μετόχους και τους πιστωτές της Τράπεζας, σε αντίθεση με την μέχρι τότε πολιτική της μετακύλισης της αποτυχίας στους φορολογούμενους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της εξουσίας που παρέχεται στην Αρχή Εξυγίανσης να απομειώνει την αξία ή να μετατρέπει σε μετοχικό κεφάλαιο τις απαιτήσεις μετόχων και πιστωτών έναντι του υπό

⁷⁰ Πρόκειται για την περίπτωση της Mellon Bank, όπου ιδρύθηκε ξεχωριστό ίδρυμα η Grand Street, η οποία διετέλεσε τον ρόλο της bad bank.

⁷¹ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της Royal Bank of Scotland, όπου την 1^η.11.2013 διασπάστηκε δημιουργώντας μία εσωτερική bad bank, την RBS Capital Resolution Group, όπου και περιόρισε τα τοξικά στοιχεία στα οποία είχε επενδύσει. Σκοπός η διαχείριση αυτών των στοιχείων από έναν άλλον φορέα, ώστε να διασφαλιστεί η ενεμπόδιστη λειτουργία του κύριου πιστωτικού ιδρύματος.

⁷² Την 22^η Μαρτίου 2013 και πριν την BRRD, αντίστοιχο «εργαλείο» εξυγίανσης είχε θεσμοθετηθεί και εφαρμοστεί στην Κυπριακή Δημοκρατία με τον Νόμο του 2013 (Ν.17(I)/2013) περί εξυγίανσης πιστωτικών και άλλων ιδρυμάτων.

εξυγίανση πιστωτικού ιδρύματος με απώτερο σκοπό την ανακεφαλαιοποίηση του⁷³. Με την ακύρωση ή την μείωση της αξίας των μετοχών, οι μέτοχοι χάνουν τα αντίστοιχα δικαιώματα τους στην Τράπεζα. Ομοίως, τα δικαιώματα των πιστωτών που απορρέουν από επιλέξιμες απαιτήσεις εξαλείφονται καθώς μετατρέπονται αυτούσιες σε μετοχικό κεφάλαιο ή μετά από απομείωση της αξίας τους. Έτσι το χρέος του πιστωτικού ιδρύματος μετατρέπεται σε μέσο χρηματοδότησης και ανακεφαλαιοποίησης, δεδομένου ότι αναγνωρίζονται (και λογιστικά) στο σκέλος του παθητικού του τραπεζικού ισολογισμού οι ζημίες που έχουν ήδη σημειωθεί στο ενεργητικό σκέλος. Ο συντελεστής δε της ως άνω περιγραφόμενης μετατροπής, ο οποίος καθορίζεται κάθε φορά από την Αρχή Εξυγίανσης ανάλογα με τις ειδικότερες συνθήκες που επικρατούν, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως ισοδυναμεί κατά μία έννοια με την εκ των γενικών διατάξεων περί απαλλοτριώσεως, κατάλληλη αποζημίωση των θιγόμενων προσώπων.

2. Επιλέξιμες απαιτήσεις και εξαιρέσεις.

Το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω μέτρου το οποίο αντικατοπτρίζει και την αιτιολογική σκέψη ως προς την ένταξη του στην εν λόγω Οδηγία, διατυπώνεται κατά αρνητικό τρόπο, προβλέποντας ρητά ότι η αναδιάρθρωση του παθητικού με ίδια μέσα χωρεί σε όλες τις υποχρεώσεις της Τράπεζας πέραν αυτών που τα ίδια άρθρα της Οδηγίας εξαιρούν⁷⁴. Οι εξαιρετέες δε υποχρεώσεις διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, ήτοι στις υποχρεώσεις που εξαιρούνται υποχρεωτικώς και στις υπό αίρεση εξαιρούμενες υποχρεώσεις, οι οποίες κατ' αρχήν αποτελούν αντικείμενο της αναδιάρθρωσεως.

Ειδικότερα, στην πρώτη κατηγορία υπάγονται μία σειρά απαιτήσεων, η ακεραιότητα των οποίων επιβάλλεται είτε από το πλαίσιο και τις βασικές αρχές του πτωχευτικού δικαίου είτε από τον σκοπό της ίδιας της Οδηγίας, που δεν είναι άλλος από την

⁷³ Από την ανάλυση του ρυθμιστικού πλαισίου του εν λόγω «εργαλείου» εξυγίανσης, καθίσταται αντιληπτό ότι η χρήση του όρου εργαλείο διάσωσης με ίδια μέσα είναι ατυχής. Διότι, σε καμία περίπτωση, πέραν της αστικολογικής βάσεως, τα μέσα αυτά δεν δύναται να θεωρηθούν περιουσία του ιδίου του νομικού προσώπου αλλά προσώπων που συνδέονται με αυτό. Στην πραγματικότητα δηλαδή πρόκειται για μία εκ των έσω διάσωση, χωρίς την χρήση δημόσια χρηματοδοτικής στήριξης.

⁷⁴ Άρθρ. 44 της BRRD.

συνέχιση των βασικών λειτουργιών του υπό εξυγίανση ιδρύματος αλλά και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος. Εν όψει των ως άνω εξαιρούνται :

1. Εγγυημένες καταθέσεις⁷⁵: Πρόκειται για τις καταθέσεις εκείνες οι οποίες αποζημιώνονται από τα Συστήματα Εγγυήσεως Καταθέσεων των κρατών μελών σε περίπτωση που ανακληθεί για οποιοδήποτε λόγο η άδεια λειτουργίας του πιστωτικού ιδρύματος. Η εξαίρεση αυτή αποτελεί ουσιαστικά απόρροια της γενικής αρχής του πτωχευτικού δικαίου, κατά το οποίο οι εξασφαλιζόμενοι πιστωτές ικανοποιούνται προνομιακά σε σχέση με τους ανεξασφάλιστους. Περαιτέρω με τον τρόπο αυτό περιορίζεται το κόστος εξυγίανσης στους κόλπους του ίδιου τραπεζικού συστήματος, χωρίς να απαιτεί την συμμετοχή άλλων φορέων όπως αυτών του Συστήματος Εγγυήσεως των καταθέσεων. Σημειωτέο δε ότι με τον τρόπο αυτό εξισορροπείται το βάρος που καλούνται να σηκώσουν οι υπόλοιποι θιγόμενοι πιστωτές, αν λάβει κανείς υπόψιν του ότι οι εγγυημένες καταθέσεις αποτελούν το μεγαλύτερο ίσως κομμάτι του παθητικού.

2. Εξασφαλισμένες απαιτήσεις: Πρόκειται κυρίως για εξασφαλίσεις επί περιουσιακών στοιχείων, ενέχυρο ή εμπράγματο δικαίωμα ή συμφωνίες παροχής ασφάλειας, η παρέμβαση επί των οποίων θα οδηγούσε σε de facto ακύρωση της λειτουργίας της παροχής εξασφάλισης στις συναλλαγές. Συνέπεια αυτού θα αποτελούσε η άνιση αντιμετώπιση των εξασφαλισμένων έναντι των ανασφάλιστων πιστωτών οι οποίοι θα αναγκάζονταν να υποστούν πολύ μικρότερη απομείωση της αξίας του χαρτοφυλακίου τους, χωρίς καμία δικαιολογητική νόμιμη βάση.

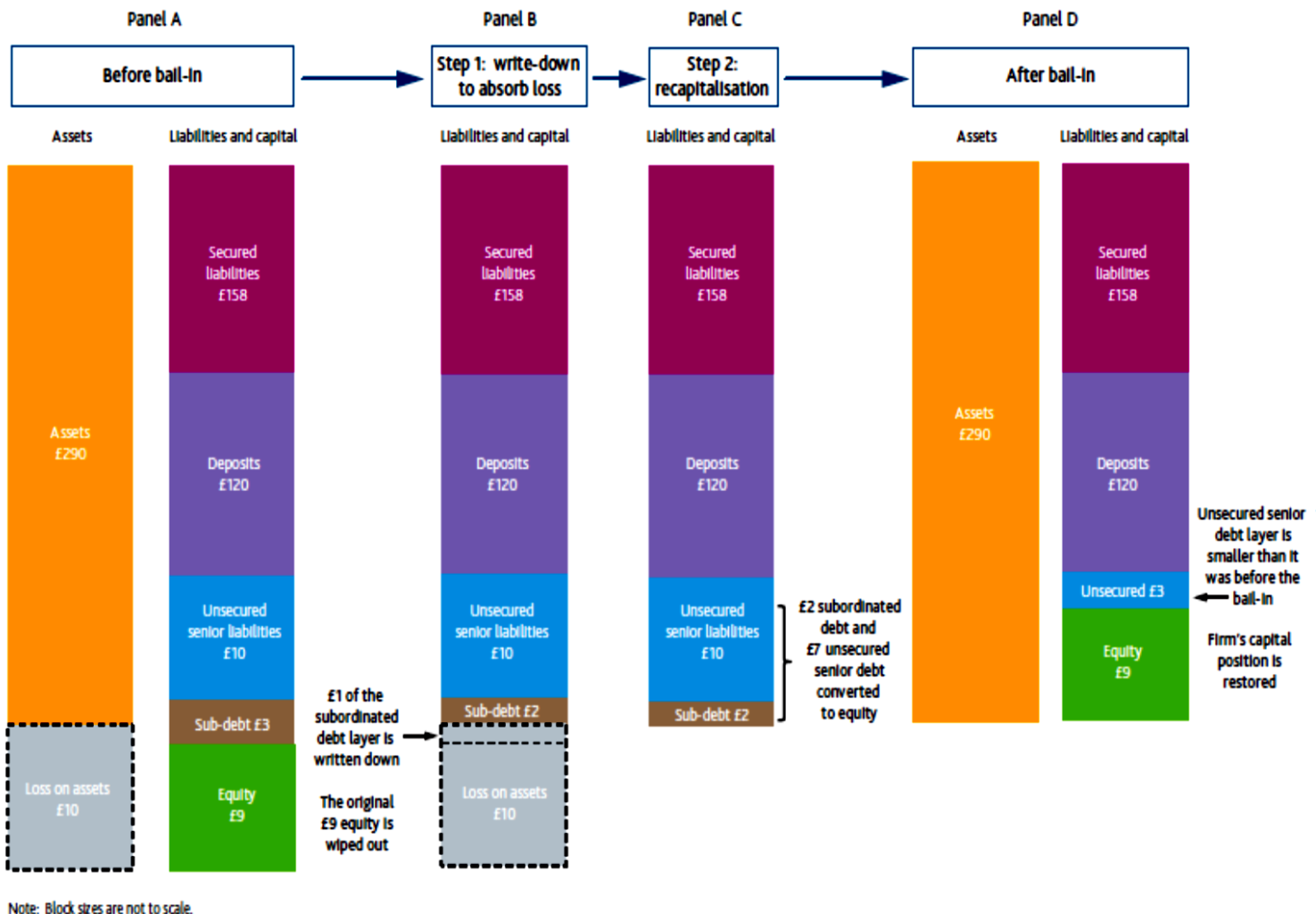
3. Υποχρεώσεις από την κατοχή περιουσιακών στοιχείων ή ρευστών των πελατών καθώς και υποχρεώσεις που απορρέουν από σχέση καταπίστευσης και οι οποίες προστατεύονται από το εθνικό δίκαιο: Πρόκειται απλά για πρόβλεψη με σκοπό τον σεβασμό απέναντι σε εθνικές νομοθετικές διατάξεις οι οποίες δεν υπόκεινται σε αντίστοιχες ρυθμίσεις σε υπερεθνικό επίπεδο.

4. Βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις διάρκειας μικρότερων των επτά ημερών: Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται ο κίνδυνος των αλυσιδωτών αντιδράσεων, ιδίως στο πλαίσιο της διατραπεζικής αγοράς.

⁷⁵ Σύμφωνα με το άρθρ. 6 της Οδηγίας 2014/49/ΕΕ το ανώτατο όριο εγγυήσεως των τραπεζικών καταθέσεων ανέρχεται στο ποσό των 100.000 € ανά καταθέτη και ανά τράπεζα επί του συνολικού ύψους των καταθέσεων.

5. Υποχρεώσεις απορρέουσες από εργατικές σχέσεις ή από συμβάσεις παροχής υπηρεσιών και προμήθειας: Έτσι εξυπηρετείται ο βασικός στόχος της εν λόγω Οδηγίας, ήτοι της διασφάλισης της συνέχισης των τραπεζικών εκείνων λειτουργιών, οι οποίες είναι απαραίτητες για την προστασία του κοινωνικού συνόλου. Φορολογικές υποχρεώσεις και υποχρεώσεις κοινωνικής ασφάλισης: Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται η μείωση του κινδύνου επέκτασης των αρνητικών συνεπειών της τραπεζικής αφερεγγυότητας σε δημόσιους φορείς.

Διάγραμμα 1: Παράδειγμα απορρόφησης ζημιών μέσω της ανακεφαλαιοποίησης με την εφαρμογή του «bail in».

Πηγή: *Lucy Chennells and Venetia Wingfield of the Bank's Resolution Directorate, Bank Failure and bail in an introduction, Quarterly Bulletin 2015, 233.*

Η δεύτερη κατηγορία εμπεριέχει δυνητικές εξαιρέσεις οι οποίες τελούν υπό την αίρεση σωρεύσεως μίας σειράς προϋποθέσεων οι οποίες αποτελούν εν τοις πράγμασι ειδικότερη έκφραση της αρχής αποτελεσματικότητας. Η ύπαρξη των προϋποθέσεων αυτών ελέγχεται πάντα από την Αρχή Εξυγίανσης, η οποία οφείλει να σέβεται τις βασικές αρχές που διέπουν το πτωχευτικό δίκαιο και επαναλαμβάνονται ρητώς στην παρούσα Οδηγία και να προστατεύει την αξιοπιστία της εν προκειμένω προβλεπόμενης διαδικασίας.

3. Η ιεράρχηση των απαιτήσεων

Το βασικό ερώτημα το οποίο γεννάται από την διαδικασία εξυγίανσης είναι το ποιος εν τέλει είναι αυτός ο οποίος θα επιβαρυνθεί με το κόστος της εν λόγω απομείωσης και σε ποιο βαθμό. Απάντηση στο ερώτημα αυτό φαίνεται πως δίνει η βασική ιδέα που διέπει το πτωχευτικό δίκαιο γνωστή ως «penalty principle», σύμφωνα με την οποία, υπεύθυνοι για το κόστος της τραπεζικής αποτυχίας είναι οι μέτοχοι και οι πιστωτές αυτής. Κατά λογική συνέπεια, αρμόδιοι για την ανάληψη των αρνητικών συνεπειών δεν μπορεί να είναι άλλοι από τα μέρη που συνετέλεσαν σε αυτή (την αποτυχία)⁷⁶. Ανάλογη δε της συμμετοχής τους θα είναι και η συμβολή τους στην αποκατάσταση της εκάστοτε προκληθείσας ζημίας. Η αντίληψη αυτή είναι απόλυτα δικαιολογημένη δεδομένου ότι οι μέτοχοι, οι οποίοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής στα κέρδη κάθε εταιρικής χρήσης πρέπει να φέρουν κατά προτεραιότητα το βάρος της ζημίας εν αντιθέσει των καταθετών, το κέρδος των οποίων περιορίζεται στο αναλογούν του επιτοκίου των τραπεζικών καταθέσεων ποσού. Άλλωστε, σύμφωνα με την αρχή της ασύμμετρης κατανομής των πληροφοριών, οι καταθέτες δεν μπορούν να επιβαρύνονται με τις ζημίες που προκλήθηκαν από τον επενδυτικό κίνδυνο που διέπει τις επενδυτικές σχέσεις και σε καμία περίπτωση τις απλές συναλλακτικές σχέσεις μεταξύ καταθετών και τραπεζών⁷⁷.

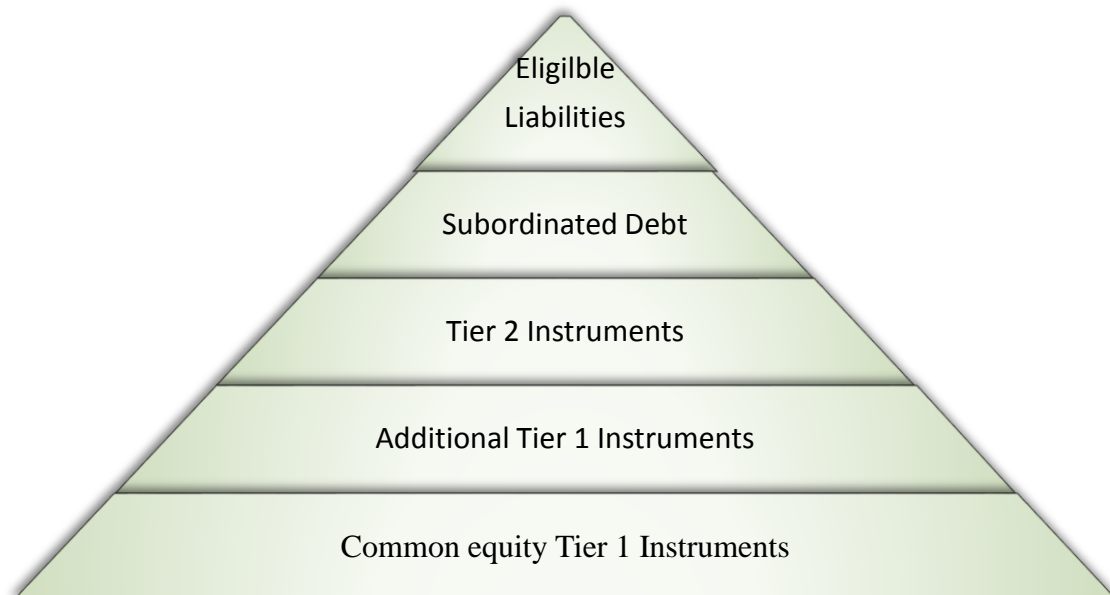
Ως εκ τούτου η απομείωση εφαρμόζεται κατά πρώτον σε απαιτήσεις συμμετοχών, εν συνεχεία και εφόσον αυτές δεν επαρκούν σε απαιτήσεις πιστωτών μειωμένης εξασφάλισης και τέλος σε λοιπές υποχρεώσεις συμπεριλαμβανομένων των τίτλων

⁷⁶ Charles Goodhart & Emiliios Avgouleas, *Critical Reflections on Bank Bail-ins*, 2

⁷⁷ Δήμητρα Παπαδοπούλου, Η ευθύνη της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι των μετόχων αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος, ΔΕΕ 2013, 308.

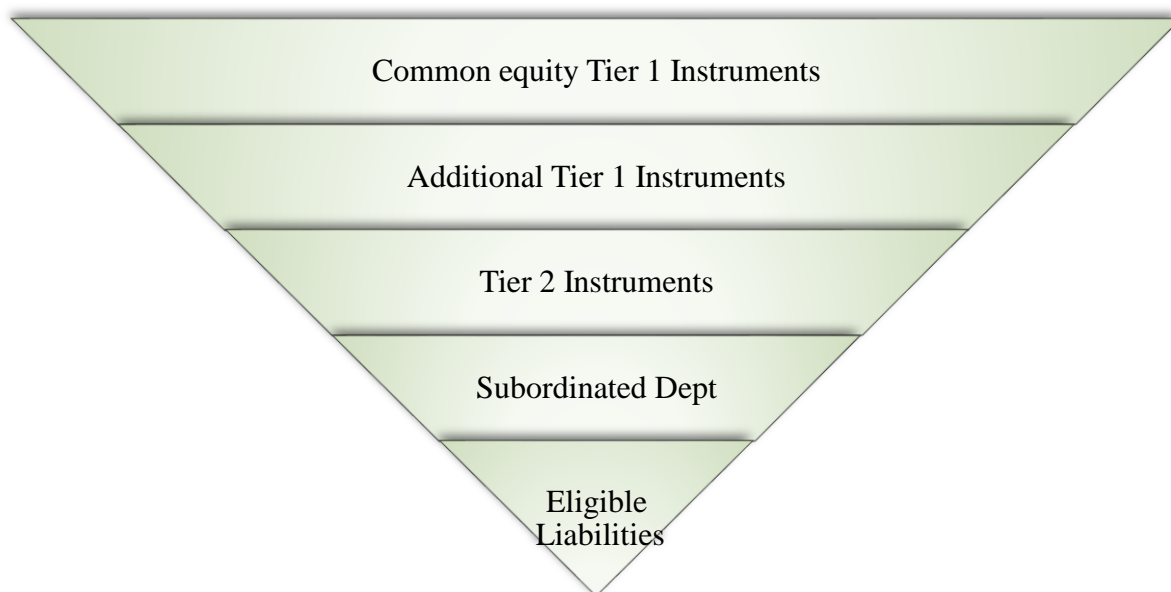
υψηλής εξασφάλισης και των καταθέσεων ως προς το ποσό που υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσό της εκ του νόμου εγγυήσεως. Σχηματικά η εν προκειμένω ιεράρχηση αποδίδεται ως ένας «καταρράκτης» απαιτήσεων⁷⁸ και αποτελεί ουσιαστικά μία αναστροφή του αντίστοιχου «καταρράκτη» των ικανοποιούμενων απαιτήσεων κατά τις διατάξεις του πτωχευτικού δικαίου.

Διάγραμμα 2: Ιεραρχία απαιτήσεων βάσει της νομοθεσίας περί αφερεγγυότητας

⁷⁸ Cascade of liabilities, Speyer, EU Banking Union, Right idea, Poor execution, Deutsche Bank Research 4.9.2013, 10.

Διάγραμμα 3: Ιεραρχία απαιτήσεων βάσει της BRRD

Πηγή: *Tracy Chiyedza Maguza*, EU bank recapitalisation and the bail-in option: an analysis of the effects of mandatory bail-in on creditors' property rights, *UCL Journal of Law and Jurisprudence*, 214

4. Βασικές αρχές που διέπουν την εφαρμογή του μέτρου του bail in.

Εν προκειμένω, η επίμαχη Οδηγία αναγνωρίζοντας ότι το σύνολο των μέτρων εξυγίανσης περιορίζει τα δικαιώματα των μετόχων και των πιστωτών του ιδρύματος κατά τρόπο άμεσο, δίχως την συναίνεση αυτών, **ορίζει ρητά** τις βασικές εκείνες αρχές που η εκάστοτε αρμόδια Αρχή εξυγίανσης οφείλει να λαμβάνει υπόψιν της πριν προσφύγει στην εν λόγω ρύθμιση με σκοπό την εξυγίανση του πιστωτικού ιδρύματος. Όπως προκύπτει από τα αμέσως προηγούμενα υποκεφάλαια, το πεδίο εφαρμογής του μέτρου του bail in καθώς και η διαδικασία εφαρμογής αυτού μέσω της ιεράρχησης των επιλεγμένων απαιτήσεων, αποτελεί ουσιαστικά έκφραση της αρχής της αναλογικότητας και της ίσης μεταχείρισης⁷⁹ που κάθε παρεμβατικό των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέτρο οφείλει να σέβεται.

Περαιτέρω και προς διασφάλιση της νομιμότητας και της αποτελεσματικότητας του μέτρου, χωρίς να παραβιάζεται το δικαίωμα της περιουσίας του εκάστοτε μετόχου ή

⁷⁹ Αρθρ. 29 και 48 της BRRD.

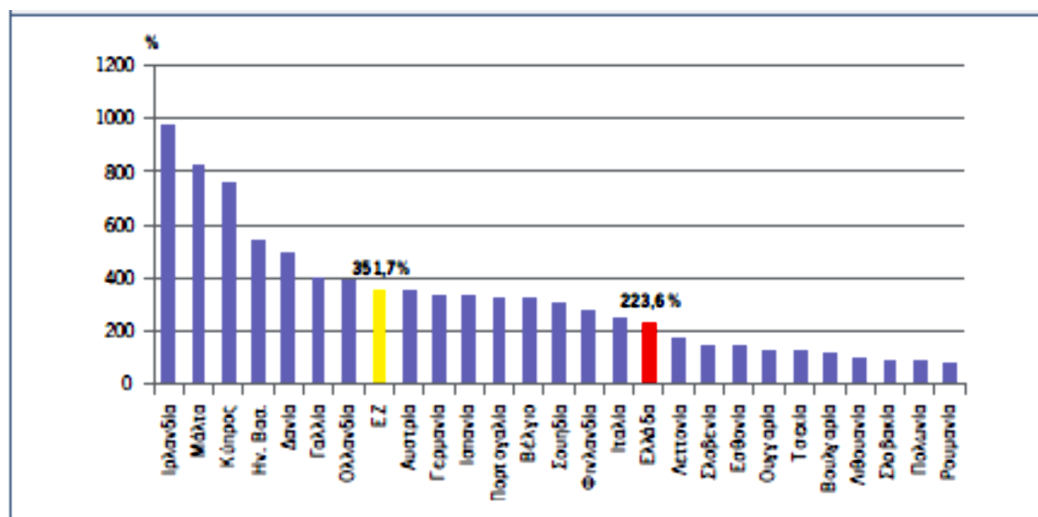
πιστωτή, τίθεται ως εγγενές όριο ενεργοποίησης του εργαλείου η αρχή του «no creditor worse off» ως απόρροια της γενικότερης αρχής της αναγκαιότητας. Συγκεκριμένα δηλαδή, η εφαρμογή του μέτρου δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να οδηγεί στην χειροτέρευση της θέσης του θιγόμενου μέρους συγκριτικά με την θέση στην οποία θα είχε περιέλθει εάν το πιστωτικό ίδρυμα είχε οδηγηθεί σε ειδική εκκαθάριση.

Οι εν λόγω αρχές αποτελούν τις **ελάχιστες εγγυήσεις** για την προστασία κυρίως των περιουσιακών δικαιωμάτων των μετόχων και πιστωτών, χωρίς όμως αυτό τελικά να αποτελεί την απόλυτη διασφάλιση αυτών, όπως θα εκθέσουμε εν συνεχεία σε επόμενο κεφάλαιο.

III. Το φαινόμενο της τραπεζικής αφερεγγυότητας στην ελληνική έννομη τάξη.

Σε αντίθεση με άλλα κράτη, το Ελληνικό τραπεζικό σύστημα δεν είχε συμβολή στην εκδήλωση της δημοσιονομικής κρίσης κατά την χρονική περίοδο 2007-2009, καθώς τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα δεν είχαν εκτεθεί σε τοξικά επενδυτικά προϊόντα, ούτε είχαν επεκτείνει τις δραστηριότητές τους επιθετικά και γρήγορα, μέσω της ευρείας ίδρυσης υποκαταστημάτων στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο⁸⁰ ή την παραγωγή σύνθετων χρηματοπιστωτικών προϊόντων, όπως συνέβη με τα πιστωτικά ιδρύματα άλλων χωρών⁸¹. Αυτός ήταν και ο λόγος όπου έως και τον Δεκέμβριο του 2010, το ποσοστό του ελληνικού τραπεζικού τομέα επί του ΑΕΠ, παρέμενε το μικρότερο συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Διάγραμμα 4: Ενεργητικό Τραπεζών (% ΑΕΠ, Δεκέμβριος 2010)

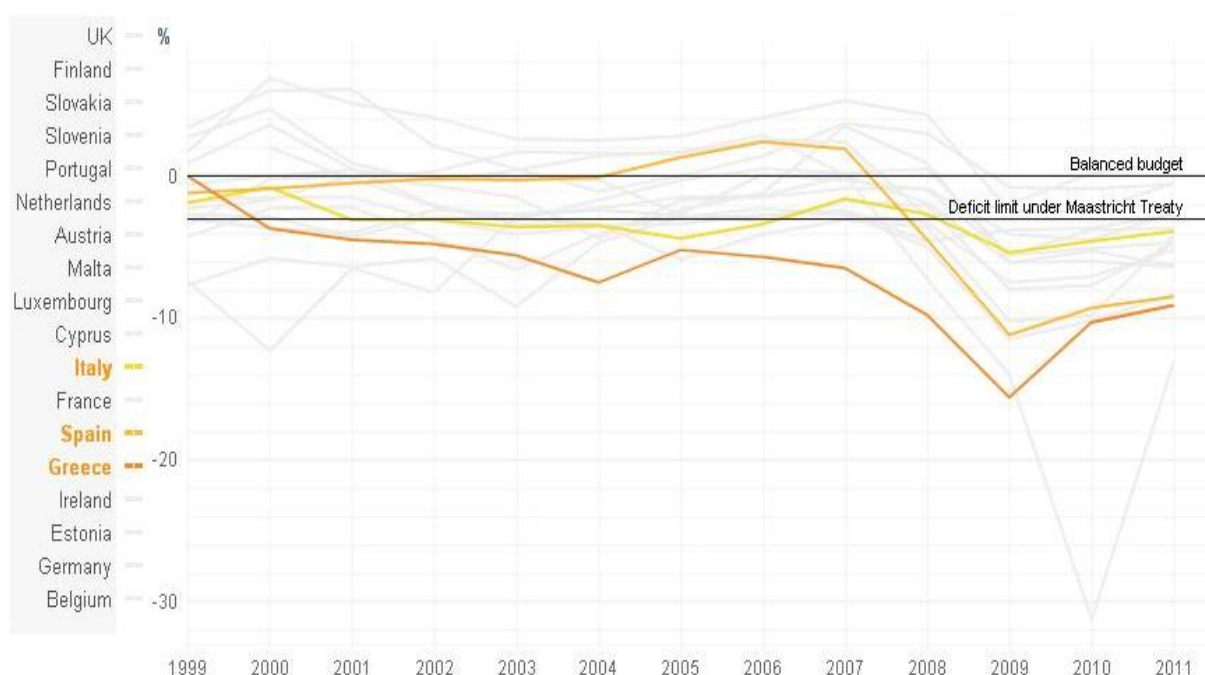
Πηγή: HBA

⁸⁰ Η ίδρυση υποκαταστημάτων φαίνεται πως περιορίστηκε στον Νοτιοανατολικό ευρωπαϊκό χώρο.

⁸¹ Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται ακόμα και από τις διατάξεις, που υιοθετήθηκαν κατά το επίμαχο αυτό χρονικό διάστημα, για την ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας. Ενδεικτικά αξίζει να αναφερθεί ότι με τον ν. 3723/2008, με τον οποίο εισάγονται ρυθμιστικές διατάξεις επί των προϋποθέσεων χορήγησης πακέτων στήριξης, ως πρώτη αντίδραση έναντι της κρίσης, δεν τίθεται ζήτημα κατ' αρχήν ως προς την λήψη αντίστοιχων μέτρων με σκοπό την ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας. Διότι, σε εκείνη τουλάχιστον την φάση της κρίσης, τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα δεν θεωρήθηκαν ως ενδογενώς προβληματικά, αλλά απλώς ως δέκτες των αντανακλαστικών συνεπειών της κρίσης. Βλ. αναλυτ. Βασιλή Καραγιάννη, Χρηματοπιστωτική κρίση, ενωσιακοί κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων και ελληνικά μέτρα στήριξης των πιστωτικών ιδρυμάτων, ΧρηΔικ 2011, 30.

Αντιθέτως, η αστάθεια που παρουσιάστηκε στον ελληνικό χρηματοπιστωτικό τομέα, ήταν αποτέλεσμα της αποκάλυψης κατά τα τέλη του 2009, των χρόνιων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Ελλάδα σε δημοσιονομικό επίπεδο. Η αστάθεια δε αυτή ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο από την διεθνή οικονομική κρίση, η οποία είχε οδηγήσει τις ξένες αγορές σε εσωστρέφεια, ως μία ύστατη προσπάθεια αποφυγής κάθε πιστωτικού και επενδυτικού κινδύνου.

Διάγραμμα 5: Ετήσιο δημοσιονομικό πλεόνασμα ή έλλειμμα.

Πηγή: BBC

Ως εκ τούτου, οι ελληνικές τράπεζες έπρεπε να προσφύγουν στο παραδοσιακό μοντέλο τραπεζικής, κατά το οποίο η ραχοκοκαλιά της χρηματοδότησης⁸² είναι οι πελατειακές καταθέσεις, οι οποίες όμως μέχρι τότε αποτελούσαν το 63%. Όμως, εν όψει οικονομικής κρίσης, η προσέγγιση του απαραίτητου 100% φαίνεται πως αποτελούσε ανέφικτο σενάριο, δεδομένου του κλίματος τρομοκρατίας που είχε δημιουργηθεί στο συναλλακτικό κοινό αλλά και της συνεχούς υποβάθμισης της πιστοληπτικής

⁸² Για την χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών πριν και κατά την διάρκεια της κρίσης βλ. αναλ. Γιώργο Μιχαλόπουλο, Χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών στην διάρκεια της κρίσης σε Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Χρήστος Βλ. Γκόρτσος, Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: "Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα", 2011, 229 επ.

ικανότητας των ελληνικών τραπεζών από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης. Αποτέλεσμα ήταν η αδυναμία δανεισμού των τραπεζών μέσω της διατραπεζικής αγοράς, αφού το ενέχυρο των ελληνικών ομολόγων, που στο παρελθόν χρησιμοποιούσαν για να δανείζονται, έπαψε να είναι αξιόπιστο και αποδεκτό από τις δανείστριες τράπεζες του εξωτερικού. Παράλληλα, η ύφεση αύξησε και το ποσοστό των προβληματικών δανείων και των φιλικών αναδιαρθρώσεων τους⁸³, ενώ το κράτος υπό την πίεση εξεύρεσης εσόδων αύξησε την προσωρινή φορολογία των επιχειρήσεων. Συνέπεια των ως άνω ήταν η συνεχώς αυξανόμενη εξάρτηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από την ΕΚΤ, αλλά και η αντίστοιχη παροχή εγγυήσεων από το ελληνικό Δημόσιο για την άντληση αυτής της ρευστότητας από την ΕΚΤ⁸⁴. Παρά το γεγονός της σημαντικής επιβάρυνσης των δημόσιων δαπανών με σκοπό την ανάκαμψη των τραπεζών και την διαφύλαξη της συστημικής σταθερότητας⁸⁵, η πραγματικότητα ανέδειξε την αναγκαιότητα λήψεως κατάλληλων ρυθμιστικών μέτρων για την εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τα οποία θα έχουν ως κύρια βάση της την έγκαιρη αντιμετώπιση του προβλήματος με απλές και ταχείες διαδικασίες⁸⁶.

A. Προϊσχύσαν νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της τραπεζικής αφερεγγυότητας.

Ο Έλληνας νομοθέτης, έως και σχετικά πρόσφατα, αντιμετώπιζε το ζήτημα της αφερεγγυότητας των πιστωτικών ιδρυμάτων ως ένα ξεχωριστό μεμονωμένο γεγονός. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Τράπεζας Κρήτης ΑΕ, η εξυγίανση της

⁸³ Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPLs / non-performing loans) αυξήθηκε περίπου επτά φορές, από 5% που ήταν το 2008 σε περισσότερο από 35% το 2015. Σημειώνεται ότι το αντίστοιχο ποσοστό των επιχειρηματικών NPLs, αυξήθηκε από 4.2% που ήταν 2008 σε 34.3% που κατέληξε το 2015, σύμφωνα με την ετήσια αναφορά της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2014, 169-172.

⁸⁴ Συνολικά από τον Ιανουάριο 2010 μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2011, οι τράπεζες είχαν χρησιμοποιήσει €50 δισ. εγγυήσεων για την άντληση ρευστότητας ύψους μόλις €35 δισ.

⁸⁵ Για την συστημική σταθερότητα βλ. αναλ. *Γιώργο Ψαρουδάκη*, Η συστημική σταθερότητα στο ελληνικό δίκαιο, ΕΕμπΔ 2013, 494-516.

⁸⁶ Ο Manfred Balz, έχει εύστοχα επισημάνει ότι οι χώρες, οι οποίες αναδύονται από οικονομικές κρίσεις, ενδέχεται να διαπιστώσουν πως τα υπερβολικά περίπλοκα και πολύπλοκα πτωχευτικά συστήματα εμποδίζουν τις προσπάθειες ανάκαμψής τους. Συνακόλουθα προτείνει να εξετάσουμε την απλοποίηση των αντίστοιχων πτωχευτικών διαδικασιών για οικονομίες που βρίσκονται στην θέση αυτή. Βλ. αναλ. *M. Balz*, Simplifying bankruptcy, in Basedow/Drobning/Ellwig/Hopt, Aufbruch nach Europa – 75 Jahre Max-Planck-Institut für Privatrecht, Tübingen 2001, 317.

οποίας επήλθε κατόπιν εκδόσεως ειδικού νόμου⁸⁷. Ειδικότερα, ο νόμος προέβλεπε ρητά την ίδρυση νέας τράπεζας και την εκκαθάριση της παλαιάς, σύμφωνα πάντα με τις διατάξεις του α.ν. 1665/1951 και την εν συνεχεία μεταφορά στην πρώτη στοιχείων του ενεργητικού και παθητικού της δεύτερης. Η υιοθέτηση ατομικών (ad hoc) νόμων που προβλέπουν το σχεδιασμό και την εφαρμογή συγκεκριμένου ανά περίπτωση σχεδίου εξυγίανσης φαίνεται να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε τράπεζας αλλά και στην δέουσα σοβαρότητα που απαιτεί μία τέτοια κατάσταση, επιβραδύνοντας όμως την έγκαιρη επίλυση του προβλήματος. Τον ανασταλτικό αυτό παράγοντα, ήτοι της μη έγκαιρης παρέμβασης επεδίωξε να ξεπεράσει με την ελαχιστοποίηση των πιθανοτήτων περιαγωγής του πιστωτικού ιδρύματος σε κατάσταση αφερεγγυότητας στο μέλλον⁸⁸, με τον ν. 2114/1993 ο οποίος εισήγαγε στο εθνικό δίκαιο το σύστημα εγγύησης καταθέσεων⁸⁹. Η ύπαρξη συστήματος εγγύησης των καταθέσεων αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος, δεδομένου ότι αποκλείει κατά το μέγιστο δυνατό βαθμό τον κίνδυνο αφερεγγυότητας που εγείρει τυχόν μαζική ανάληψη καταθέσεων, που παρατηρείται σε περιόδους κρίσεων («bank run»). Το ερώτημα, το οποίο προκύπτει στο σημείο αυτό, είναι εάν τα ως άνω μέτρα τα οποία επιτελούν ex ante αποτρεπτικό ρόλο για την επέλευση κάθε πιθανού κινδύνου ο οποίος θα οδηγούσε στην αφερεγγυότητα του ιδρύματος, είναι επαρκή.

Απάντηση στο ερώτημα αυτό δόθηκε τα επόμενα χρόνια, όπου με τις διαστάσεις που έλαβε η τραπεζική δραστηριότητα και στην χώρα μας⁹⁰, ο Έλληνας νομοθέτης

⁸⁷ Ν. 2330/1995

⁸⁸ Σημειώνεται ότι ο νομοθέτης είχε προσπαθήσει να θωρακίσει την βιωσιμότητα των τραπεζικών επιχειρήσεων ήδη από την ίδρυση τους, θέτοντας αυστηρές προϋποθέσεις τόσο ως προς την παροχή άδειας λειτουργίας, όσο και ως προς την ποιοτική σύνθεση του μετοχικού κεφαλαίου αυτής δυνάμει των αρθρ. 6 § 1β και 17 του ν. 2076/1992.

⁸⁹ Οι αντίστοιχες διατάξεις καταργήθηκαν με τον Ν. 2324/1995 με τον οποίο ενσωματώθηκαν στην ελληνική τραπεζική νομοθεσία οι διατάξεις της υπ' αριθμ. 94/19/ΕΟΚ. Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τίτλο «περί των συστημάτων εγγύησης καταθέσεων». Ακολούθως, τροποποιήθηκε με τον Ν.2832/2000 με τον οποίο ενσωματώθηκαν αντιστοίχως στην ελληνική τραπεζική νομοθεσία οι διατάξεις της υπ' αριθμ. 94/19/ΕΟΚ Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τίτλο «περί των συστημάτων εγγύησης καταθέσεων». Με τον ν. 3746/2009 αντικαταστάθηκαν τα άρθρα 1 έως και 17 του Ν.2832/2000 ενσωματώνοντας τις σχετικές διατάξεις των Οδηγιών 2005/14/ΕΚ για την υποχρεωτική ασφάλιση οχημάτων και 2005/68/ΕΚ σχετικά με τις αντασφαλίσεις και λοιπές διατάξεις, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με τις τροποποιήσεις που επήλθαν δυνάμει του αρθρ. 7 του ν. 4021/2011 με τίτλο «Ενισχυμένα μέτρα εποπτείας και εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων - Ρύθμιση θεμάτων χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα - Κύρωση της Σύμβασης - Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και των τροποποιήσεων της και άλλες διατάξεις»

⁹⁰ Η παροχή υπηρεσιών εκ μέρους πιστωτικών ιδρυμάτων δεν περιορίζεται, όπως παλαιότερα, στην εμπορία χρήματος (commercial banking), αλλά επεκτείνεται στον τομέα παροχής επενδυτικών

αναγνώρισε την ανεπάρκεια των μέχρι τότε εφαρμοζόμενων μέτρων προληπτικού κυρίως χαρακτήρα έναντι της πολυπλοκότητας των κινδύνων που συνδέονται με την δραστηριότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και την τυχόν παύση λειτουργίας τους.

Μόλις το 2011, προσεγγίζοντας τις ευρωπαϊκές επιταγές, εισήχθη σε εθνικό επίπεδο μία ειδική διαδικασία αντιμετώπισης της τραπεζικής αφερεγγυότητας δυνάμει του Ν. 4021/2011⁹¹, ο οποίος τροποποίησε το προϊσχύσαν νομοθετικό πλαίσιο του Ν. 3601/2007. Σημειωτέον δε ότι ο προγενέστερος νόμος περιοριζόταν στον εξαναγκασμό του πιστωτικού ιδρύματος να λάβει συγκεκριμένα μέτρα για την αντιμετώπιση «ελλείψεων ή αδυναμιών», στη διοικητική παράταση του χρόνου εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του και στο *ultimum refugium* του διορισμού επιτρόπου. Αντίθετα, με τις νέες διατάξεις εμπλουτίζεται το οπλοστάσιο των εποπτικών αρχών των πιστωτικών ιδρυμάτων με μία σειρά «μέτρων εξυγίανσης»⁹², τα οποία αποσκοπούν ουσιαστικά στην εξυπηρέτηση ευρύτερων συμφερόντων και όχι στην εν γένει διάσωση του ιδρύματος⁹³.

Μερικά χρόνια αργότερα και χρησιμοποιώντας ως πρότυπο την υπό Πρόταση ακόμα Οδηγία 2014/59/ΕΕ, καταργήθηκε το προηγούμενο νομικό πλαίσιο με την εισαγωγή του Ν. 4261/2014. Σε μία σύντομη επισκόπηση, η εν λόγω ελληνική ρύθμιση ουσιαστικά μεταβάλλει στο ελάχιστο τα προγενέστερα ισχύοντα μέτρα αναδιοργάνωσης, ενώ προβλέπει την εφαρμογή δύο εκ των τεσσάρων προτεινόμενων με την BRRD μέτρων εξυγίανσης και συγκεκριμένα αυτών της μεταβίβασης δραστηριοτήτων και της ίδρυσης μεταβατικού ιδρύματος⁹⁴. Πρόκειται ουσιαστικά για

υπηρεσιών (investment banking) βλ. σχετ. Ν. Ρόκα, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, 12.

⁹¹ Ο Ν. 4021/2011, γνώρισε εκτενείς προσθήκες και τροποποιήσεις με τον ν. 4051/2012, ν. 4063/2012, ν.4079/2012, ν. 4093/2012, ν. 4099/2012, καθώς και με την από 12.12.2011 ΠΙΝΠ που κυρώθηκε με τον ν. 4047/2012.

⁹² Βλ. αρθρ. 63Α-63Ζ του ν. 3601/2007, όπως προστέθηκαν με το αρθρ. 4 του Ν. 4021/2011. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διατάξεις του αρθρ. 63Δ του ως άνω νόμου έχουν ήδη εφαρμοσθεί στις περιπτώσεις της T-Bank, των Συνεταιριστικών Τραπεζών Αχαΐκής, Λέσβου, Λήμνου και Λαμίας και της Αγροτικής Τράπεζας.

⁹³ Βλ. το περιεχόμενο της αιτιολογικής έκθεσης του ν. 4021/2011 όπου αναφέρεται ότι «η επέμβαση στο πιστωτικό ίδρυμα, που βέβαια είναι και για το ίδιο προτιμότερη από την επαπειλούμενη ή επελθούσα αποσταθεροποίησή του, αποτελεί πρωτίστως μέσο προς προαγωγή του γενικού συμφέροντος».

⁹⁴ Πρόκειται για το αρθρ. 63 Ε του ν. 3601/2007 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει και το οποίο εφαρμόστηκε στις περιπτώσεις της Proton Bank , του Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου και της Συνεταιριστικής Τράπεζας Πελοποννήσου.

μία ρύθμιση, η οποία παρουσιάζει σε μεγάλο βαθμό ομοιότητα με το ενωσιακό κείμενο, το οποίο άλλωστε μέχρι τότε δεν είχε τύχει εφαρμογής. Αυτή η πρωτοφανής πρόωρη σύγκληση των επιταγών του εθνικού δικαίου με εκείνων των κανόνων του ευρωπαϊκού δικαιολογείται κυρίως από την ίδια την σημασία των τραπεζικών υπηρεσιών, κάτι το οποίο είχε καταστεί πλέον σαφές⁹⁵.

B. Η ενσωμάτωση της BRRD στην ελληνική έννομη τάξη

Την 22^α Ιουλίου του 2015, εισήχθη στην Ελληνική Βουλή προς ψήφιση με την διαδικασία του κατεπείγοντος το σχέδιο νόμου «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4334/2015 (Α' 80)», ο οποίος μεταξύ άλλων ενσωμάτωνε τις διατάξεις της Οδηγίας 2014/59/ΕΕ. Η αναγκαιότητα δε περί άμεσης ένταξης των εν λόγω κανονιστικών ρυθμίσεων είχε επιβληθεί εν όψει των διαπραγματεύσεων περί χορήγησης ενός νέου προγράμματος οικονομικής στήριξης με την συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας στην Σύνοδο Κορυφής που πραγματοποιήθηκε την 12^η Ιουλίου 2015. Ειδικότερα, σε σχετική Δήλωση της Συνόδου η νομική εφαρμογή των εν λόγω μέτρων εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων αποτελούσε μέρος των προαπαιτούμενων για την οικονομική στήριξη της Ελλάδος από τα υπόλοιπα κράτη μέλη της ευρωζώνης, θέτοντας ως δικαιολογητική βάση την εκ νέου δημιουργία μίας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και της Ελλάδος, η οποία βρισκόταν σε δυσμενή οικονομική και δημοσιονομική θέση. Όπως άλλωστε επεσήμαινε και η ακαδημαϊκή κοινότητα, η εισαγωγή των μέτρων αυτών ήταν απόλυτα επίκαιρη⁹⁶, δεδομένου ότι η ελληνική οικονομία είχε πλέον διαλυθεί (distressed economy)⁹⁷.

⁹⁵ Μέσα σε λιγότερο από 2 έτη ο χάρτης των ελληνικών τραπεζών έχει μεταβληθεί σημαντικά λόγω της ανάκλησης των αδειών λειτουργίας οκτώ τραπεζών (βλ. ο.π. υποσ. 92 & 94).

⁹⁶ Bail in, κούρεμα καταθέσεων και η Οδηγία BRRD: Συνέντευξη με τον καθηγητή τραπεζικού δικαίου Rodrigo Olivares-Caminal, 22 Ιουλίου 2015,

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/bail-koyrema-katatheseon-kai-i-odigia-brrd-synteneyxi-me-ton-kathigiti-trapezikoy-dikaioy>

⁹⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι τον Ιούνιο 2015, η Ελλάδα είχε καταστεί υπερχρεωμένη. Συγκεκριμένα, κατά το χρονικό εκείνο διάστημα, το χρέος της Ελλάδος ανερχόταν σχεδόν σε 180% επί του ΑΕΠ, έναντι του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο υπολογίζεται ότι συνίστατο σε 70%. Συγκεκριμένα, το πρώτο εξάμηνο του 2015 χαρακτηρίστηκε από τις παρατεταμένες διαπραγματεύσεις με τους εταίρους, πάγωμα της χρηματοδότησης στο πλαίσιο του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, άνοδο των επιτοκίων δανεισμού και απόκλιση των φορολογικών εσόδων από τους στόχους του Προϋπολογισμού 2015.

Η αποχώρηση δε της ελληνικής κυβέρνησης από τις διαπραγματεύσεις μηνών με τα μέλη του Eurogroup για τη δημιουργία ενός τρίτου προγράμματος στήριξης με σκοπό την αντικατάσταση του προηγούμενου

Μάλιστα, η μακροσκελής αιτιολογική έκθεση του Νόμου περιγράφει με ακρίβεια τους παράγοντες που συνέβαλαν στην αποσταθεροποίηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και οι οποίοι τελικά οδήγησαν με την σειρά τους στην υιοθέτηση των εν λόγω μέτρων εξυγίανσης. Χαρακτηριστικά αναφέρει μεταξύ άλλων ότι *η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών επηρέασε το τραπεζικό σύστημα των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών και ανέδειξε όχι μόνο την αλληλεπίδραση μίας κατάστασης αφερεγγυότητας μεταξύ των διαφόρων οντοτήτων αλλά την έντονη διασύνδεση μεταξύ δημοσίου χρέους-χρηματοπιστωτικού συστήματος που πρέπει να διαρραγεί για να μην υπάρχει - εν τέλει- επιβάρυνση των φορολογούμενων.*

Με βάση κυρίως το σκεπτικό αυτό, το οποίο αποτελεί την θεμέλια λίθο της ίδιας της BRRD, όπως έχουμε επισημάνει και στο προηγούμενο κεφάλαιο, την 22^α.07.2015, η Ελληνική Βουλή υπερψήφισε το ως άνω επίμαχο νομοσχέδιο, εκδίδοντας τον ν. 4335/2015, ο οποίος πέραν ελαχίστων πλην σημαντικών διαφοροποιήσεων, δεν παρεκκλίνει από το περιεχόμενο των αντίστοιχων κοινοτικών ρυθμίσεων σχετικά με την διαδικασία εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Γ. Η διαδικασία εξυγίανσης βάσει του ν. 4335/2015.

Με το αρθρ. 2 του ν. 4335/2015 περί «*Εφαρμοστικών μέτρων ν.4334/2015: Τροποποιήσεις ΚΠΟΛΔ/Πιστωτικά ιδρύματα κλπ*»⁹⁸, ρυθμίζονται τα θέματα σχετικά

προγράμματος το οποίο έληξε την 30^η Ιουνίου επιβάρυνε ακόμα περισσότερο την ήδη προβληματική οικονομική κατάσταση της Χώρας. Ακολούθως, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, με ημερομηνία διεξαγωγής στις 5 Ιουλίου 2015, ζητώντας από τον ελληνικό λαό να αποδεχθεί ή να απορρίψει την τελευταία πρόταση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η οποία άλλωστε, ως τυπική διαδικασία, δεν υπήρχε πια. Η αιφνιδιαστική αυτή κίνηση προκάλεσε πανικό στο συναλλακτικό κοινό, το οποίο έσπευσε να αποσύρει τις τραπεζικές του καταθέσεις (Bank Run) εν όψει μίας πιθανής επιβολής μέτρων εξυγίανσης ανάλογων με εκείνων που εφαρμόστηκαν την 29^η Μαρτίου 2013 στην Κύπρο. Προκειμένου να μειωθούν οι πιστωτικοί κίνδυνοι του ως άνω φαινομένου πανικού που είχε προκληθεί και οι οποίοι θα επέφεραν σημαντικά και μη αναστρέψιμα προβλήματα στην ρευστότητα των Ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, η Ελλάδα επέβαλε ελέγχους κεφαλαίων αλλά και πολυήμερη τραπεζική αργία. Όλα τα παραπάνω επέφεραν τελικά δυσμενείς συνέπειες επί της φερεγγυότητας της ελληνικής οικονομίας. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στις 8.7.2015 η απόδοση του δεκαετούς ομολόγου κορυφώθηκε σε 19,34% (έναντι 11,2% στις 2.6.2015 και 6,85% στο τέλος Σεπτεμβρίου 2014), ενώ οι αποδόσεις των ομολόγων μικρότερης διάρκειας ανήλθαν σε πρωτοφανή επίπεδα (2ετή: 57,21%, 4ετή: 36,15%).

Για την οικονομική κατάσταση της Ελλάδος βλ. αναλ. Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ για το έτος 2015, Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση των μετόχων, Φεβρουάριος 2016.

<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2015.pdf>

⁹⁸ Το άρθρο 1 του ν. 4335/2015 αναφέρεται στις τροποποιήσεις στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

με την «*Ανάκαμψη και εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων (ενσωμάτωση οδηγίας 2014/59/ΕΕ, ΕΕ L 173)*».

Μέσα από μια πολύ συνοπτική θεώρηση των συνολικά 130 άρθρων του, οι βασικές διατάξεις του νόμου μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα βασικά σημεία:

1. Πεδίο εφαρμογής.

Για πρώτη φορά τα μέτρα και γενικά οι ρυθμίσεις που αφορούν την εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού τομέα τόσο σε προληπτικό όσο και σε επεμβατικό πλαίσιο εφαρμόζονται ισοδύναμα στα πιστωτικά ιδρύματα αλλά και στις επιχειρήσεις επενδύσεων, δηλαδή τις ΑΧΕΠΕΥ και τις ΕΠΕΥ⁹⁹, συμπεριλαμβανομένων των θυγατρικών εταιριών αλλά και των υποκαταστημάτων αυτών, με εγκατάσταση στο εσωτερικό ή εξωτερικό της Χώρας¹⁰⁰.

2. Βασικό πλαίσιο ανάκαμψης και εξυγίανσης.

Παράλληλα καθιερώνεται ένα στάδιο προετοιμασίας πριν την λήψη των απαραίτητων μέτρων για την εξυγίανση του εκάστοτε πιστωτικού ιδρύματος. Ειδικότερα εισάγονται συγκεκριμένες ρυθμίσεις για την κατάρτιση «σχεδίων ανάκαμψης» από το ίδιο το πιστωτικό ίδρυμα¹⁰¹ καθώς και «σχεδίων εξυγίανσης» (living wills) κατάλληλων για κάθε ίδρυμα από τις αρμόδιες αρχές εξυγίανσης¹⁰². Περαιτέρω, παρέχεται η δυνατότητα έγκαιρης παρέμβασης (early intervention) στη λειτουργία πιστωτικών ιδρυμάτων, μεταξύ άλλων, με τον διορισμό ειδικού διαχειριστή με λειτουργίες συναφείς του ειδικού επιτρόπου, κατά το προΐσχυσαν δίκαιο. Η παρέμβαση αυτή προβλέπεται στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες το ίδρυμα παραβιάζει τις απαιτήσεις αδειοδότησης και λειτουργίας του ή πιθανολογείται έστω η παραβίαση αυτή στο εγγύς μέλλον¹⁰³. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι ήδη από το στάδιο αυτό είναι δυνατή η απομείωση της ονομαστικής αξίας ή/και η μετατροπή σε κοινές μετοχές ορισμένων κεφαλαιακών μέσων των πιστωτικών ιδρυμάτων, εξαιρουμένων των καταθέσεων και των επιχειρήσεων επενδύσεων. Ακολούθως, καθορίζονται με αναλυτικό τρόπο οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν, ώστε να ενεργοποιηθεί η

⁹⁹Η παρούσα μελέτη όπως έχει αποσαφηνιστεί εκ προοιμίου αφορά τα πιστωτικά ιδρύματα και μόνο.

¹⁰⁰ Άρθρ. 1 του ν. 4335/2015

¹⁰¹ Άρθρ. 5-9 του ν. 4335/2015

¹⁰² Άρθρ. 18-22 του ν. 4335/2015

¹⁰³ Άρθρ. 27-30 και 59 επ. του ν. 4335/2015.

διαδικασία εξυγίανσης ενός πιστωτικού ιδρύματος ή μιας επιχείρησης επενδύσεων. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι: το ίδρυμα να τελεί, κατά την κρίση των εποπτικών του αρχών, σε «κατάσταση αφερεγγυότητας ή επαπειλούμενης αφερεγγυότητας», να μην προσδοκείται εύλογα ότι «εναλλακτικά μέτρα», περιλαμβανομένης της άντλησης κεφαλαίων από την αγορά, θα αποτρέψουν την αφερεγγυότητά του εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, και η εξυγίανση να είναι αναγκαία για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Εφόσον δεν πληρούνται σωρευτικά αυτές οι τρεις προϋποθέσεις, δεν ενεργοποιείται η διαδικασία εξυγίανσης, αλλά η διαδικασία ανακεφαλαιοποίησης με την προσφυγή σε δημόσιους πόρους, περιλαμβανομένων των κεφαλαίων από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM). Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος όπου η εξυγίανση και η ανακεφαλαιοποίηση μπορούν να θεωρηθούν ως δύο εναλλακτικά μέσα διαχείρισης κρίσεων αφερεγγυότητας.

3. Τα εργαλεία εξυγίανσης

Όπως επισημάνθηκε στο αμέσως προηγούμενο υποκεφάλαιο, στο προϊσχύσαν δίκαιο υπήρχαν κατά βάση δύο μόλις εργαλεία εξυγίανσης και συγκεκριμένα η εντολή μεταβίβασης περιουσιακών στοιχείων (Sale of Business) και η δημιουργία μεταβατικού πιστωτικού ιδρύματος (Bridge Bank). Με τον νέο νόμο προστέθηκαν δύο επιπλέον εργαλεία εξυγίανσης: ο διαχωρισμός περιουσιακών στοιχείων (Asset Separation/ δημιουργία δηλαδή μιας Bad Bank) και η αναδιάρθρωση παθητικού (Bail in). Επισημαίνεται δε ότι το πρώτο εκ των εν λόγω δύο πρόσθετων «εργαλείων» εφαρμόζεται πάντοτε σε συνδυασμό με άλλο εργαλείο εξυγίανσης. Ιδιαίτερης σημασίας ως προς τα εν προκειμένω νεοεισαχθέντα «εργαλεία», αποτελεί το γεγονός ότι κατά την εφαρμογή τους, το πιστωτικό ίδρυμα ή η επιχείρηση επενδύσεων αντιμετωπίζεται ως λειτουργούσα επιχείρηση (Going Concern), σε αντίθεση με τα προϋφιστάμενα μέτρα, όπου αντιμετωπίζεται ως μη λειτουργούσα (Gone Concern), δεδομένου ότι μετά τη μεταβίβαση των περιουσιακών στοιχείων ανακαλείται η άδεια λειτουργίας του.

Φυσικά, στο πλαίσιο προστασίας των βασικών δικαιωμάτων των μετόχων και των πιστωτών τίθενται κάποιες εξαιρέσεις¹⁰⁴ ως προς την δυνατότητα εφαρμογής του εργαλείου του «bail in», οι οποίες ουσιαστικά αποτελούν επανάληψη των αντίστοιχων

¹⁰⁴ Άρθρ. 44 του ν. 4335/2015

προβλεπόμενων εξαιρέσεων των σχετικών διατάξεων της BRRD¹⁰⁵ και οι οποίες αποτελούν τις ελάχιστες εγγυήσεις για την προστασία της περιουσίας των μετόχων και πιστωτών. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι με τον νέο αυτό νόμο δεν καθιερώθηκε η εγγύηση των τραπεζικών καταθέσεων, όπως συχνά εσφαλμένα αναφέρεται. Αυτή ισχύει, όπως αναλυτικά έχει εκτεθεί στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, ήδη από το 1995, όταν θεσμοθετήθηκε το σύστημα εγγύησης καταθέσεων που διαχειρίζεται το Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων. Ο νέος νόμος απλώς ορίζει ότι οι καταθέσεις που καλύπτονται από το σύστημα του ΤΕΚΕ δεν επιτρέπεται να ενταχθούν στο πεδίο εφαρμογής του «bail in», ως εξαιρετέες απαιτήσεις.

Τέλος επισημαίνεται, ότι ακολουθώντας πιστά το γράμμα των διατάξεων της BRRD, ο Έλληνας νομοθέτης προβλέπει και εδώ την δυνατότητα εφαρμογής μέτρων δημόσιας στήριξης¹⁰⁶ έναντι των προβλεπόμενων εναλλακτικών ως άνω μέτρων εξυγίανσης, θέτοντας όμως ως προϋπόθεση ότι η εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου πρέπει να αποτελεί έσχατο μέσο διάσωσης¹⁰⁷.

Δ. Διαφοροποιήσεις από την BRRD.

Η ως άνω συνοπτική παράθεση των βασικών πτυχών του επίμαχου Νόμου για την ανάκαμψη και εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων καταδεικνύει την εγγενή ομοιότητα του με τις αντίστοιχες κοινοτικές διατάξεις, χωρίς να αφήνει περιθώρια επί μέρους σχολιασμού, σε μία πρώτη τουλάχιστον επισκόπηση¹⁰⁸.

Παρά ταύτα υπάρχουν ορισμένες διαφοροποιήσεις οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως κομβικές, καθώς ουσιαστικά αντανακλούν εν τοις πράγμασι την προσπάθεια της Ελληνικής Κυβέρνησης να διατηρήσει την εθνική της κυριαρχία σε θέματα που αφορούν εν γένει την Οικονομία της Χώρας. Η βασική διαφορά εντοπίζεται στις αρμοδιότητες που παρέχονται στο Υπουργείο Οικονομικών.

¹⁰⁵ Βλ. ο.π. υπό στοιχεία Δ. 2. Υπο-κεφάλαιο.

¹⁰⁶ Άρθρ. 56-58 του ν. 4335/2015

¹⁰⁷ Για την δυνατότητα δημόσιας χρηματοδοτική στήριξης των πιστωτικών ιδρυμάτων βάσει του ν. 4335/2015 βλ. αναλυτ. *Χρήστο Γκόρτσο*, Η εφαρμογή «μέτρων δημόσιας χρηματοπιστωτικής σταθεροποίησης» σε πιστωτικά ιδρύματα σύμφωνα με τον νόμο 4335/2015, *ΧρηΔικ* 2015, 157-166.

¹⁰⁸ Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος όπου απεφέχθη η αναλυτική παράθεση των επιμέρους διατάξεων, η οποία ουσιαστικά θα αποτελούσε περιττή επανάληψη των όσων είχαν ήδη εκτεθεί στο δεύτερο Κεφάλαιο της παρούσας μελέτης.

Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι οι αρχές εξυγίανσης υποχρεούνται να ενημερώσουν και να λάβουν την έγκριση του Υπουργείου Οικονομικών επί των αποφάσεων τους σε σχέση με¹⁰⁹ :

- α. Την εφαρμογή των προβλεπόμενων μέτρων εξυγίανσης
- β. Την διαπίστωση ότι ο όμιλος θα παύσει να είναι βιώσιμος, εκτός αν η εξουσία απομείωσης η μετατροπής ασκείται σε σχέση με κάποια θυγατρική,
- γ. Την ύπαρξη άμεσου δημοσιονομικού αντίκτυπου ή συστημικών συνεπειών

Θεωρητικά, η διάταξη αυτή αποτελεί μεταφορά του άρθρου 3 § 6 της BRRD¹¹⁰, κάτι το οποίο όμως δεν φαίνεται να απεικονίζεται επιτυχώς στο τελικό κείμενο της σχετικής ελληνικής διάταξης. Διότι, η επιβολή ως απαραίτητης προϋπόθεσης της εγκρίσεως του Υπουργείου Οικονομικών σε όλες τις ως άνω αποφάσεις φαίνεται πως ξεπερνά κατά πολύ όχι μόνο το γράμμα της εν λόγω κοινοτικής διατάξεως αλλά και το πνεύμα της σχετικής κανονιστικής προβλέψεως, η οποία έχει ως στόχο την διαφύλαξη της δημοσιονομικής ασφάλειας. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται ότι αυτό που έχει σημασία εν προκειμένω, είναι η *Τράπεζα της Ελλάδος να έχει τον τελικό έλεγχο οποιασδήποτε απόφασης αφορά θέματα εξυγίανσης που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την οικονομική της ανεξαρτησία*¹¹¹.

Πέραν της ως άνω διαφοροποίησης, φαίνεται πως ο Έλληνας νομοθέτης ακολούθησε πιστά τα όσα η BRRD προέβλεπε σχετικά με τα εφαρμοστέα μέτρα εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων. Αξίζει όμως να σημειωθεί, παρά το γεγονός ότι δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης, ότι ως προς τα θέματα ειδικής εκκαθάρισης των πιστωτικών ιδρυμάτων, ο ν. 4335/2015 όχι μόνο δεν εναρμονίζεται με τις σχετικές προβλέψεις της BRRD αλλά αντιθέτως παρουσιάζει σημαντικές διαφορές επί της βάσεως της Οδηγίας παραβλέποντας μάλιστα θεμελιώδεις αρχές που διέπουν αυτήν. Συγκεκριμένα, η εν λόγω Οδηγία, χωρίς να εισάγει ρητή διάταξη, θέτει ουσιαστικά ως

¹⁰⁹ Βλ. Αρθρ. 40, 42, 43 του ν. 4335/2015.

¹¹⁰ Στο άρθρο 3 το οποίο φέρει τον τίτλο *ορισμός αρμόδιων αρχών για την εξυγίανση* και συγκεκριμένα στην § 6 αυτού προβλέπεται ότι *όταν η αρχή εξυγίανσης σε ένα κράτος μέλος δεν είναι αρμόδιο το υπουργείο για τις αποφάσεις της δυνάμει της παρούσας οδηγίας και, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά από το εθνικό δίκαιο, λαμβάνει την έγκριση του πριν εφαρμόσει αποφάσεις που έχουν άμεσο δημοσιονομικό αντίκτυπο ή συστημικές συνέπειες*.

¹¹¹ Βλ. σχετ. Γνώμη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας της 20^{ης} Ιουλίου 2015 σχετικά με την ανάκαμψη και εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, ECP Public, CON/2015/25.

γενικό κανόνα ως προς την κατάταξη των καταθέσεων στην πτωχευτική διαδικασία την κατά προτεραιότητα ικανοποίηση των εγγυημένων καταθέσεων και των απαιτήσεων του συστήματος εγγύησης των καταθέσεων που υποκαθίσταται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των καλυπτόμενων καταθετών σε περίπτωση αφερεγγυότητας. Ακολουθούν το τμήμα των επιλέξιμων καταθέσεων των φυσικών προσώπων καθώς και τον πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που υπερβαίνει το ποσό των 100.000 €. Περαιτέρω, στην ίδια σειρά κατατάσσονται οι απαιτήσεις εκ των καταθέσεων φυσικών προσώπων, καθώς και πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που θα ήταν επιλέξιμες αν δεν είχαν γίνει μέσω υποκαταστημάτων εκτός ένωσης που ανήκουν σε ιδρύματα εγκατεστημένα στην Ένωση. Στην τελευταία δε σειρά κατατάσσονται οι απαιτήσεις κοινών, μη εξασφαλισμένων και μη προνομιούχων πιστωτών. Σε αντίθεση με τα ως άνω προβλεπόμενα και δυνάμει του αρθρ. 120 του ν. 4335/2015, η ικανοποίηση των εγγυημένων καταθέσεων φαίνεται να έπεται της ικανοποίησης των απαιτήσεων του αρθρ. 154 § γ του ΠτΚ αλλά και των απαιτήσεων του Δημοσίου σε περίπτωση εφαρμογής των άρθρων 57 ή 58 του ίδιου νόμου¹¹². Η διαφοροποίηση χαρακτηρίστηκε ως σημαντική, καθώς φαίνεται πρακτικά πως μετακυλίνει την ευθύνη της πτώχευσης του εκάστοτε πιστωτικού ιδρύματος στους πιστωτές αυτού, απαλλάσσοντας καθολικά το Δημόσιο από οποιαδήποτε συνδρομή¹¹³,

¹¹² Βλ. άρθρ. 145^α του ν. 4261/2014 εισήχθη με το αρθρ. 120 του ν. 4335/2015.

¹¹³ Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο της Moody's το οποίο έχει ως εξής:

«...The Greek law closely mirrors BRRD practices in other European Union (EU) countries, but deviates in the insolvency ranking it establishes. Whereas elsewhere in the EU state claims rank equally with wholesale deposits in an insolvency or bail-in, Greek law ranks Greek State deposits together with all State claims as senior to uninsured deposits, including small and midsize enterprise and retail deposits greater than €100,000. Therefore, state deposits are subject to bail-in only after any losses are imposed on uninsured deposits. Once the bail-in tool becomes effective in 2016, the more senior ranking of state claims would negatively affect recovery rates for Greek wholesale depositors...»

Σε ελεύθερη μετάφραση της συντάκτριας της παρούσης:

«...Η ελληνική νομοθεσία αντικατοπτρίζει πιστά τις πρακτικές BRRD σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), αλλά αποκλίνει στην κατάταξη απαιτήσεως σε περίπτωση εκκαθάρισης την οποία θεσπίζει. Ενώ σε οποιαδήποτε άλλη Χώρα της ΕΕ οι απαιτήσεις εκ των καταθέσεων κατατάσσονται στην ίδια θέση σε περίπτωση εκκαθάρισης, το ελληνικό δίκαιο κατατάσσει τις απαιτήσεις εκ των καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου μαζί με όλες τις απαιτήσεις του δημοσίου σε υψηλότερη βαθμίδα από αυτή των ανασφάλιστων καταθέσεων, συμπεριλαμβανομένων των μικρών και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων και των καταθέσεων άνω των € 100.000. Ως εκ τούτου, οι κρατικές καταθέσεις υπόκεινται σε bail-in μόνο μετά από τυχόν απώλειες στις ανασφάλιστες καταθέσεις. Μόλις το εργαλείο bail-in τεθεί σε ισχύ το 2016, η ανώτερη αυτή κατάταξη των κρατικών απαιτήσεων θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά το ποσοστό ανάκαμψης ως προς τους Έλληνες καταθέτες...»

Βλ. Σχγτ. Nondas, Greece's Bank Resolution Legislation Is Credit Negative for Unsecured Creditors, Moody's Credit Outlook, 27 Ιουλίου 2015, 10

<http://web1.amchouston.com/flexshare/001/cfa/Moody's/MCO%202015%2007%2027.pdf>

παρά το γεγονός ότι η δημοσιονομική κρίση αποτέλεσε τον κύριο παράγοντα της τραπεζικής αποσταθεροποίησης¹¹⁴.

¹¹⁴ Βλ. ο.π. Αιτιολογική Έκθεση.

IV. Τα μέτρα εξυγίανσης του ν. 4335/2015, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ.

Στα προηγούμενα κεφάλαια εκτέθηκαν με γλαφυρό τρόπο οι λόγοι που οδήγησαν στην εισαγωγή νέων εργαλείων εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων, τα οποία ουσιαστικά αντικατοπτρίζουν την γενικότερη φιλοσοφία της προσπάθειας για την αποφυγή μίας πιθανής συστημικής αποσταθεροποίησης, ως αποτέλεσμα μίας τραπεζικής κρίσης, όπως αυτών του παρελθόντος. Ανεξάρτητα από τον σκοπό του νόμου, ο οποίος είναι αδιαμφισβήτητος, μία πρώτη ανάγνωση του σχετικού νομικού πλαισίου εγείρει σημαντικές απορίες και γεννά αμφιβολίες ως προς την αποτελεσματικότητα αλλά κυρίως την νομιμότητα αυτού. Ως προς το δεύτερο σκέλος και παρά το γεγονός ότι η κανονιστική ρύθμιση των εν λόγω εργαλείων σε ενωσιακό επίπεδο διανύει μόλις τον δεύτερο χρόνο, ενώ σε εθνικό τον πρώτο, έντονες είναι οι συζητήσεις σχετικά με τον βαθμό σύγκλησης αυτών προς τους υπόλοιπους κανόνες του αναγκαστικού δικαίου, αλλά και τις θεμελιώδεις αρχές του δικαιοσύνης συστήματος. Διότι, η εισαγωγή ρητής προβλέψεως περί σεβασμού των βασικών αρχών της ίσης μεταχείρισης των μερών αλλά της μη χειροτέρευσης της θέσεως αυτών δεν είναι ικανές όπως φαίνεται να ξεπεράσουν ζητήματα που απορρέουν εκ του αστικού¹¹⁵, εμπορικού¹¹⁶, συνταγματικού αλλά και του κοινοτικού δικαίου.

Ωστόσο, η λήψη, στο πρόσφατο παρελθόν, αντίστοιχων παρεμβατικών ρυθμιστικών μέτρων με την υιοθέτηση σχετικών εθνικών νομοθετικών πλαισίων¹¹⁷, η βάση και τα αποτελέσματα των οποίων συγκλίνουν με αυτά της επίμαχης Οδηγίας και του Ν. 4335/2015, ιδίως ως προς τα μέτρα της ίδρυσης μεταβατικού ιδρύματος (bridge bank) και της αναδιάρθρωσης παθητικού (bail in), συμβάλλουν στην διάπλαση, ασφαλούς μάλλον, συμπεράσματος επί της νομιμότητας αυτών, κυρίως ως προς τα νομικά θέματα

¹¹⁵ ο.π. *Όλγα Αλούπη*, 130-144.

¹¹⁶ Η μεταφορά της ευθύνης στους μετόχους της εταιρείας δεν φαίνεται να συνάδει με τον εταιρικό τύπο των τραπεζικών ιδρυμάτων, ήτοι της ανώνυμης εταιρείας. Οι ρυθμίσεις που εισάγει ο εν λόγω νόμος περί εξυγίανσης τείνουν να εξομοιώσουν τον τραπεζικό μέτοχο με τους μετόχους προσωπικών εταιριών.

¹¹⁷ Το εργαλείο του bail in έχει ήδη εφαρμοσθεί στην Κύπρο, Αυστρία, Σλοβενία, Πορτογαλία Αυστρία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ιταλία ενώ στο παρελθόν αντίστοιχα μέτρα με σκοπό την αποφυγή τυχόν συστημικού κινδύνου εφαρμόστηκαν στην Σουηδία, την Δανία και την Αγγλία. Αναλυτική αναφορά στα παραδείγματα αυτά θα γίνει στα επόμενα υποκεφάλαια της παρούσας ενότητας προκειμένου να διεξαχθεί ασφαλές συμπέρασμα ως προς την τυχόν παραβίαση του δικαιώματος της ειρηνικής απόλαυσης της περιουσίας των μετόχων και των πιστωτών από την εφαρμογή του ν. 4335/2015.

Βλ. σχετ. *European Parliament*, *The Implementation of bail in in recent resolution and state aid cases*, 22.02.2016.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/574386/IPOL_ATAG\(2016\)574386_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/574386/IPOL_ATAG(2016)574386_EN.pdf)

που άπτονται του θεμελιώδους δικαιώματος της περιουσίας, έτσι όπως αυτό προστατεύεται σε κοινοτικό επίπεδο από το άρθρο 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ, ενώ σε εθνικό επίπεδο από το 17 Σ σε σημαντικά όμως πιο περιορισμένο βαθμό.

A. Οι επιλέξιμες απαιτήσεις του ν. 4335/2015 ως «ratione materiae» του άρθρου 1 του ΠΠΠ της ΕΣΔΑ.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ΠΠΠ στην ΕΣΔΑ «[π]αν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας του ειμή δια λόγους δημόσιας ωφέλειας και υπό τους προβλεπόμενους υπό του νόμου και των αρχών του διεθνούς δικαίου όρους. Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουνσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύϊ τους Νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίον, προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων».

Από την απλή γραμματική ερμηνεία του περιεχόμενου του άρθρου 1 ΠΠΠ καθίσταται σαφής η ευρύτητα της διατυπώσεως της διατάξεως, η οποία επιτρέπει σε μεγάλο βαθμό στο κράτος να επεμβαίνει περιοριστικά στην ατομική περιουσία των μελών του, χωρίς μάλιστα να γίνεται καμία επίκληση στην χορήγηση αποζημίωσης ή γενικώς αποκατάστασης του πληττόμενου, ως αντισταθμιστικού μέτρου του αντίστοιχου περιορισμού. Αυτός είναι ίσως και ο λόγος που για αρκετές δεκαετίες το ΕΔΔΑ δεν είχε καταφέρει να διαπιστώσει καμία παραβίαση της εν λόγω διατάξεως¹¹⁸.

Η ευρύτητα αυτή φαίνεται αρχικά να δικαιολογείται από το γεγονός ότι το 1 ΠΠΠ αποτελεί την μόνη διάταξη που προστατεύει δικαίωμα οικονομικού περιεχομένου. Παράλληλα, η διαφορετική ερμηνεία που δίδεται στον όρο από τα αντίστοιχα εθνικά δικαιοκτικά συστήματα των συμβαλλόμενων μερών¹¹⁹, φαίνεται να οξύνουν το πρόβλημα.

¹¹⁸ Δρόσος, Γ. Ζ., Συνταγματικοί Περιορισμοί της Ιδιοκτησίας και Αποζημίωση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1997, σελ. 49.

¹¹⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι το Γερμανικό Σύνταγμα (αρθρ. 14 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης του 1949) παρέχει εντονότερες κοινωνικές δεσμεύσεις ως προς το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Αντιθέτως το Ιταλικό Σύνταγμα του 1948 (αρθρ. 5, 43 και 47) αλλά και το Πορτογαλικό 1976/1982/1989 (αρθρ. 80, 81, 82, 83 και 84) φαίνεται να παρουσιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό στοιχεία παρεμβατισμού. Αδιαμφισβήτητα πιο φιλελεύθερα φαίνεται να είναι οι αντίστοιχες διατάξεις του Ρωσικού Συντάγματος του 1993 (αρθρ. 35 και 36) του Βουλγαρικού του 1991 (αρθρ. 17) και του Ρουμανικού Συντάγματος του 1992 (αρθρ. 41). Βλ. αναλυτικά Βελισσάριος Καρακάστας, Περιουσία και υπερνομοθετική ισχύ, Δ 2005, τευχ. 36, σελ. 552-556).

Εν όψει των ως άνω, το Δικαστήριο του Στρασβούργου επεδίωξε και ως ένα βαθμό κατάφερε, μέσω της δημιουργικής αποδέσμευσης της δικανικής του σκέψης από παλαιότερες θετικιστικές, φορμαλιστικές, εννοιοκρατικές και αναχρονιστικές νομικές αντιλήψεις (Rezeption) των εθνικών έννομων τάξεων, να παρέχει ουσιαστική δικαιοσύνη και προστασία στην περιουσία του ατόμου¹²⁰. Εκείνο που έχει σημασία γι' αυτό είναι η in concreto διερεύνηση του εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις εκείνες που καθιστούν δικαιούχο τον προσφεύγοντα, ενός ουσιώδους συμφέροντος προστατευόμενου από τις διατάξεις του άρθρου 1 ΠΠΠ. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι στην έννοια της περιουσίας περιλαμβάνεται τόσο η υφιστάμενη περιουσία¹²¹ όσο και οι περιουσιακές αξίες, συμπεριλαμβανομένων των απαιτήσεων, για την απόκτηση ή την ικανοποίηση των οποίων, ο προσφεύγων μπορεί να υποστηρίξει ότι έχει τουλάχιστον μία «εύλογη» ή «θεμιτή» προσδοκία¹²². Ειδικότερα, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου¹²³, μια προσδοκία είναι θεμιτή εφόσον βασίζεται είτε σε νομοθετική διάταξη είτε σε προηγούμενη πράξη ή ενέργεια δημόσιας αρχής ως προς το επίμαχο περιουσιακό συμφέρον. Επίσης, μια απαίτηση οικονομικού περιεχομένου μπορεί να θεωρηθεί ως περιουσιακή αξία και να εμπέσει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου, στο μέτρο που το εθνικό δίκαιο παρέχει επαρκές έρεισμα για την ικανοποίησή της. Κάτι τέτοιο συμβαίνει για παράδειγμα όταν η αξίωση έχει στερεή βάση σε συναφή νομοθετική πρόβλεψη ή όταν υπάρχει σχετική πάγια νομολογία, που την ικανοποιεί. Αντιθέτως, δεν υφίσταται εύλογη προσδοκία εάν δεν πληρούται μία νόμιμη προϋπόθεση. Μια απλή δηλαδή πεποίθηση ή μία απλή ελπίδα δεν αρκεί για την θεμελίωση της εύλογης προσδοκίας¹²⁴. Μάλιστα, η νομολογία του Δικαστηρίου δεν θεωρεί την ύπαρξη μίας «πραγματικής αμφισβήτησης» ή μίας «υποστηρίξιμης αξίωσης» ως κριτήριο το οποίο επιτρέπει την κρίση περί ύπαρξης μίας «θεμιτής προσδοκίας» προστατευόμενης από το άρθρο 1 του

¹²⁰ Γ. Κασσιμάτης, Η Απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου - Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας, Νομικό Βήμα, 1999, 705-727.

¹²¹ Απόφαση της 23^{ης} Νοεμβρίου 1983 του ΕΔΔΑ, Van der Musselle v. Belgium.

¹²² Μ. Α. Κωστοπούλου σε Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατ' άρθρο ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, 655.

¹²³ Για την ερμηνεία της έννοια του legitimate expectation βλ. αναλυτ. §31 της Απόφασης της 20^{ης} Νοεμβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, Pressos Compania Naviera S.A. and others v. Belgium και § 24 της Απόφασης της 18^{ης} Απριλίου 2002 του ΕΔΔΑ, Ouzounis and others v. Greece.

¹²⁴ Α.Γέροντας, Η προστασία της περιουσίας κατά την νομολογία του ΕΔΔΑ - Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις, Νομικό Βήμα, 2009, 1889.

ΠΠΠ¹²⁵. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να διαπιστωθεί η ύπαρξη μίας θεμιτής προσδοκίας σε περίπτωση αμφισβήτησης ως προς τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνευτεί και εφαρμοστεί το εθνικό δίκαιο και όταν τα επιχειρήματα που έχει αναπτύξει ο προσφεύγων ως προς τούτο έχουν απορριφθεί οριστικά από τα εθνικά δικαστήρια¹²⁶.

Εν όψει του ως άνω εύρους του αντικειμένου¹²⁷ προστασίας της εν λόγω διατάξεως, ιδιαίτερο ζήτημα αποτέλεσε η δυνατότητα υπαγωγής της μετοχικής ιδιότητας στο προστατευτικό πλαίσιο του άρθρου 1 ΠΠΠ, λόγω του διφυούς χαρακτήρα αυτής. Διότι, στην μετοχή δεν εμπεριέχεται μόνο η έμμεση συμμετοχή στα περιουσιακά στοιχεία της εταιρίας¹²⁸ αλλά επιπλέον και το δικαίωμα ψήφου, δια του οποίου παρέχεται στον μέτοχο η δυνατότητα να επιδρά στην εξέλιξη της εταιρίας, κατά το ποσοστό που αναλογεί στην μετοχική του συμμετοχή. Παράλληλα, γεννάται εύλογο ερώτημα σχετικά με το εάν ο πολύπλοκος αυτός χαρακτήρας της μετοχής συνεπάγεται και την διεύρυνση της αντίστοιχης προστασίας.

Ο διαπλαστικός ρόλος του ΕΔΔΑ φαίνεται πως ενέταξε τελικά την έννοια της μετοχικής ιδιότητας στο άρθρο 1 ΠΠΠ, συντελώντας παράλληλα ενεργό ρόλο στο πλαίσιο του εμπορικού δικαίου. Βασική ratio του Δικαστή αποτελεί η αδιαμφισβήτητη

¹²⁵ Βλ. ενδ. § 94 στην απόφαση της 19^{ης}.04.2007 του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Vilho Eskelinen v. Finland, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται: *Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η Σύμβαση δεν παρέχει το δικαίωμα συνέχισης λήψης ειδικού ύψους μισθού (βλ. τηρουμένων των αναλογιών, την απόφαση Kjartan Ásmundsson κατά Ισλανδίας, αριθ. 60669/00, § 39). Δεν αρκεί να στηριχθεί ο ενδιαφερόμενος στην ύπαρξη μιας «πραγματικής αμφισβήτησης» ή μιας «μαχητής αιτίας» (§§ 37-38). Μια απαίτηση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «περιουσιακή αξία» σύμφωνα με το σκοπό του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 παρά μόνο όταν θεμελιώνεται στο εσωτερικό δίκαιο, π.χ. όταν επιβεβαιώνεται και από την πάγια νομολογία των εσωτερικών δικαστηρίων. (βλ. την απόφαση Kordecky κατά Σλοβακίας [GC], της 28ης Σεπτεμβρίου 2004, Συλλογή 2004-IX, σελ. 144, § 45-52). Στην παρούσα περίπτωση προκύπτει από την οδηγία εφαρμογής (παράγραφος 22 ανωτέρω) ότι δεν υπήρχε νόμιμη προσδοκία εκ μέρους των προσφευγόντων λήψης πρόσθετου επιδόματος μετά την πραγματοποίηση της ενσωμάτωσης διότι δεν μπορούσαν να διεκδικήσουν πλέον το εν λόγω προνόμιο εάν ο τόπος τοποθέτησής τους μεταφέρθηκε εκτός του Sonkajärvi. Εξάλλου σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο δεν είχαν δικαίωμα αποζημίωσης των οδοιπορικών εξόδων.*

¹²⁶ Βλ. ενδ. § 65 της Απόφασης της 20^{ης} Νοεμβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, Anheuser-Busch Inc. V. Portugal.

¹²⁷ Για το αντικείμενο προστασίας του ΠΠΠ 1 έτσι όπως εκτέθηκε στο παρόν υποκεφάλαιο βλ. αναλυτ. ο.π. *M.A. Κωστοπούλου* σε Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατ' άρθρο ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, 655-656 και *Ιωάννη Δ. Σαρμά*, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998, 459-466.

¹²⁸ Επισημαίνεται ότι κάθε μετοχή έχει την ονομαστική της αξία, δηλαδή, αυτή που αναγράφεται στον τίτλο της μετοχής και δηλώνει το τμήμα του μετοχικού κεφαλαίου που εκπροσωπεί και την πραγματική ή εσωτερική της αξία, που προκύπτει από την διαίρεση της πραγματικής αξίας της περιουσίας της εταιρίας με τον συνολικό αριθμό των μετοχών, σε δεδομένη στιγμή. Ως εκ τούτου τα περιουσιακά φύσεως δικαιώματα από την μετοχή είναι το δικαίωμα μερίσματος και το δικαίωμα συμμετοχής στο καθαρό προϊόν εκκαθάρισης

οικονομική αξία της μετοχής¹²⁹ η οποία αποτελεί βασικό και αναπόσπαστο στοιχείο της¹³⁰. Η θεώρηση αυτή είναι απόλυτα δικαιολογημένη αλλά και επιβεβλημένη, καθώς ανταποκρίνεται πληρέστερα στην μορφή που έχουν προσλάβει οι ιδιοκτησιακές σχέσεις στην σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία. Διότι, *στις μετοχικές εταιρείες η ιδιοκτησία «αποπροσωποποιείται», αποκτά αυτονομία από τους πραγματικούς ιδιοκτήτες, αφού η διαχείριση και εκμετάλλευση της ανατίθεται στην επιχείρηση, η οποία καθίσταται το πραγματικό υποκείμενο της οικονομικής δραστηριότητας. Η επιχείρηση δε ως ενότητα οικονομική επενδυμένη με νομική προσωπικότητα, λειτουργεί ως αυτόνομη νομική και οικονομική οντότητα, ως μία οιονεί κοινότητα κεφαλαίου και εργασίας προς επίδιωξη κοινού οικονομικού σκοπού. Σε κάθε δε περίπτωση η ένταξη των δικαιωμάτων της μετοχικής ιδιότητας αποτελεί οργανική ανάγκη της ίδιας της «οικονομίας της αγοράς», την οποία το δίκαιο είναι υποχρεωμένο να συλλάβει και εκφράσει, ρυθμίζοντας την¹³¹.*

Την ως άνω θεώρηση φαίνεται πως σταδιακά υιοθέτησε και η ελληνική νομολογία παρά το γεγονός ότι αρχικά είχε αντιμετωπίσει με επιφύλαξη την δυνατότητα προστασίας του συνόλου των δικαιωμάτων που απορρέουν από την μετοχική σχέση¹³², δεδομένου ότι κατά την προγενέστερη πάγια θέση του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, τα ενοχικά δικαιώματα δεν έγκεινται στα προστατευτικά όρια του 17 Σ¹³³. Ως εκ τούτου η μετοχή θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο συνταγματικής

¹²⁹ Donna Gomien, David Harris, Leo Zwaak, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική, Παπαζήσης, Αθήνα 2001, 495.

¹³⁰ Βλ. ενδ. την απόφαση της 12^{ης} Οκτωβρίου 1982 του ΕΔΔΑ, Lars Bramelid and Anne Marrie Malmström V. Sweden, την απόφαση της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1986 του ΕΔΔΑ, Company S. and T. v. Sweden, την απόφαση της 8^{ης} Ιουλίου 1986 του ΕΔΔΑ, Lithgow V. UK, την §§62-64 στη απόφαση της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, Agrotexin and others V. Greece, την § 91-93 στην απόφαση της 6^{ης} Νοεμβρίου 2002 του ΕΔΔΑ, Sovtransavto Holdings V. Ukraine και την § 60 της απόφασης της 7^{ης} Νοεμβρίου 2002 του ΕΔΔΑ, Olczak V. Poland.

¹³¹ Αριστ. Μάνεσης, Αντ.Μανιτάκης, Κρατικός Παρεμβατισμός και Σύνταγμα (Ελεγχος Τραπεζών βάσει Α.Ν. 1665/1951 και Ν. 431/1976), ΝοΒ 29°, 1209-1210.

¹³² ΠΠρΑθ 15070/1977

¹³³ Κατά την παραδοσιακή αντίληψη, η ελληνική νομολογία ταυτίζει την συνταγματική «ιδιοκτησία» με την «αστική» κυριότητα. Τα πρώτα δειλά βήματα προς την διευρυμένη θεώρηση του όρου ιδιοκτησία πραγματοποιήθηκαν αδιαμφισβήτητα δυνάμει της ΟΛΑΠ 40/1998, στην οποία το δικαστήριο, ευθυγραμμιζόμενο προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ, τόνισε ότι στην έννοια της περιουσίας κατά το άρθρο 1 ΠΠΠ της ΕΣΔΑ περιλαμβάνονται όχι μόνο τα προστατευόμενα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα περιουσιακώς φύσεως δικαιώματα καθώς και τα νομίμως κεκτημένα οικονομικά συμφέροντα. Ακολούθως η ΟΛΑΠ 6/2007, προχωρώντας ένα βήμα πιο πέρα από την κρατούσα νομολογία προέβη σε μία συνδυασμένη ερμηνεία των άρθρων 17 Σ και 1 ΠΠΠ και την επίκλησή τους από κοινού, αντιμετωπίζοντας τις εν λόγω διατάξεις ως ένα ενιαίο πλέγμα κανόνων (espace juridique commun), που έχουν ως αντικείμενο και σκοπό τους την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και το ΣτΕ με την υπ' αριθμ. 1124/2007 απόφαση του, αποδεχόμενο εμμέσως ότι

προστασίας μόνο ως προς το δικαίωμα κυριότητας επί της μετοχής, η οποία κατ' αρχήν αποτελεί αξιόγραφο και ως εκ τούτου κινητό πράγμα δεκτικό εμπράγματος δικαιώματος. Όμως, η επιτακτική ανάγκη για μία συνολική και προγραμματισμένη προστασία της οικονομίας της αγοράς την οποία επιτάσσει η συνεχής αναδιοργάνωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και η επέκταση της βιομηχανίας, μετέστρεψαν ριζικά την νομολογιακή στάση. Με αφορμή τις διατάξεις του άρθρου 7 παρ. 1 του Ν 1386/1983¹³⁴, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η μετοχή είναι περιουσιακό αγαθό που έχει εκτός από την ονομαστική και εσωτερική αξία που αποτελεί «έμμεση ιδιοκτησία επί της περιουσίας της εταιρίας»¹³⁵.

Εν όψει της ως άνω νομολογιακής παραδοχής¹³⁶ ως προς την προστασία των οικονομικής φύσεως αγαθών στο πλαίσιο του 17 Σ, αντίστοιχη ήταν και η θέση που έλαβε ο εθνικός Δικαστής, ως προς της απαιτήσεις των πιστωτών που απορρέουν εκ των χρηματικών καταθέσεων. Ο αρχικός προβληματισμός ως προς την ένταξη των καταθέσεων στο πεδίο εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων δημιουργήθηκε λόγω της επικρατούσας άποψης κατά την οποία με την κατάθεση των χρημάτων στον σχετικό λογαριασμό, η τράπεζα αποκτά την κυριότητα αυτών. Ειδικότερα, κατά πάγια θέση της νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων¹³⁷ η τραπεζική κατάθεση φέρει τον χαρακτήρα ανώμαλης παρακαταθήκης, *re* καταρτιζόμενη, η δε ευθύνη της τράπεζας έναντι του καταθέτη είναι πάντα συμβατική¹³⁸. Συνεπώς και δεδομένου ότι κατ' αρχήν η θέση του Ανώτατου Ακυρωτικού δεν συντασσόταν με την αντίστοιχη του ΕΔΔΑ περί προστασίας και των ενοχικής φύσεως δικαιωμάτων¹³⁹, δημιουργούσε πρόβλημα ως προς την συνταγματική προστασία των εν λόγω απαιτήσεων. Η νέα όμως νομολογιακή

στην έννοια της περιουσίας περιλαμβάνεται και το δικαίωμα για χορήγηση ασφαλιστικής παροχής από κεφάλαιο, στο σχηματισμό του οποίου μετέχουν οι ασφαλισμένοι με την καταβολή εισφορών.

¹³⁴ Ο ν. 1386/1983 εισήγαγε μέτρα για την εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων. Ειδικότερα, προέβλεπε μεταξύ άλλων την πλήρη υποκατάσταση του Οργανισμού Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων στα εταιρικά όργανα των προβληματικών επιχειρήσεων που έπρεπε να εξυγιανθούν και ως εκ τούτου την στέρηση των αντίστοιχων εταιρικών δικαιωμάτων που κατείχαν οι μέτοχοι.

¹³⁵ ΟΛΑΠ 14/1999, ΑΠ 795/2000.

¹³⁶ Για την συνολική προστασία της μετοχικής ιδιότητας βάσει του 17Σ βλ. αναλυτ. ο.π. Ι. Δρόσο, 117-121.

¹³⁷ ΑΠ 844/2006. ΕφΘεσσ 690/2006, Εφ Α07281/1999

¹³⁸ ΑΠ 830/2003, ΑΠ1122/2005, ΑΠ 707/2009, ΑΠ 1083/1991, ΕφΘεσ 1877/2010, ΕφΑθ 4538/2007.

¹³⁹ Άλλωστε το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η αξίωση που πηγάζει από τις αποταμιεύσεις-καταθέσεις συνιστούν «ιδιοκτησία», κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου (βλ. ενδ. Ad hoc απόφαση της 3^{ης} Νοεμβρίου 2009 του ΕΔΔΑ, Suljagić v. Bosnia and Herzegovina).

θεώρηση δεν αφήνει ή τουλάχιστον δεν θα έπρεπε να αφήνει περιθώρια αμφισβητήσεως ως προς το θέμα αυτό. Αυτός είναι και ο λόγος όπου εντύπωση δημιουργεί η στάση της Ολομ. του ΣτΕ με την σχετικά πρόσφατη υπ' αριθμ. 1116/2014 απόφαση του, με την οποία απέρριψε την προσφυγή Ελλήνων ομολογιούχων κατά του Ελληνικού Δημοσίου, οι οποίοι αιτούνταν την ακύρωση των διοικητικών πράξεων που επήλθαν δυνάμει της εφαρμογής του Ν.4050/2012. Μεταξύ άλλων το ΣΤΕ διατύπωσε την σκέψη ότι από την επένδυση των αιτούντων σε άυλους τίτλους προέκυψε απαίτηση για καταβολή κεφαλαίου ίσου προς την ονομαστική αξία των τίτλων, η οποία ήταν ενοχικό δικαίωμα και όχι απλή προσδοκία κατά τον χρόνο εκδόσεως των προσβαλλομένων πράξεων, μολονότι δεν ήταν ληξιπρόθεσμη, κάτι το οποίο δεν συνιστά περιουσιακό δικαίωμα. Μία τέτοια θεώρηση μόνο παρωχημένη δύναται να θεωρηθεί, όχι μόνο βάσει των όσων εκτέθηκαν αμέσως παραπάνω αλλά και δυνάμει της πάγιας εδώ και χρόνια ad hoc νομολογίας του ΕΔΔΑ¹⁴⁰, η οποία αναγνωρίζοντας την οικονομική χροιά των ομολογιακών τίτλων θεωρεί δεδομένο ότι αποτελούν περιουσία και χρήζουν προστασίας κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 1 ΠΠΠ. Μάλιστα την στάση αυτή διατήρησε και επί της σχετικής με τις ως άνω συνέπειες του Ν. 4050/2012 προσφυγής που ασκήθηκε ενώπιον του¹⁴¹. Ειδικότερα, *το Δικαστήριο σημειώνει ότι, όπως και οι τίτλοι οι οποίοι αποτελούν το αντικείμενο συναλλαγών μέσα στις κεφαλαιαγορές, τα ομόλογα είναι διαπραγματεύσιμα στο χρηματιστήριο, μεταβιβάζονται από τον ένα κομιστή στον άλλο και η αξία τους μπορεί να διακυμαίνεται ανάλογα με διάφορους παράγοντες. Εν τούτοις, κατά την λήξη τους, αυτά πρέπει, κατ' αρχήν, να εξοφλούνται στην ονομαστική αξία τους. Οι κομιστές ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου, των οποίων οι προσφεύγοντες είχαν, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8 του νόμου 2198/1994 και στην λήξη των τίτλων τους, μία χρηματική αξίωση έναντι του Κράτους ύψους αντίστοιχου προς την ονομαστική αξία των ομολόγων τους. Οι προσφεύγοντες μπορούσαν συνεπώς να απαιτήσουν την εξόφληση των χρεογράφων τους σύμφωνα με τον πιο πάνω αναφερόμενο νόμο και είχαν συνεπώς «περιουσία» σύμφωνα με την πρώτη πρόταση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, η οποία έπρεπε να απολαμβάνει των εγγυήσεων της διάταξης αυτής¹⁴².*

¹⁴⁰ Βλ. σχετ. απόφαση της 2^{ης} Δεκεμβρίου 2010 του ΕΔΔΑ, Yuriy Lobanov v. Russia.

¹⁴¹ Βλ. σχετ. απόφαση της 21^{ης} Ιουλίου 2016 του ΕΔΔΑ, Mamatas v. Greece.

¹⁴² § 90, 91.

Το ως άνω ενδεικτικό και κατά πάγια βάση νομολογιακό προηγούμενο του ΕΔΔΑ, ως προς τις απαιτήσεις των μετόχων και των καταθετών ενός πιστωτικού ιδρύματος και την προστασία αυτών στο πλαίσιο του άρθρου 1 ΠΠΠ έχει δεσμευτικό αντίκτυπο έναντι του εθνικού δικαστή¹⁴³, πράγμα το οποίο δεν μπορεί να συνεχίσει να αγνοεί. Περαιτέρω και ιδίως εν όψει της οικονομικής κρίσης που βιώνει και η Χώρα μας, ανάμεσα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, πρέπει να γίνει αποδεκτό ότι το Σύνταγμα δεν είναι οικονομικά ουδέτερο. Αντιθέτως, ως θεμελιακή βάση κάθε πολιτείας που σέβεται τους δημοκρατικούς της θεσμούς οφείλει να ερμηνεύει τις εκάστοτε οικονομικοκοινωνικές συνθήκες και τους συντελεστές αυτών προκειμένου να διαφυλάξει τα δικαιώματα των μελών της. Ως εκ τούτου, παρωχημένες αντιλήψεις περί μη ένταξης βασικών ενοχικών δικαιωμάτων οικονομικής φύσεως, όπως είναι η μετοχική ιδιότητα ή οι απαιτήσεις εκ των τραπεζικών καταθέσεων, στην έννοια του συνταγματικής κατοχυρωμένου δικαιώματος στην «ιδιοκτησία» δεν χωρούν στην παρούσα χρονική συγκυρία.

B. Τα όρια της «ratione personae» του άρθρου 1 ΠΠΠ ως προς τα υποκείμενα του ν. 4335/2015.

Η απλή παράθεση του άρθρου 1 ΠΠΠ καθιστά σαφή τα όρια της υποκειμενικής προστασίας αυτού. Διότι, γίνεται ρητή αναφορά στην διασφάλιση των περιουσιακών δικαιωμάτων τόσο των φυσικών όσο και των νομικών προσώπων από την κρατική παρεμβατική συμπεριφορά, **χωρίς** να γίνεται οιασδήποτε μορφής διάκριση ως προς το την ιθαγένεια. Ως εκ τούτου, στα υποκειμενικά όρια του άρθρου περιλαμβάνονται ως προς τα μεν φυσικά πρόσωπα οι ημεδαποί, αλλοδαποί, πρόσφυγες ή ανιθαγενείς, ενώ ως προς τα δε νομικά πρόσωπα τα ημεδαπά και τα αλλοδαπά, ανεξάρτητα από τον τόπο της έδρας τους¹⁴⁴.

¹⁴³ Βλ. αναλυτ. Τρ. Ζολώτα, Η δέσμευση του εθνικού δικαστή από το νομολογιακό προηγούμενο και δεδικασμένο των αποφάσεων του ΕΔΔΑ,

<http://www.constitutionalism.gr/1600-i-desmeysi-toy-etnikoy-dikasti-apo-to-nomologiako/>

¹⁴⁴ Τα ως άνω ισχύουν και ως προς τους φορείς του δικαιώματος του 17 Σ, στους οποίους περιλαμβάνονται τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα, ανεξαρτήτως ιθαγένειας και έδρας αντιστοίχως. Εξάλλου στην εποχή των ελεύθερων διεθνών συναλλαγών και της προσπάθειας προσελκύσεως ξένων επενδύσεων, κάθε αντίθετη ρύθμιση θα αποτελούσε εμπόδιο της οικονομικής ανάπτυξης αλλά της οικονομικής ελευθερίας. Το κράτος δεν είναι φορέας του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, αφού το κράτος δεν νοείται να έχει δικαίωμα έναντι του εαυτού του. Αυτά ισχύουν *mutatis mutandis* και για τα νομικά

Η ρητή αυτή αναφορά έχει ιδιαίτερη σημασία για την συνεπαγωγή των διατάξεων του ν. 4335/2015 έναντι του περιεχομένου του άρθρου 1 ΠΠΠ, δεδομένου ότι λόγω της διασυννοριακής δραστηριότητας των τραπεζικών ιδρυμάτων αλλά και των προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμιακών ρευμάτων, που ανά καιρούς έχει δεχτεί η Χώρα μας, οι εκάστοτε πιστωτές και μέτοχοι αυτής, δύναται να προέρχονται από χώρες τους εξωτερικού. Περαιτέρω, το ευρύ προστατευτικό πλαίσιο του άρθρου 1 ΠΠΠ, υπηρετεί απόλυτα την αναγκαιότητα προστασία των ίδιων των τραπεζικών ομίλων, οι οποίοι τυγχάνει να διατηρούν υποκαταστήματα αλλά και θυγατρικές εταιρίες εκτός Ελλάδος.

Σε ό,τι αφορά τις αιτιάσεις που αφορούν τις εταιρείες, αξίζει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ένα πρόσωπο δεν μπορεί να παραπονεθεί ότι παραβιάστηκαν τα δικαιώματα του μέσα στο πλαίσιο μιας διαδικασίας στην οποία δεν ήταν διάδικος, ακόμη και αν ήταν μέτοχος και/ή διευθύνων μιας εταιρείας που είχε συμμετάσχει στην διαδικασία. Αν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο μοναδικός ιδιοκτήτης μιας εταιρείας μπορεί να υποστηρίξει ότι είναι θύμα με την έννοια του άρθρου 34 της Σύμβασης, όταν επίδικα μέτρα έχουν ληφθεί έναντι της εταιρείας του. Στην αντίθετη δε περίπτωση, η παράβλεψη της νομικής προσωπικότητας μιας εταιρείας δικαιολογείται μόνον υπό εξαιρετικές περιστάσεις, και ιδιαίτερα όταν αποδεικνύεται σαφώς ότι η εταιρεία αδυνατεί να προσφύγει ενώπιον των οργάνων της Σύμβασης μέσω των καταστατικών οργάνων της ή σε περίπτωση εκκαθάρισης μέσω των εκκαθαριστών της¹⁴⁵.

Εν προκειμένω, η θέση αυτή της νομολογίας του ΕΔΔΑ κρίνεται ιδιαίτερος σημαντική δεδομένης της φύσεως των τραπεζικών ιδρυμάτων, τα οποία αποτελούν ανώνυμες εταιρίες και ως εκ τούτου τα εταιρικά δικαιώματα πολλές φορές ταυτίζονται με αυτά των μετόχων. Παρά ταύτα, όπως προκύπτει από τα όσα αναφέρθηκαν αμέσως παραπάνω, η ταύτιση αυτή μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις θα μπορούσε να

πρόσωπα δημοσίου δικαίου, όσον αφορά μόνο τη δημόσια περιουσία τους και όχι την ιδιωτική τους περιουσία, για την οποία απολαμβάνουν της προστασίας του άρθρου 17 Σ.

¹⁴⁵ Βλ. Ενδ. § 92 της Απόφασης της 7^{ης} Ιουνίου 2012 του ΕΔΔΑ, Centro Europa 7 S.r.l και Di Stefano v. Italy, § 66 της Απόφασης της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, Agrotexim and Others v. Greece, §§ 10, 49 της Απόφασης της 28^{ης} Μαρτίου 1990 του ΕΔΔΑ, Groppera Radio AG and Others v. Switzerland, § 42 της Απόφασης της 29^{ης} Νοεμβρίου 1991 του ΕΔΔΑ, Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, § 21 της Απόφασης της 31^{ης} Ιουλίου 2003 του ΕΔΔΑ, Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey, § 40 της Απόφασης της 11^{ης} Οκτωβρίου 2007, Glas Nadezhda EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria, §§ 21-24 της Απόφασης της 4^{ης} Οκτωβρίου 2011 του ΕΔΔΑ, Nassau Verzekering Maatschappij N.V. v. Netherlands.

δικαιολογήσει την τραπεζική εταιρεία ως «θύμα» της εφαρμογής των προβλεπόμενων στον ν. 4335/2015 μέτρων εξυγίανσης.

Γ. Τα μέτρα εξυγίανσης του ν. 4335/2015 υπό τον περιοριστικό έλεγχο των τριών διακριτών κανόνων του άρθρου 1 ΠΠΠ.

Σε δογματικό αλλά και θεωρητικό επίπεδο η προστασία του δικαιώματος στην περιουσία υπό το πρίσμα του άρθρου 1 ΠΠΠ πλαισιώνεται από ένα τριμερές σύστημα διακριτών μεταξύ τους κανόνων, οι οποίοι όμως εν τοις πράγμασι λειτουργούν ως σύνολο¹⁴⁶.

Ειδικότερα, ο πρώτος κανόνας, ο οποίος έχει γενικό χαρακτήρα, θεμελιώνει (enounces) την αρχή του σεβασμού της περιουσίας και τίθεται στο πρώτο εδάφιο της πρώτης παραγράφου. Ο δεύτερος κανόνας καλύπτει την στέρηση της ιδιοκτησίας και την υπαγωγή σε ορισμένες προϋποθέσεις, εμφανίζεται δε στο δεύτερο εδάφιο της ίδιας παραγράφου. Ο τρίτος κανόνας αναγνωρίζει ότι τα κράτη έχουν δικαίωμα μεταξύ άλλων, να ελέγχουν την χρήση της ιδιοκτησίας σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον, θεσπίζοντας τους νόμους που θεωρούν αναγκαίους για τον σκοπό αυτό και περιλαμβάνεται στην δεύτερη παράγραφο¹⁴⁷.

Το Δικαστήριο, πριν εξετάσει αν υπήρξε συμμόρφωση προς τον πρώτο κανόνα, πρέπει να αποφανθεί αν συντρέχει λόγος να εφαρμοσθούν οι δύο τελευταίοι, εκτός των περιπτώσεων εκείνων όπου λόγω της πολυπλοκότητας των πραγματικών περιστατικών που την θεμελιώνουν, το Δικαστήριο δεν προβαίνει στην εν λόγω υπαγωγή αλλά εξετάζει κατά γενική προσέγγιση εάν η υπόθεση αυτή θα μπορούσε να υπαχθεί στο γενικότερο περιεχόμενο της διατάξεως¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Για το σύστημα των τριών κανόνων του άρθρου 1 του ΠΠΠ βλ. αναλυτ. ο.π. *I.Δρόσο*, 51-53, *M.A. Κωστοπούλου*, 660-662, *I. Σαρμά*, 466-467 και *Donna Gomien etc.*, 492-493.

¹⁴⁷ Παράγραφος 61 της απόφασης της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1983 του ΕΔΔΑ, *Sporrong & Lönnroth* κατά Σουηδίας, δυνάμει της οποίας καθιερώθηκε το σύστημα των τριών κανόνων.

¹⁴⁸ Βλ. ενδ. Απόφαση της 21^{ης} Μαΐου 2002 του ΕΔΔΑ, *Jokela v. Finland*.

1. Τα μέτρα του ν. 4335/2015 και τα εννοιολογικά όρια της περιουσιακής στέρησης.

Με τον ν. 4335/2015, η ελληνική κυβέρνηση επεδίωξε ουσιαστικά την εξυγίανση της εθνικής οικονομίας μέσα από την πρόληψη αποφυγής κάθε πιθανού κινδύνου, ο οποίος θα οδηγούσε στην αφερεγγυότητα μιας τράπεζας και εν συνεχεία σε μία συστημική αποστεθαροποίηση. Αυτό άλλωστε, όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, επισημάνθηκε ήδη από την δημοσίευση της αιτιολογικής έκθεσης του νόμου. Η επίκληση όμως του δημοσίου συμφέροντος για την λήψη κρατικών παρεμβατικών μέτρων επί ιδιωτικών περιουσιακών στοιχείων δεν δύναται να αποτελεί από μόνη της δικαιολογητικό κριτήριο για τον περιορισμό του δικαιώματος κάθε προσώπου στην ειρηνική απόλαυση των αγαθών του. Θα πρέπει κατ' αρχήν να διαπιστωθεί τυχόν στέρηση του σχετικού δικαιώματος υπό την έννοια του άρθρου 1 ΠΠΠ, καθώς η παρεμβατική συμπεριφορά του Κράτους δεν συνιστά πάντα λόγο εφαρμογής των αντίστοιχων προστατευτικών διατάξεων.

Σε μία πρώτη θεώρηση, ως στέρηση νοείται η απόλυτη και μη αναστρέψιμη διακοπή κάθε νόμιμου δεσμού μεταξύ δικαιούχου και αγαθού, αποκλείοντας έτσι από το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου την προσωρινή απώλεια του δικαιώματος ή του οικονομικού συμφέροντος επί του αγαθού¹⁴⁹. Πέραν του στοιχείου όμως της οριστικής απώλειας, κρίσιμος παράγοντας για την ύπαρξη στέρησης αποτελεί αδιαμφισβήτητα και ο επιτελούμενος σκοπός του εκάστοτε εφαρμοζόμενου μέτρου, χωρίς να εξετάζεται μεμονωμένα το τελικό αποτέλεσμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι περιπτώσεις δήμευσης ή κατάσχεσης των αγαθών¹⁵⁰ καθώς και της *de facto* στέρησης της περιουσίας μέσα από την εφαρμογή μέτρων εθνικοποίησης¹⁵¹ ή αντίστοιχα της *de facto* απαλλοτρίωσης¹⁵².

Εν προκειμένω, τα μέτρα εξυγίανσης τα οποία εισάγει η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση διακρίνονται σε τρία στάδια και συγκεκριμένα:

¹⁴⁹ Βλ. ενδ. Απόφαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1989 του ΕΔΔΑ, *Mellacher v. Austria*, και απόφαση της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, *Scollo v. Italia*.

¹⁵⁰ Βλ. ενδ. Απόφαση της 24^{ης} Οκτωβρίου 1986 του ΕΔΔΑ, *Agosi v. UK*.

¹⁵¹ Βλ. ενδ. Απόφαση της 22ας Μαΐου 1998 του ΕΔΔΑ, *Vasilescu v. Roumania*.

¹⁵² Βλ. ενδ. Απόφαση της 24^{ης} Ιουνίου 1993 του ΕΔΔΑ, *Papamichalopoulos v. Greece*

1. Στο στάδιο της πρόληψης, μέσω της δημιουργίας σχεδίων ανάκαμψης και εξυγίανσης
2. Στο στάδιο της επέμβασης μέσω της εφαρμογής μέτρων ανάκαμψης (π.χ. διορισμός επιτρόπου) και
3. Στο στάδιο της εξυγίανσης μέσω της εφαρμογής των αριθμητικώς αναφερόμενων «εργαλείων» εξυγίανσης.

Αν και το τρίτο στάδιο ήταν αυτό το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής ως προς την μερική ή και ολική ζημία που θα υποστούν οι μέτοχοι, καταθέτες και επενδυτές από την εφαρμογή των αντίστοιχων «εργαλείων», πρέπει να επισημάνουμε ότι και τα προγενέστερα στάδια της εν λόγω νομοθετικής ρύθμισης ασκούν σημαντική επιρροή στα αντίστοιχα δικαιώματα που φέρουν οι μέτοχοι αλλά και η ίδια η Τράπεζα ως προστατευόμενο από τις διατάξεις του άρθρου 1 ΠΠΠ νομικό πρόσωπο. Διότι, η επέμβαση του Κράτους σε ζητήματα που αφορούν τον σχεδιασμό της επιχειρηματικής πολιτικής στον ιδιωτικό τομέα και η υποχρεωτική χορήγηση σε αυτό πληροφοριών που αφορούν την πολιτική αυτή οδηγεί ουσιαστικά στην απώλεια της ιδιωτικής αυτονομίας και της οικονομικής ελευθερίας. Η κατάργηση δε του διοικητικού συμβουλίου και ο διορισμός επιτρόπου με σκοπό την διαχείριση του πιστωτικού ιδρύματος καταργεί κατ' ουσίαν τα προσωπικά δικαιώματα των μετόχων και της γενικής συνέλευσεως. Μάλιστα, οι εν λόγω παρεμβατικές ενέργειες μπορούν να οδηγήσουν ακόμα και σε απώλεια μελλοντικού κέρδους που θα μπορούσε να είχε επιτευχθεί μέσω της εφαρμογής ενός σχεδίου λιγότερο συντηρητικού από αυτό που η Αρχή Εξυγίανσης είθισται να επιδιώκει προκειμένου να διασφαλίσει την φερεγγυότητα ενός πιστωτικού ιδρύματος, αγνοώντας όμως ότι κεφαλαιακή επάρκεια αυτού δεν επιτυγχάνεται μέσω αυστηρών και απόλυτων κανόνων αλλά μέσω της επαρκούς ρευστότητας αυτού¹⁵³.

Περαιτέρω, η εφαρμογή των εργαλείων εξυγίανσης και ειδικότερα η διάσπαση ενός πιστωτικού ιδρύματος και η αναδιάρθρωση του παθητικού αυτής, ασκούν άμεση επίδραση στην περιουσία των μετόχων και των πιστωτών, χωρίς εκ πρώτης όψεως να χωρεί αμφιβολία ως προς την απόλυτη στέρηση ενάσκησης των δικαιωμάτων που απορρέουν από την συμβατική έστω σχέση που τους συνδέει με το εκάστοτε υπό εξυγίανση πιστωτικό ίδρυμα. Μάλιστα και όσον αφορά τους καταθέτες αυτού, η λήψη

¹⁵³ Βέβαια, επισημαίνεται ότι τα μελλοντικά κέρδη δεν υπάγονται στην έννοια της περιουσίας βλ. ad hoc απόφαση της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 2000 του ΕΔΔΑ, Denmark V. UK.

των σχετικών μέτρων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί απαγορευτική δεδομένης της ίδιας της θέσεως που αυτοί κατέχουν. Διότι, οι τραπεζικοί καταθέτες στην πλειοψηφία τους δεν νοούν τις επενδύσεις τους ως δραστηριότητες που συνεπάγονται την ανάληψη κινδύνου αλλά αντιθέτως ως εργαλεία εξουδετέρωσης του κινδύνου, δεδομένου ότι είναι ασφαλέστερες από άλλες μορφές φύλαξης μετρητών που εκτίθενται σε κινδύνους κλοπής, διάρρηξης, πυρκαγιάς, πλημμύρας ή άλλους ασφαλιστέους κινδύνους. Εύλογα λοιπόν θα μπορούσε να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι ο μόνος αποδεκτός κίνδυνος για τους περισσότερους τουλάχιστον καταθέτες είναι ο πληθωρισμός¹⁵⁴.

Παρά τις ως άνω σκέψεις, οι οποίες έχουν βάσιμο έρεισμα, φαίνεται πως η εφαρμογή των εν λόγω νομοθετικών ρυθμίσεων, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα τους, δεν συνάδει την έννοια της στέρησης της περιουσίας. Και αυτό διότι, εν προκειμένω, δεν μπορεί να γίνει λόγος περί μόνιμης απώλειας των διαχειριστικών δικαιωμάτων που παρέχει η μετοχική ιδιότητα, ούτε φυσικά για πλήρη παύση του συνόλου των δικαιωμάτων που απορρέουν από το αντίστοιχο μετοχικό μερίδιο. Ειδικότερα, όπως αναφέραμε και αμέσως παραπάνω η μετοχική ιδιότητα συνίσταται σε μία δέσμη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων οι οποίες δεν αποσυνδέονται συνολικά από τον μέτοχο με την εφαρμογή των επίμαχων νομοθετικών ρυθμίσεων, ούτε φυσικά συνεπάγεται την απώλεια της ίδιας της μετοχικής ιδιότητας. Περαιτέρω, τα μέτρα αυτά αποσκοπούν στην εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων και ως εκ τούτου η επίτευξη του σκοπού αυτού ισοδυναμεί και με την παύση εφαρμογής τους. Άλλωστε, όπως έχει κρίνει το ΕΔΔΑ¹⁵⁵, ακόμα και η ανάκληση σχετικής άδειας επιχειρήσεως λόγω οικονομικών ατασθαλιών δεν συνιστά στέρηση της περιουσίας αλλά δύναται να εξετασθεί μόνο υπό το πρίσμα της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1 ΠΠΠ. Το ίδιο ισχύει και ως προς την απομείωση καθ' οιονδήποτε τρόπο της αξίας των μετοχών¹⁵⁶ με την υπόμνηση όμως ότι λόγω της πολυπλοκότητας της φύσεως της μετοχής θα πρέπει να γίνει μια συνολική θεώρηση στο πλαίσιο του θεμελιώδους κανόνα που εισάγει το εν λόγω άρθρο.

¹⁵⁴ Φοίβος Αθανασίου, Περί της νομικής και οικονομικής μεταχείρισης των τραπεζικών καταθέσεων ως επενδυτών, σε αναμνηστικό τόμο Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, ΤτΕ, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Αθήνα, 2016, 15.

¹⁵⁵ Βλ. § 54-55 απόφαση της 7^{ης} Ιουλίου του 1989 του ΕΔΔΑ, *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*.

¹⁵⁶ Βλ. ενδεικτ. Απόφαση της 7^{ης} Νοεμβρίου 2002 του ΕΔΔΑ, *Olczak κατά Πολωνίας* και Απόφαση της 10^{ης} Ιουλίου 2012 του ΕΔΔΑ, *Grainger and Others v. UK*,

Αναφορικά δε με τις απαιτήσεις που ενέχουν οι τραπεζικές καταθέσεις το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 1 ΠΠΠ που έχει σκοπό κυρίως να προστατεύσει το άτομο από κάθε προσβολή της ιδιοκτησίας του προερχόμενη από το Κράτος, μπορεί επίσης να σημαίνει θετικές υποχρεώσεις για το κράτος που να συνεπάγεται ορισμένα μέτρα απαραίτητα για την προστασία του δικαιώματος ιδιοκτησίας, ιδίως εκεί όπου υπάρχει άμεσος σύνδεσμός ανάμεσα στα μέτρα που ο προσφεύγων μπορεί θεμιτά να περιμένει από τις αρχές και την πραγματική απόλαυση της ιδιοκτησίας του... Ακόμα και στο πλαίσιο των «οριζόντιων σχέσεων» μπορεί να υπάρχουν λόγοι δημοσίου συμφέροντος που μπορεί να επιβάλουν ορισμένες υποχρεώσεις στο Κράτος¹⁵⁷. Ουσιαστικά, το Δικαστήριο, αναγνωρίζοντας τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ της επιβεβλημένης θετικής ενέργειας ή αντίστοιχα αποχής από αυτήν, κατατείνει στην εξέταση των in casu πραγματικών περιστατικών υπό το γενικότερο πρίσμα του εν λόγω άρθρου, σεβόμενο όμως πάντα όχι μόνο τις αρχές που διέπουν αυτό (το άρθρο) αλλά και την βασική αρχή της ασφάλειας δικαίου που αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του Κράτους Δικαίου. Συνεπώς, η απομείωση της αξίας του καταθετικού χαρτοφυλακίου δεν αποτελεί, βάσει της κρίσης του Δικαστηρίου, κατ' αρχήν πλήρης και μόνιμη στέρηση του περιουσιακού δικαιώματος των καταθετών, παρά τα όσα εκτέθηκαν στην μείζονα σκέψη του παρόντος υποκεφαλαίου ως προς αυτό το σκέλος.

Βάσει δε των ως άνω σκέψεων του ΕΔΔΑ αλλά και σχετικής ad hoc νομολογίας του, η απομείωση της αξίας και των υπολοίπων επιλέξιμων απαιτήσεων όπως αυτές ορίζονται στον ν. 4335/2015 δεν φαίνεται να αποτελεί στέρηση της περιουσίας των εκάστοτε δικαιούχων¹⁵⁸.

2. Η νομιμότητα των μέτρων εξυγίανσης του ν. 4335/2015 ως προϋπόθεση του επιτρεπτού της κρατικής επέμβασης στο δικαίωμα της περιουσίας.

Η προϋπόθεση της νομιμότητας της επέμβασης στο δικαίωμα της περιουσίας αποτελεί κατ' αρχήν προϋπόθεση του δεύτερου κανόνα του άρθρου 1 ΠΠΠ, η εφαρμογή του οποίου αποκλείστηκε εν προκειμένω, σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν στο αμέσως

¹⁵⁷ Βλ. ενδεικτ. § 39 απόφαση της 29^{ης} Ιανουαρίου 2013 του ΕΔΔΑ, Zolotas v. Greece, § 96 της απόφαση της 25^{ης} Ιουλίου 2002 του ΕΔΔΑ, Sontransavto Holding v. Ukraine.

¹⁵⁸ Βλ. ενδ. ο.π. Yuriy Lobanov v. Russia, Mamatas and others v. Greece.

προηγούμενο κεφάλαιο. Ωστόσο, η προβλεψιμότητα και σαφήνεια του νόμου αποτελεί βασική αρχή μίας δημοκρατικής κοινωνίας και ενυπάρχει σε ολόκληρη την Σύμβαση. Γι' αυτό τον λόγο θα πρέπει να απαντάται σε όλες τις περιπτώσεις και ανεξάρτητα από τον εφαρμοστέο κανόνα¹⁵⁹.

Στην έννοια του νόμου περιλαμβάνεται κάθε είδους εθνικός κανόνας, εφόσον όμως αυτός πληροί τα στοιχεία της προσβασιμότητας και της ακρίβειας, παρέχοντας στον πληττόμενο ένα *minimum* δικονομικών και διαδικαστικών εγγυήσεων ανάλογων της σημασίας του θιγόμενου δικαιώματος. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο περιορίζεται στον έλεγχο του εάν το εσωτερικό δίκαιο έχει προδήλως εφαρμοσθεί εσφαλμένα, χωρίς να τίθεται ζήτημα ερμηνείας από μέρους του, του ίδιου του περιεχομένου του εφαρμοζόμενου ρυθμιστικού κανόνα. Κάτι τέτοιο άλλωστε θα αλλοίωνε τον δικαιοδοτικό του ρόλο.

Εν προκειμένω δεν χωρεί αμφιβολία ότι η τυχόν εφαρμογή των εν λόγω ρυθμιστικών μέτρων αποτελούν αντικείμενο ρητής νομοθετικής προβλέψεως η οποία μάλιστα ενσωμάτωσε το κανονιστικό πλαίσιο της αντίστοιχης Οδηγίας. Ως εκ τούτου κατ' αρχήν δεν θα μπορούσε να γίνει λόγος για εσφαλμένη εφαρμογή¹⁶⁰. Όμως η αρχή της

¹⁵⁹ ο.π. *M.A. Κωστοπούλου*, σελ. 662.

¹⁶⁰ Στο σημείο αυτό ειδικής μνείας χρήζει η περίπτωση των νομοθετικών μέτρων που ελήφθησαν σχετικά πρόσφατα για την διάσωση των Σλοβενικών τραπεζών. Συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο 2013, η Banka Slovenije διαπίστωσε ότι πέντε σλοβενικές τράπεζες και συγκεκριμένα οι Nova Ljubljanska banka d.d., η Nova Kreditna banka Maribor d.d., η Abanka Vipa d.d., η Probanka d.d. και η Factor banka d.d., εμφάνιζαν σημαντικό κεφαλαιακό έλλειμμα, το οποίο ουσιαστικά δεν τους επέτρεπε να ικανοποιήσουν τους πιστωτές τους και να καλύψουν την αξία των καταθέσεων. Στις 17 Δεκεμβρίου 2013, η Τράπεζα της Σλοβενίας εξέδωσε αποφάσεις περί θεσπίσεως εκτάκτων μέτρων για την ανακεφαλαιοποίηση των δύο πρώτων τραπεζών, τη διάσωση της τρίτης καθώς και την εκκαθάριση των δύο τελευταίων. Ακολουθώντας, στις 18 Δεκεμβρίου 2013, η Επιτροπή ενέκρινε τις κρατικές ενισχύσεις οι οποίες προορίζονταν για τις εν λόγω πέντε τράπεζες και οι οποίες είχαν προηγουμένως κοινοποιηθεί από τις σλοβενικές αρχές. Τα επίμαχα μέτρα, που ελήφθησαν βάσει του νόμου για τον τραπεζικό τομέα περιελάμβαναν τη διαγραφή του μετοχικού κεφαλαίου, καθώς και του υβριδικού κεφαλαίου και των τίτλων μειωμένης εξασφάλισης. Σημειώνεται ότι αντικείμενο των διατάξεων του νόμου για τον τραπεζικό τομέα αποτελεί η μεταφορά στο εθνικό δίκαιο της τραπεζικής ανακοινώσεως, προκειμένου να παρασχεθεί στις εθνικές αρχές η δυνατότητα να χορηγούν στις επιχειρήσεις του εν λόγω τομέα κρατικές ενισχύσεις συμβατές με την εσωτερική αγορά. Όμως, οι συνέπειες της θεσπίσεως των κανόνων συμπεριφοράς που περιέχονται στην εν λόγω ανακοίνωση συνίστανται αποκλειστικώς στον αυτοπεριορισμό της Επιτροπής κατά την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που διαθέτει, υπό την έννοια ότι, εφόσον κράτος μέλος κοινοποιήσει στην Επιτροπή σχέδιο κρατικής ενισχύσεως που είναι σύμφωνο προς τους εν λόγω κανόνες, η Επιτροπή οφείλει, καταρχήν, να εγκρίνει το εν λόγω σχέδιο. Αφετέρου, τα κράτη μέλη διατηρούν τη δυνατότητα να κοινοποιούν στην Επιτροπή σχέδια κρατικών ενισχύσεων που δεν πληρούν τα κριτήρια που προβλέπει η εν λόγω ανακοίνωση και η Επιτροπή μπορεί να εγκρίνει τέτοια σχέδια εφόσον συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις. Κατά συνέπεια, η τραπεζική ανακοίνωση δεν μπορεί να δημιουργήσει αυτοτελείς υποχρεώσεις σε βάρος των κρατών μελών, αλλά περιορίζεται στη θέσπιση προϋποθέσεων οι οποίες αποσκοπούν στη διασφάλιση της συμβατότητας των χορηγούμενων στις τράπεζες, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσεως, κρατικών ενισχύσεων με την

νομιμότητας δεν θα πρέπει να εξετάζεται μεμονωμένα στα στενά όρια ενός συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου αλλά συνολικά, δεδομένου ότι το Κράτος Δικαίου συνίστατο από ένα σύνολο κανόνων οι οποίοι θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ενιαίο σώμα. Επιπρόσθετα, η σαφήνεια της διατύπωσης του ίδιου του περιοριστικού μέτρου αλλά και η εξασφάλιση των δικλείδων εκείνων προστασίας της μη de facto κατάργησης του σχετικού δικαιώματος, αποτελούν επιπλέον προαπαιτούμενα της έννοιας της νομιμότητας και ως εκ τούτου θα πρέπει να εξεταστεί εάν συντρέχουν και στις εν προκειμένω ρυθμίσεις.

Η υποχρεωτική συνδρομή των μετόχων για την εξυγίανση των τραπεζών δεν αποτελεί για την Χώρα μας καινοφανή νομοθετική ρύθμιση, δεδομένου ότι στο παρελθόν εφαρμόστηκαν αντίστοιχα μέτρα με εξίσου δυσμενείς επιδράσεις στα δικαιώματα που απορρέουν εκ της μετοχικής ιδιότητας. Πρόκειται για το ν. 236/1975 με τον οποίο προβλέπεται η αναγκαστική αύξηση κεφαλαίου ακόμα και χωρίς την συναίνεση των πιστωτών κατόπιν αποφάσεως του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος στο πλαίσιο λειτουργίας του θεσμού του Προσωρινού Επιτρόπου. Ουσιαστικά με την διάταξη αυτή καταργείται ο ρόλος της Γενικής Συνέλευσης της τράπεζας και αλλοιώνεται η ίδια η εταιρική φύση αυτής. Επί του ζητήματος της νομιμότητας μιας τέτοιας διατάξεως αποφάνθηκε το ΔΕΚ¹⁶¹ κατόπιν σχετικού υποβληθέντος προδικαστικού ερωτήματος από το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών¹⁶². Συγκεκριμένα, το ΔΕΚ επικαλούμενο το άρθρο 25 της κοινοτικής Οδηγίας 77/91//ΕΟΚ, επεσήμανε ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου τραπεζικής εταιρίας, ακόμα και στις περιπτώσεις όπου αυτή βρίσκεται υπό εξυγίανση, αποτελεί η λήψη σχετικής αποφάσεως της Γ.Σ.¹⁶³. Συνεπώς, με την απόφαση αυτή αναγνωρίστηκε το αδιάβλητο της μετοχικής ιδιότητας ως ενοχικής σχέσης, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την νομιμότητα κάθε αντίθετης νομοθετικής ρύθμισης.

εσωτερική αγορά και τις οποίες οφείλει να λαμβάνει υπόψη η Επιτροπή κατά την άσκηση της ευρείας εξουσίας εκτιμήσεως που διαθέτει δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ.

Βλ. αναλυτ. Απόφαση της 19^{ης} Ιουλίου 2016 του ΔΕΚ, , C- 526/14, Kotnik and Others v. Državni zbor Republike Slovenije.

¹⁶¹ Απόφαση της 16^{ης} Μαρτίου 1996 του ΔΕΚ, C – 441/93, Παναγής Παφίτης κλπ κατά Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδος ΑΕ κλπ.

¹⁶² ΠΠρΑθ 5785/1993

¹⁶³ Βλ. ο.π. C – 441/93, § 38-42

Εν όψει των ως άνω, τίθεται ένα βασικό ερώτημα και ως προς τα επίμαχα ρυθμιστικά μέτρα ανάκαμψης και εξυγίανσης των αφερέγγυων πιστωτικών ιδρυμάτων που εισάγει ο ν. 4335/2015, στο πλαίσιο εφαρμογής της BRRD, τόσο σε προληπτικό όσο και σε μεταγενέστερο επεμβατικό στάδιο. Κατά την άποψη της συντάκτριας της παρούσας, ανεξάρτητα από τον σκοπό των εν λόγω διατάξεων, δεν δύναται να ξεπεραστεί το γεγονός ότι η εφαρμογή των μέτρων αυτών περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τα δικαιώματα των μετόχων, μετατρέποντας την μορφή των τραπεζικών ιδρυμάτων σε ένα νέο μόρφωμα, όπου η συνολική διαχείριση αυτών εκφεύγει των αρμοδιοτήτων των μετόχων, πράγμα αντίθετο στην βασική αρχή των ανωνύμων εταιρειών. Η αντίθεση αυτή οξύνεται από την μετακύλιση των εταιρικών ευθυνών στους ίδιους τους μετόχους, οι οποίοι ουσιαστικά καλούνται να καλύψουν κεφαλαιακά ελλείματα με την προσωπική τους περιουσία, πράγμα το οποίο χωρεί μόνο στις προσωπικές εταιρίες.

Παράλληλα, μία τέτοια διάταξη φαίνεται πως παραγνωρίζει συνολικά την συνταγματική προστασία του οικονομικού συστήματος και συγκεκριμένα τις θεμελιώδεις οικονομικές ελευθερίες που αυτό εγγυάται, ήτοι της ελευθερίας των συμβάσεων, του ανταγωνισμού και της ιδιοκτησίας, δεδομένου ότι τέτοιες ρυθμίσεις θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην πλήρη κατάλυση της ελεύθερης οικονομίας¹⁶⁴.

Ως εκ τούτου τίθεται σοβαρό ζήτημα νομικού ελλείματος ως προς την λήψη των σχετικών παρεμβατικών μέτρων, **τουλάχιστον** ως προς το κομμάτι της παράλειψης συναίνεσης των μετόχων καθ' οιονδήποτε τρόπο, επί της εκάστοτε εφαρμογής τους. Παρά ταύτα και δεδομένης της διακριτικής εξουσίας που διαθέτει ο κοινός νομοθέτης ως προς την αντιμετώπιση οικονομικών καταστάσεων και την χάραξη γενικότερης οικονομικής πολιτικής, το εν λόγω, εκ πρώτης παρατηρήσεως, νομικό έλλειμα θα πρέπει να εξετασθεί υπό το πρίσμα της επιβεβλημένης διαφύλαξης του δημόσιου

¹⁶⁴ Η οικονομική θεώρηση του Συντάγματος επιβεβαιώνεται όχι μόνο από το περιεχόμενο του ίδιου του 17 Σ αλλά και του 106Σ που αναφέρεται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία καθώς και του 5Σ το οποίο θεμελιώνει την οικονομική ελευθερία, η οποία νοείται και προστατεύεται ως μία σφαίρα δυνατοτήτων τις οποίες εξασφαλίζει το Σύνταγμα στον καθένα. Παράλληλα, το 5Σ θέτει κανόνες αντικειμενικού δικαίου που διέπουν τις οικονομικές σχέσεις των ιδιωτών και μία γενική αρχή, η οποία συνίσταται στο ότι το Σύνταγμα προστατεύει την «οικονομία της αφοράς».

Για την οικονομική ελευθερία όπως αυτή κατοχυρώνεται συνταγματικώς βλ. *Μιχαήλ Βροντάκη*, Προβλήματα ερμηνευτικής τακτικής του Συμβουλίου της Επικρατείας σε θέματα οικονομικού προγραμματισμού και παρεμβατισμού, σε *Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη*, Πρακτικά Α Συνεδρίου της Ένωσης Ελλήνων Συνταγματολόγων 13-15 Οκτωβρίου 1983 (1986), 311 επ., *Μιχ. Σταθόπουλο*, Οικονομική Ελευθερία, οικονομικό σύστημα και Σύνταγμα (παρατηρήσεις πάνω στη συνταγματικότητα του άρθρ. 2 του ν. 1046/1980), Ζ' ΤοΣ, 1981, 528 επ., *Π.Δ. Δαγγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, Τόμος Β', Αντώνης Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, 803-804.

συμφέροντος και κατά πόσο μία λιγότερο φιλελεύθερη πολιτική, όπως είναι η εν προκειμένω, καταλύει τον ίδιο τον πυρήνα του δικαιώματος, ήτοι της μετοχικής ιδιότητας¹⁶⁵.

Άλλωστε, τα τελευταία χρόνια το Δικαστήριο έχει δημιουργήσει πάγια νομολογία σχετικά με το πεδίο διακριτικής ευχέρειας των Κρατών μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που πλήττει την Ευρώπη από το 2008 και ειδικότερα αναφορικά με τα μέτρα λιτότητας που λαμβάνονται δια της νομοθετικής ή άλλης οδού και αφορούν ολόκληρα στρώματα του πληθυσμού¹⁶⁶. Με τις αποφάσεις αυτές υπενθυμίζει ότι τα συμβαλλόμενα στην Σύμβαση Κράτη απολαμβάνουν μιας αρκετά ευρείας διακριτικής ευχέρειας όταν πρόκειται για τον καθορισμό της κοινωνικής πολιτικής τους. Δεδομένου ότι η υιοθέτηση νόμων για την αποκατάσταση ισορροπίας μεταξύ των δαπανών και των εσόδων του Κράτους συνεπάγεται συνήθως μια εξέταση πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι εθνικές αρχές είναι κατ' αρχήν σε καλύτερη θέση απ' ό,τι ένα διεθνές δικαστήριο για να επιλέξουν τα πλέον κατάλληλα μέτρα προκειμένου να επιτύχουν τον σκοπό αυτό και σέβεται τις επιλογές τους, εκτός αν αυτές αποδεικνύονται προδήλως στερούμενες λογικής. Τέλος, επισημαίνει ότι, σε καταστάσεις οι οποίες αφορούν έναν νομοθετικό μηχανισμό που έχει σοβαρές συνέπειες και προσφέρεται για αμφισβητήσεις, μηχανισμό του οποίου η οικονομική επίπτωση μέσα στο σύνολο της χώρας είναι σημαντική, οι εθνικές αρχές θα πρέπει να απολαμβάνουν ευρείας διακριτικής ευχέρειας όχι μόνον στην επιλογή των μέτρων που στοχεύουν στην διασφάλιση του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων ή στην ρύθμιση των σχέσεων ιδιοκτησίας μέσα στην χώρα, αλλά επίσης στην ανάλωση του χρόνου ο οποίος είναι αναγκαίος για την υλοποίησή τους.

Περαιτέρω, ακόμα και αν ξεπεραστεί το ως άνω «εμπόδιο», αποδεχόμενοι την άποψη περί «ανοικτού» Συντάγματος, όπου ο συντακτικός αλλά και ο κοινός νομοθέτης καλείται να αντιμετωπίσει «οριακές καταστάσεις» στο πλαίσιο διαφύλαξης του υπέρτερου αγαθού, ήτοι του δημοσίου συμφέροντος, σοβαρές αμφιβολίες γεννώνται ως προς την προβλεψιμότητα ορισμένων εκ των κανόνων που τίθενται ως προς την εν

¹⁶⁵ Τον ουσιαστικό πυρήνα της μετοχικής ιδιότητας θα εξετάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

¹⁶⁶ Βλ. ενδ. απόφασης της 25 Οκτωβρίου 2011, *Valkov and others v. Bulgaria*, απόφαση της 7 Φεβρουαρίου 2012, *Frimu and others v. Rumania*, απόφαση της 20 Μαρτίου 2012, *Panfile v. Rumania*, απόφαση της 7 Μαΐου 2013 *Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδας*, απόφαση της 14 Μαΐου 2013 *N.K.M. v. Hungary*, απόφαση της 8 Οκτωβρίου 2013, *da Conceição Mateus και Santos Januário v. Portugal*, απόφαση της 15 Οκτωβρίου 2013 *Savickas v. Lithuania*, απόφαση της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 2015, *da Silva Carvalho Rico v. Portugal*, ο.π. Μαματάς και λοιποί κατά Ελλάδος.

γένει εφαρμογή των εν λόγω μέτρων. Συγκεκριμένα, το πρόβλημα εντοπίζεται στην δυνατότητα εξαιρέσεων επιλέξιμων κατ' αρχήν απαιτήσεων που προβλέπεται στην § 5 του άρθρου 44 του ν. 4335/2015, αλλά και ως προς την σχέση εμπιστοσύνης που διέπει τις συναλλακτικές σχέσεις μεταξύ τράπεζας και καταθέτη.

Ειδικότερα, ως προς το περιεχόμενο της § 5 του άρθρου 44 του ν. 4335/2015, παρατηρείται η έλλειψη συγκεκριμένων κριτηρίων με σαφή διατύπωση ικανών να οδηγήσουν στην εκ των προτέρων ρητή διαπίστωση εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως. Η ασάφεια αυτή προκύπτει από την αοριστία της ίδιας της φύσεως των χρησιμοποιούμενων όρων με τους οποίους επιχειρείται να προσδιοριστούν τα όρια εφαρμογής των εν λόγω εξαιρέσεων. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι *σε εξαιρετικές περιστάσεις, όταν εφαρμόζεται η αναδιάρθρωση παθητικού, η αρχή εξυγίανσης μπορεί να εξαιρεί συνολικά ή εν μέρει ορισμένες υποχρεώσεις από την άσκηση των εξουσιών απομείωσης ή μετατροπής όταν :*

α) η συγκεκριμένη υποχρέωση δεν είναι δυνατόν να περιληφθεί στην εφαρμογή της αναδιάρθρωσης παθητικού εντός εύλογου χρόνου, παρά τις εύλογες προσπάθειες της αρχής εξυγίανσης,

β) η εξαίρεση είναι απολύτως αναγκαία και αναλογική προκειμένου να επιτευχθεί η συνέχεια των κρίσιμων και των βασικών επιχειρηματικών λειτουργιών κατά τρόπο που να διατηρεί την ικανότητα του υπό εξυγίανση ιδρύματος να συνεχίζει τις σημαντικές λειτουργίες, υπηρεσίες και συναλλαγές του,

γ) η εξαίρεση είναι απολύτως αναγκαία και αναλογική προκειμένου να αποφευχθεί μια ευρεία μετάδοση κινδύνου, ιδίως όσον αφορά τις επιλέξιμες καταθέσεις φυσικών προσώπων και πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, η οποία θα διατάρασσε σοβαρά τη λειτουργία και την υποδομή των χρηματοοικονομικών αγορών κατά τρόπο που θα μπορούσε να προκαλέσει μεγάλη αναστάτωση στην οικονομία της Ελλάδας ή της ΕΕ,

δ) η εφαρμογή της αναδιάρθρωσης παθητικού στις εν λόγω υποχρεώσεις θα προκαλούσε απομείωση αξίας τέτοια, ώστε οι ζημίες για τους λοιπούς πιστωτές θα ήταν μεγαλύτερες από ό,τι εάν οι εν λόγω υποχρεώσεις εξαιρούντο από την αναδιάρθρωση παθητικού.

Με εξαίρεση το τρίτο κριτήριο, της αποφυγής μετάδοσης του κινδύνου, τα σημεία αναφοράς για τις εξαιρετικές εκείνες περιστάσεις οι οποίες δικαιολογούν την εξαίρεση επιλέξιμων απαιτήσεων από την εφαρμογή του μέτρου αναδιάρθρωσης παθητικού παρουσιάζουν εμφανή προβλήματα. Διότι:

- Πρώτον, δεν προσδιορίζεται η «εύλογη προθεσμία», εντός της οποίας θα διαπιστωθεί η αδυναμία εφαρμογής του «bail in» στην εκάστοτε εξαιρούμενη απαίτηση αλλά και σε τι συνίσταται η αδυναμία αυτή.
- Δεύτερον, η εκτίμηση των «κρίσιμων λειτουργιών» αποτελεί αντικείμενο *in casu* εξέτασης, χωρίς να είναι εφικτή η παράθεση ενός γενικού ορισμού. Αυτό δικαιολογείται μεν από το γεγονός ότι κάθε πιστωτικό ίδρυμα αποτελεί ένα ξεχωριστό νομικό πρόσωπο με διαφορετικές ανάγκες από τα υπόλοιπα πιστωτικά ιδρύματα της Χώρας και ως εκ τούτου η περιέλευση αυτού σε κατάσταση αφερεγγυότητας δύναται να αποτελεί συνέπεια πολλών και διαφορετικών κάθε φορά παραγόντων. Κατά λογική ακολουθία και οι κρίσιμες λειτουργίες των πιστωτικών ιδρυμάτων δεν είναι κοινές, καθώς διαμορφώνονται από τα χαρακτηριστικά αυτών, ήτοι το μέγεθος τους, το μερίδιο που κατέχουν στην Αγορά, την εξωτερική και την εσωτερική διασυνδεσιμότητα τους, την πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων τους αλλά και την ύπαρξη ή μη διασυνοριακών υποκαταστημάτων και θυγατρικών εταιριών. Η ασάφεια όμως αυτή, ακόμα και εάν αποτελεί αναγκαία συνέπεια της φύσης και της λειτουργίας των πιστωτικών ιδρυμάτων δημιουργεί τεράστια ανασφάλεια ως προς τους δέκτες της σχετικής εν προκειμένω ρύθμισης.
- Τρίτον, ακόμα και εάν ήθελε γίνει δεκτό ότι εν τοις πράγμασι τίθενται κάποια εγγυητικά όρια τα οποία προσδίδουν βεβαιότητα ή προβλεψιμότητα, στα κριτήρια για την εξαίρεση ορισμένων ή ακόμα και όλων των επιλέξιμων απαιτήσεων, η ρύθμιση αυτή φαίνεται να παρεκκλίνει κατ' ουσία από την αρχή *passu pari*¹⁶⁷ που τόσο ο ίδιος ο νόμος αλλά και το άρθρο 1 ΠΠΠ θέτουν ως βασική αρχή της νομιμότητας της εκάστοτε κρατικής παρεμβάσεως. Διότι, η εξαίρεση αυτή θα οδηγήσει αδιαμφισβήτητα στην αύξηση του επιπέδου απομείωσης των υπόλοιπων επιλέξιμων απαιτήσεων που θα υπαχθούν στο σχετικό μέτρο της αναδιάρθρωσης του παθητικού¹⁶⁸.

Τέλος, η έλλειψη προβλεψιμότητας των σχετικών με την εφαρμογή του εργαλείου αναδιάρθρωσης παθητικού διατάξεων, ως απόρροια της γενικότερης αρχής της ασφάλειας δικαίου που κάθε δημοκρατικό Κράτος οφείλει να σέβεται, εντοπίζεται στην έλλειψη ενημέρωσης των απλών καταθετών ως προς τους κινδύνους που εμπεριέχει η

¹⁶⁷ Για την αρχή της δίκαιης ισορροπίας εν όψει μάλιστα της αρχής «no worse off» που εισάγει ο ν. 4335/2015, σεβόμενος το περιεχόμενο της BRRD θα γίνει αναλυτική αναφορά σε επόμενη ενότητα.

¹⁶⁸ Εντύπωση προξενεί ότι ο ίδιος ο νόμος κάνει ρητή αναφορά επί της προκαλούμενης εκ της εξαιρέσεως αυτής ανισορροπία στην § 6 του ίδιου άρθρου.

κατάθεση των μετρητών τους στην Τράπεζα. Μάλιστα, τα προβλήματα που δημιουργεί η έλλειψη της εκ των προτέρων ενημέρωσης των καταθετών ενισχύονται στην περίπτωση της Χώρας μας από την επιβολή περιοριστικών μέτρων ως προς την απεριόριστη ανάληψη μετρητών¹⁶⁹. Όπως άλλωστε έχει κρίνει το ΕΔΔΑ, ο δικαιούχος του λογαριασμού μπορεί να περιμένει ότι η κατάθεση του στην Τράπεζα είναι ασφαλής, ιδίως όταν διαπιστώνει ότι στον λογαριασμό του εγγράφονται τόκοι. Είναι θεμιτό να περιμένει να του γνωστοποιηθεί μία κατάσταση που απειλεί την ισορροπία της σύμβασης που σύναψε με την Τράπεζα και τα οικονομικά του συμφέροντα ώστε να μπορέσει να λάβει νωρίτερα τα μέτρα του για να συμμορφωθεί με το νόμο και να προστατεύσει το περιουσιακό του δικαίωμα. Αυτή η σχέση εμπιστοσύνης είναι σύμφυτη με τις τραπεζικές συναλλαγές και το σχετικό δικαίωμα¹⁷⁰. Εν προκειμένω καθίσταται αυταπόδεικτο γεγονός ότι η εκ των υστέρων ενημέρωση του καταθέτη για τους κινδύνους που εμπεριέχει η συναλλακτική του σχέση με την Τράπεζα δεν μπορεί να παράγει καμία προστατευτική δύναμη, καθιστώντας τον ανήμπορο να προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια διαφύλαξης των συμφερόντων του και των κεκτημένων δικαιωμάτων του.

3. Το δημόσιο συμφέρον ως δικαιολογητική βάση νομοθετικής πρόβλεψης των παρεμβατικών μέτρων εξυγίανσης του ν. 4335/2015.

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει η βασική ratio του άρθρου 2 του ν. 4335/2015 είναι η διαφύλαξη της συστημικής σταθερότητας και η απαλλαγή των δημοσιονομικών εσόδων από τα βάρη τυχόν απαιτούμενης εκ νέου μελλοντικής ανακεφαλαιοποίησης των εθνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, λαμβάνοντας υπόψιν τα σοβαρά ελλείματα που αντιμετώπισε η Χώρα μας στο παρελθόν από την ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα με την χορήγηση των γνωστών «πακέτων στήριξης». Ειδικότερα, στην αιτιολογική έκθεση του νόμου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι η Αρχή Εξυγίανσης, καλείται να αξιοποιήσει μία σειρά μέτρων που της επιτρέπουν να παρεμβαίνει έγκαιρα και γρήγορα¹⁷¹, διασφαλίζοντας τη συνέχεια κρίσιμων λειτουργιών και ελαχιστοποιώντας

¹⁶⁹ Βλ. ο.π. υποσ. 97.

¹⁷⁰ Βλ. ο.π. Zolotas V. Greece § 52

¹⁷¹ Αποτελεί γεγονός ότι η εφαρμογή του γενικού πτωχευτικού δικαίου στις περιπτώσεις αφερεγγυότητας των πιστωτικών ιδρυμάτων θα ήταν αναποτελεσματική δεδομένου ότι δεν επικεντρώνεται στην

τις επιπτώσεις για το οικονομικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα της θέσης του ιδρύματος σε καθεστώς αφερεγγυότητας... Με τον τρόπο αυτόν, τόσο οι αρχές όσο και τα ιδρύματα – οντότητες είναι προετοιμασμένα για μια πιθανή κρίση και μπορούν εγκαίρως να σχεδιάσουν και να αποτρέψουν τις δυσμενείς εξελίξεις ή τουλάχιστον να περιορίσουν τις συνέπειες μίας κρίσης τόσο σε επίπεδο χρηματοοικονομικού τομέα όσο και από πλευράς δημοσιονομικών επιπτώσεων στο κράτος ή την Ένωση. Για τον σκοπό αυτόν προβλέπεται και η συνεργασία και συστηματική ενημέρωση του αρμόδιου Υπουργείου. Η βασική φιλοσοφία του νομοσχεδίου είναι ότι οι ζημιές ενός ιδρύματος ή οντότητας δεν πρέπει να τις αναλάβουν οι φορολογούμενοι πολίτες, παρά μόνο ως έσχατο μέσο...

Οι ενέργειες αυτές φαίνεται να ανταποκρίνονται στις γενικές αρχές του δικαιοσύνης συστήματος, τόσο σε εθνικό όσο και σε ενωσιακό επίπεδο, καθώς όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, το Δικαστήριο έχει ήδη αναγνωρίσει την δυνατότητα των κρατών-μελών να υιοθετούν νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες στοχεύουν στην επίλυση των δυσμενών επιπτώσεων που επέφερε η διεθνής οικονομική κρίση του 2008¹⁷². Παρά ταύτα, εν προκειμένω, εντύπωση γεννά η ουσιαστική ταύτιση του δημόσιου συμφέροντος με το τραπεζικό συμφέρον. Πρόκειται για μία ταύτιση, η οποία θα μπορούσε να δημιουργήσει έντονη αμφιβολία ως προς τον πραγματικό σκοπό του Νομοθέτη και ως εκ τούτου απαιτείται μία περισσότερο διευρυμένη εξέταση αυτού.

Ωστόσο και πριν από την έκδοση της επίμαχης Οδηγίας BRRD, η οποία αποτέλεσε στην πραγματικότητα εφαλτήριο και για την υιοθέτηση των σχετικών διατάξεων του εθνικού μας δικαίου, αντίστοιχα μέτρα είχαν εφαρμοσθεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με δικαιολογητική βάση την διαφύλαξη του δημοσίου συμφέροντος. Πρόκειται για περιπτώσεις επί των οποίων το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του άρθρου 1 ΠΠΠ, αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα των μέτρων αυτών για την αντιμετώπιση του κινδύνου συστημικής αποσταθεροποίησης. Χαρακτηριστική είναι η σχετική αιτιολογική σκέψη του Δικαστή του ΕΔΔΑ στην υπόθεση της Northern Rock, όπου έκρινε ότι η κρατικοποίηση της Τράπεζας, που είχε ως αποτέλεσμα τον εκμηδενισμό της αξίας των μετοχών της, προκαλώντας ισόποση ζημία στους κατόχους αυτών, χωρίς μάλιστα να λάβουν αποζημίωση, δεν μπορεί να αποτελέσει παραβίαση των σχετικών περιουσιακών μετοχικών δικαιωμάτων τους. Διότι, σκοπός της

προστασία και στην σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος ενώ παράλληλα η σχετική διαδικασία εξελίσσεται με πολύ αργούς ρυθμούς.

¹⁷² Βλ. ο.π. σχετ. υποσημ. 166.

καταφανούς αυτής κρατικής παρεμβάσεως αποτέλεσε η προστασία ολόκληρου του εθνικού συστήματος οικονομίας. Συγκεκριμένα, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, η απόφαση που ελήφθη κατά την νομοθεσία ότι οι παλαιοί μέτοχοι της Northern Rock δεν δικαιούνται να λάβουν την αξία των μετοχών που δημιουργήθηκε από το δάνειο της Τράπεζας της Αγγλίας, απείχε κατά πολύ από το «να στερείται προδήλως λογικής βάσης». Αντιθέτως, σαφώς θεμελιώνεται στην πολιτική αποφυγής του «ηθικού κινδύνου», η οποία βρίσκεται στο βάση των θεμελιώδων αρχών που ρυθμίζουν την πρόβλεψη δανεισμού σε έσχατες περιπτώσεις. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, ήταν απολύτως παραδεκτό οι κρατικές αρχές να αποφασίσουν ότι, αν οι μέτοχοι της Northern Rock είχαν την δυνατότητα να επωφεληθούν από την αξία που είχε δημιουργηθεί και διατηρηθεί μέσω των παροχών κρατικής στήριξης, αυτό θα ενθάρρυνε τα μέλη της διοικήσεως και τους μετόχους και των υπόλοιπων τραπεζών να αναζητήσουν και να βασίζονται σε παρόμοια οικονομική στήριξη, σε βάρος της οικονομίας του Ηνωμένου Βασιλείου¹⁷³. Το σκεπτικό της Απόφασης αυτής, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και «ακραίο»¹⁷⁴, συνιστά την γενικότερη νομολογιακή γραμμή του ΕΔΔΑ, ως προς την δυνατότητα των κρατών να ασκούν οξύτατη παρεμβατική πολιτική στην τραπεζική περιουσία για την αντιμετώπιση κρίσιμων ή έστω αβέβαιων καταστάσεων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά την εγχώρια οικονομία, ως λογική συνέχεια του «domino effect».

Η κρίση του ΕΔΔΑ, η οποία ουσιαστικά αναγνωρίζει τον ισχυρό δεσμό μεταξύ της οικονομίας του Κράτους και της τραπεζικής ευημερίας δεν αποτελεί νομική καινοτομία, χωρίς θεωρητική βασιμότητα. Όπως πολύ εύστοχα έχει επισημάνει ο Σπ. Ψυχομάνης, οι τράπεζες είναι επιχειρήσεις που αξιοποιούν αδρανή ή πλεονάζοντα σε μία

¹⁷³ § 42, ο.π. Dennis Grainger v. UK.

¹⁷⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ εΐθιστα σε «οριακές» οικονομικό – πολιτικές καταστάσεις να καταφεύγει σε ακραίες διατυπώσεις ως προς την δικαιολόγηση κρατικών παρεμβατικών συμπεριφορών επί περιουσιακών δικαιωμάτων εν όψει της διασφάλισης του δημοσίου συμφέροντος. Η πιο χαρακτηριστική απόφαση είναι αυτή της 30^{ης} Ιουνίου 2005, Jahn and others v. Germany, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις επιτρέπεται ένα ευρύτερο περιθώριο εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών που συνθέτουν το δημόσιο συμφέρον, αφήνοντας μάλιστα και ένα περιθώριο στα Κράτη να προβούν σε λανθασμένες ενέργειες, χωρίς παρά ταύτα οι ενέργειες αυτές να συνιστούν παράβαση του άρθρου 1 ΠΠΠ.

Παρά ταύτα, κατά την άποψη της συντάκτριας της παρούσας και ενώ η παρούσα τραπεζική και οικονομική κρίση θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οριακές καταστάσεις και επικίνδυνες ακόμα για το μέλλον ολόκληρης της Νομισματικής Ένωσης, η υιοθέτηση μιας τόσο αυστηρής νομολογιακής στάσης θα στερείτο ερείσματος δεδομένου ότι αντίστοιχες κρίσεις έχουν αντιμετωπιστεί στο παρελθόν καθιστώντας πλέον τις αντίστοιχες Κυβερνήσεις έμπειρες. Ως εκ τούτου λάθη και μάλιστα με επιπτώσεις σε περιουσιακά κεκτημένα δεν δικαιολογούνται.

οικονομία και άλλα τέτοια κεφάλαια με την διοχέτευση τους προς κάλυψη λειτουργικών και αναπτυξιακών αναγκών της ίδιας οικονομίας, στο πλαίσιο της οποίας δραστηριοποιούνται. Αμφίδρομη επομένως και ανταποδοτική είναι η σχέση εθνικής οικονομίας και τραπεζών¹⁷⁵. Η σχέση αυτή, όπως αποτυπώνεται αμέσως παραπάνω, οφείλεται στην μετατόπιση της διεθνούς οικονομίας από την παραγωγή αγαθών στην παροχή υπηρεσιών¹⁷⁶. Συγκεκριμένα, τα πιστωτικά ιδρύματα παρέχουν ένα σύνολο υπηρεσιών σε επιχειρήσεις, νοικοκυριά και κυβερνήσεις που έχουν ζωτική σημασία για την εύρυθμη λειτουργία ενός κράτους, όπως ενδεικτικά την συγκέντρωση καταθέσεων, τον δανεισμό και την λειτουργία συστημάτων πληρωμών. Η νευραλγική αυτή θέση των τραπεζών στην οικονομική διαδικασία αλλά και η αποφασιστική σημασία της Πίστεως, κατά την άσκηση της οικονομικής πολιτικής από την εκάστοτε Κυβέρνηση δικαιολογεί την έντονη μέριμνα του Κράτους για την ομαλή λειτουργία της και την γενικότερα παρεμβατική συμπεριφορά του επί των τραπεζικών λειτουργιών. Είναι άλλωστε αποδεδειγμένο ότι οποιαδήποτε διαταραχή της ομαλής δράσης του τραπεζικού συστήματος μπορεί να οδηγήσει σε τραγικές επιπτώσεις στην ενωσιακή νομισματική πολιτική αλλά και στις Αγορές. Και αυτό διότι, οι χρηματοπιστωτικές αγορές παγκοσμίως έχουν ενοποιηθεί σε τέτοιο βαθμό που οι εσωτερικοί κλονισμοί σε ένα κράτος είναι δυνατόν να μεταδοθούν ταχέως και σε άλλα κράτη. Ιδιαίτερα σε επίπεδο Ένωσης, οι χρηματοπιστωτικές αγορές είναι ενοποιημένες και διασυνδεδεμένες σε μεγάλο βαθμό, ενώ πολλά πιστωτικά ιδρύματα ασκούν εκτεταμένες δραστηριότητες πέραν των εθνικών συνόρων. Η αφερεγγυότητα ενός διασυνοριακού πιστωτικού ιδρύματος είναι ικανή να επηρεάσει τη σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών στα διάφορα κράτη μέλη στα οποία αναπτύσσει δραστηριότητες. Συνεπώς, η αδυναμία των κρατών μελών να αποκτήσουν τον έλεγχο ενός προβληματικού πιστωτικού ιδρύματος και να το εξυγιάνουν, κατά τρόπο που να αποτρέπει αποτελεσματικά ευρύτερες συστημικές ζημιές, μπορεί να υπονομεύσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών, καθώς και την αξιοπιστία της εσωτερικής αγοράς στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρόσφατη τραπεζική κρίση στην γειτονική Κύπρο και τα μέτρα που ελήφθησαν από την Κυπριακή Δημοκρατία για την

¹⁷⁵ Σπ. Ψυχομάνης, Τράπεζες και Οικονομική κρίση, ΝοΒ τ. 62, 2014, 850.

¹⁷⁶ Η εποχή αυτή είναι γνωστή ως τριτογενής οικονομικός τομέας ή εναλλακτικά ως κοινωνία υπηρεσιών, σε αντίθεση με τον μέχρι τότε δευτερογενή οικονομικό ή βιομηχανικό τομέα.

αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών που αυτή θα μπορούσε να επιφέρει όχι μόνο στην Κυπριακή Οικονομία αλλά και στην υπόλοιπη Ευρωζώνη. Ειδικότερα, στις 22 Μαρτίου 2013, ενόψει των προβλημάτων ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας που αντιμετώπιζε η εδρεύουσα στην Κύπρο, *Cyprus Popular Bank*¹⁷⁷, η Βουλή της Δημοκρατίας της Κύπρου ψήφισε το Νόμο 17(1)/2013 περί Εξυγίανσης Πιστωτικών και άλλων ιδρυμάτων αλλά και το Νόμο 4379/22-3-2013 για την απαγόρευση κάθε μεταφοράς χρημάτων εκτός της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αντίστοιχα μέτρα επιβλήθηκαν και στην Τράπεζα Κύπρου, το μεγαλύτερο Πιστωτικό Ίδρυμα της Χώρας. Αναλυτικότερα και κατ' αντανάκλαση της Πρότασης Οδηγίας του Συμβουλίου, η οποία ενσωματώθηκε στην BRRD, δυνάμει του αρθρ. 7 του Κυπριακού Νόμου Εξυγίανσης θεσμοθετήθηκαν τα εξής επιμέρους μέτρα εξυγίανσης: α) αύξηση κεφαλαίου, β) πώληση εργασιών, γ) μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων σε ενδιάμεση τράπεζα δ) μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων σε εταιρία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων και ε) διάσωση με ίδια μέσα. Περαιτέρω, σύμφωνα με το αρθρ. 9 του ίδιου Νόμου που ρυθμίζει την πώληση εργασιών, η Αρχή Εξυγίανσης δύναται να απαιτεί μέσω της έκδοσης διατάγματος την πώληση εργασιών ιδρύματος που υπόκειται σε εξυγίανση σε ένα ή περισσότερα πιστωτικά ιδρύματα ή άλλα πρόσωπα τα οποία διαθέτουν την κατάλληλη άδεια διεξαγωγής τέτοιων εργασιών, προκειμένου να συνεχίσουν τις εργασίες αυτές, με εμπορικούς όρους σύμφωνα με τους κανόνες της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις ακόμα και χωρίς τη συγκατάθεση του ΔΣ ή των μετόχων ή μελών του πιστωτικού ιδρύματος¹⁷⁸. Ακολούθως, στις 25 Μαρτίου 2013, η Κυπριακή Κυβέρνηση, στο πλαίσιο συμφωνίας με το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωζώνης (Eurogroup)¹⁷⁹ στη βάση προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, συμφώνησε την παροχή οικονομικής βοήθειας προς την Κυπριακή Δημοκρατία ύψους € 10 δις και την

¹⁷⁷ Για τα προβλήματα ρευστότητας των κυπριακών τραπεζών βλ. αναλυτ. την έκθεση της Pimco, Φεβρουάριος 2013.

http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf/cyprusindependentduediligencereport_18april.pdf

¹⁷⁸ Ο ίδιος νόμος διευκρινίζει ρητώς ότι η πώληση εργασιών δεν συνιστά αυτοδικαίως και μεταβίβαση όλου του κύκλου εργασιών κατά την έννοια της αυτοτελούς επιχείρησης αλλά αναλόγως προς τον τρόπο με τον οποίο εκτελείται, η πώληση εργασιών μπορεί να λάβει – όπως εν προκειμένω - και τη μορφή της μεταβίβασης μερικών και συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων του εν λόγω πιστωτικού ιδρύματος (α.9 παρ. 2 περ. β).

¹⁷⁹ Eurogroup Statement of Cyprus, 25 March 2013, European Council/Council of the European Union

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ecofin/136487.pdf

λήψη μέτρων από την Κυπριακή Δημοκρατία στη βάση ιδίων πόρων και πολιτικών. Συγκεκριμένα τα μέτρα που αποφασίστηκαν είναι τα εξής:

1. Η Λαϊκή Τράπεζα (ήτοι Cyprus Popular Bank) θα λυθεί άμεσα με την πλήρη συμβολή των μετόχων, ομολογιούχων και μη ασφαλισμένων καταθετών, δηλαδή για κατάθεση, πλέον του πανευρωπαϊκά εγγυημένου των 100.000 Ευρώ σύμφωνα με απόφαση της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, η οποία με τη σειρά της θα στηρίζεται στον νέο Νόμο για την Εξυγίανση Πιστωτικών Ιδρυμάτων (17(I)/25.03.2013).
2. Η Λαϊκή Τράπεζα θα διασπαστεί σε «καλή-υγιή» και «κακή-υπό εξυγίανση» Τράπεζα και το «υπό εξυγίανση» τμήμα θα κλείσει με την πάροδο του χρόνου.
3. Το «καλό» κομμάτι της Λαϊκής Τράπεζας θα ενσωματωθεί στην Τράπεζα Κύπρου σύμφωνα με τον νέο Νόμο και μετά από συναπόφαση των ΔΣ της Τράπεζας Κύπρου και της Λαϊκής. Το «καλό» κομμάτι της Λαϊκής θα απορροφήσει 9 δις € από τον Μηχανισμό Στήριξης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ELA). Μέχρι την ολοκλήρωση της ανακεφαλαιοποίησης της Τράπεζας Κύπρου, οι ανασφάλιστες καταθέσεις θα παραμείνουν παγωμένες και στη συνέχεια θα υπαχθούν σε νέο καθεστώς.
4. Η Τράπεζα Κύπρου θα αντλήσει τη ρευστότητά της από την ΕΚΤ.
5. Η Τράπεζα Κύπρου θα ανακεφαλαιοποιηθεί με τη μετατροπή των ανασφάλιστων καταθέσεων σε μετοχές με την πλήρη συμμετοχή των υφιστάμενων μετόχων και ομολογιούχων.
6. Ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (*εννοείται της Τράπεζας Κύπρου*) θα πρέπει να ανέρχεται μετά το τέλος του προγράμματος σε 9%.
7. Όλες οι ασφαλισμένες καταθέσεις σε όλες τις Τράπεζες είναι πλήρως προστατευμένες σύμφωνα με την κείμενη Ευρωπαϊκή νομοθεσία.
8. Τα χρήματα του προγράμματος δεν θα διατεθούν για την ανακεφαλαιοποίηση της Λαϊκής Τράπεζας και της Τράπεζας Κύπρου.

Πράγματι, η Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, υπό την ιδιότητά της ως Αρχής Εξυγίανσης βάσει του ν. 17(I)/2013, υλοποίησε άμεσα και τα οκτώ σημεία του προγράμματος του Eurogroup εκδίδοντας μία σειρά προεδρικών διαταγμάτων¹⁸⁰. Αυτό είχε ως συνέπεια

¹⁸⁰ Στο πλαίσιο της διαδικασίας εξυγίανσης των κυπριακών πιστωτικών ιδρυμάτων εκδόθηκαν τα εξής π.δ. της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου:

την απομείωση μέρος του συνόλου των αντίστοιχων απαιτήσεων των μετόχων και των πιστωτών των εν λόγω πιστωτικών ιδρυμάτων. Αιτιολογική βάση των μέτρων αποτέλεσε η κάλυψη των ιδιαίτερων συνθηκών που αντιμετώπιζε η Κύπρος μέσω της αποκατάστασης της βιωσιμότητας του τραπεζικού τομέα, με την προοπτική της ανάπτυξης και των δημοσιονομικών δεδομένων τα επόμενα χρόνια, συνδέοντας την ευημερία της Χώρας με την ομαλή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος. Την βάση δε αυτή αναγνώρισε ως απόλυτα συμβατή με την ΕΣΔΑ και το τμήμα της μείζονος συνθέσεως του ΔΕΚ σε σχετική αίτηση αναιρέσεως που ασκήθηκε ενώπιον του. Ειδικότερα, στο πλαίσιο ελέγχου της συμβατότητας των εν λόγω μέτρων με τις σχετικές προστατευτικές διατάξεις της ειρηνικής απόλαυσης των περιουσιακών δικαιωμάτων των μετόχων και των πιστωτών των εν λόγω κυπριακών πιστωτικών ιδρυμάτων, έκρινε ότι *πράγματι, οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην οικονομία της Ένωσης. Οι τράπεζες και τα πιστωτικά ιδρύματα συνιστούν βασική πηγή χρηματοδοτήσεως για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις διάφορες αγορές. Επιπλέον, συχνά οι τράπεζες είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους και αρκετές εξ αυτών λειτουργούν σε διεθνές επίπεδο. Για τον λόγο αυτό η αδυναμία εκπληρώσεως των υποχρεώσεων μίας ή περισσότερων τραπεζών ενέχει τον κίνδυνο ταχύτατης εξαπλώσεως στις λοιπές τράπεζες, είτε στο οικείο κράτος μέλος είτε σε άλλα κράτη μέλη. Αυτό ενέχει, συνακόλουθα, τον κίνδυνο αρνητικών δευτερογενών επιπτώσεων σε άλλους τομείς της οικονομίας*¹⁸¹.

Παράλληλα με τα ληφθέντα από την Κεντρική Τράπεζα Κύπρου μέτρα εξυγίανσης,

1. Το περί Πώλησης Εργασιών της Τράπεζας Κύπρου Δημόσιας Εταιρείας Λτδ Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 93/2013, 25.3.2013),

2. Το περί Πώλησης Εργασιών της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 94/2013, 25.3.2013),

3. Το περί της Πώλησης Εργασιών των εν Ελλάδι Εργασιών της Τράπεζας Κύπρου Δημόσιας Εταιρείας Λτδ Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 96/2013, 26.3.2013),

4. Το περί Πώλησης Εργασιών των εν Ελλάδι Εργασιών της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 97/2013, 26.3.2013) και

5. Το περί Διάσωσης με ίδια Μέσα της Τράπεζας Κύπρου Δημόσιας Εταιρείας Λτδ Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 103/2013, 29.3.2013).

6. Το περί της Πώλησης Ορισμένων Εργασιών της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 104/2013, 29.3.2013).

7. Το περί της Πώλησης Ορισμένων Εργασιών στο Ηνωμένο Βασίλειο της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 105/2013, 1.4.2013).

¹⁸¹ §72 της αποφάσεως της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2016 του ΔΕΚ, C – 8/15 P έως C – 10/15 P, Ledra Advertising Ltd and others v. Commission and others.

ανέκυψε το ζήτημα της λειτουργίας των υποκαταστημάτων των ανωτέρω κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα. Η άδεια εγκατάστασης των ανωτέρω υποκαταστημάτων είχε δοθεί από την Τράπεζα της Ελλάδος και η διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας τους ήταν ευθύνη της Ελληνικής Πολιτείας και των ελληνικών εποπτικών αρχών, καθώς όπως είναι προφανές τυχόν αδυναμία λειτουργίας των υποκαταστημάτων αυτών στην Ελλάδα και ειδικότερα η αδυναμία τους να επιστρέψουν στους Έλληνες καταθέτες τις τηρούμενες στα υποκαταστήματα αυτά καταθέσεις θα δημιουργούσε τους λεγόμενους κινδύνους συστημικής αστάθειας στην Ελλάδα, ως απόρροια του domino effect. Αυτός είναι άλλωστε και λόγος όπου όταν εμφανίστηκε η Κυπριακή κρίση χρέους τα υποκαταστήματα των Κυπριακών Τραπεζών στην Ελλάδα και συγκεκριμένα της Ελληνικής Τράπεζας, της Cyprus Popular Bank και της Τράπεζας Κύπρου, παρέμειναν κλειστά από την 15.3.2013 έως και την 27.3.2013 και η επαναλειτουργία τους κατέστη δυνατή μόνο μετά τη μεταβίβαση επιμέρους στοιχείων του ενεργητικού και παθητικού αυτών, στην Τράπεζα Πειραιώς. Συγκεκριμένα, αφού η Τράπεζα της Ελλάδος διερεύνησε την ύπαρξη ενδιαφέροντος από τις 4 ελληνικές Συστημικές Τράπεζες, μεταβιβάστηκαν στην Τράπεζα Πειραιώς ορισμένα στοιχεία ενεργητικού και παθητικού των αντίστοιχων υποκαταστημάτων των εν λόγω κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα. Από το σκέλος του ενεργητικού, μεταβιβάστηκαν στην Τράπεζα Πειραιώς οι απαιτήσεις από συμβάσεις δανείων και πιστώσεων, οι οποίες προέρχονται από τις εργασίες των ανωτέρω κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα και υπόκειντο στη διαχείριση των ελληνικών υποκαταστημάτων. Αντίστοιχα, από το σκέλος του παθητικού, μεταβιβάστηκαν οι τραπεζικές καταθέσεις που καταγράφονταν στα βιβλία των ελληνικών υποκαταστημάτων των αντίστοιχων Κυπριακών Τραπεζών. Δηλαδή, η Τράπεζα Πειραιώς με τη συγκεκριμένη μεταβίβαση ανέλαβε το βάρος να διασφαλίσει τις καταθέσεις και να καταστήσει εφικτή την ομαλή απόδοσή τους στους καταθέτες. Είναι επίσης γνωστό ότι, αντίθετα με ό,τι συνέβη στην Κύπρο, οι τηρούμενες στα ελληνικά υποκαταστήματα των Κυπριακών Τραπεζών καταθέσεις δεν υπέστησαν οποιαδήποτε μείωση, ούτε φυσικά και επιβλήθηκαν περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων για τις τηρούμενες στην Ελλάδα καταθέσεις¹⁸². Δηλαδή σκοπός της μεταβίβασης ήταν να μην επηρεαστούν αρνητικά για τους καταθέτες οι εργασίες των

¹⁸² Αξίζει να σημειωθεί ότι η εξαίρεση των καταθετών των υποκαταστημάτων στην Ελλάδα και στο Ηνωμένο Βασίλειο από τις δυσμενείς συνέπειες του bail in, οι οποίες επιβάρυναν τελικά μόνο τους καταθέτες των υποκαταστημάτων στην Κύπρο, έθεσαν υπό αμφισβήτηση την νομιμότητα των εφαρμοσθέντων μέτρων λόγω παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης των πιστωτών της ίδιας κατηγορίας. (Για τα θέματα αυτά βλ. αναλυτικά ο.π. *Ο. Αλούπη*, σελ. 72 επ.).

κυπριακών υποκαταστημάτων στην Ελλάδα και να εξασφαλιστούν και ως προς αυτά οι ίδιοι όροι σταθερότητας εργασιών, όπως και για τις ελληνικές Τράπεζες.

Από τα όσα προαναφέρθηκαν, είναι φανερό ότι η συστημική σταθερότητα αποτελεί σημαντική έκφανση του δημοσίου συμφέροντος, καθιστώντας κατά τον τρόπο αυτό αναγκαία την κρατική παρέμβαση επί των σχετικών με αυτήν ζητημάτων¹⁸³. Μάλιστα, η έντονη και αρνητική κατά τα τελευταία χρόνια επίδραση του τραπεζικού τομέα στο δημόσιο συμφέρον φαίνεται να οδηγεί στην επαναρρύθμιση της οικονομίας από το ίδιο το Κράτος, απαξιώνοντας την επικρατούσα μέχρι πρότινος θεωρία περί «αυτορρύθμισης της αγοράς». Ως εκ τούτου, οι λόγοι δημοσίου συμφέροντος που υπαγόρευαν την υιοθέτηση των επίμαχων μέτρων εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων δικαιολογούν απόλυτα, χωρίς να καταλείπουν περιθώρια αμφισβήτησης.

4. Η αρχή της δίκαιης ισορροπίας

Η διαπίστωση της διαφύλαξης του δημοσίου συμφέροντος μέσω της εφαρμογής του άρθρου 2 του ν. 4335/2015 δεν είναι ικανή να ξεπεράσει τον γενικό κανόνα περί απαγόρευσης στερήσης της ατομικής περιουσίας, κάτι το οποίο έχει επισημανθεί ήδη από την αρχική θεματική ενότητα του κεφαλαίου αυτού. Αντιθέτως, τα επιτρεπτά όρια μίας τέτοιας στερητικής παρέμβασης, τίθενται στο πλαίσιο της αναγκαιότητας¹⁸⁴

¹⁸³ Αξίζει να σημειωθεί ότι και το ΣτΕ αναγνωρίζει ότι η συνταγματική προστασία της οικονομικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος), στην οποία περιλαμβάνεται η επαγγελματική ελευθερία τόσο με τη μορφή της επιλογής μιας οικονομικής δραστηριότητας, όσο και με τους όρους άσκησης της, δεν αποκλείει στον κοινό νομοθέτη ή κατ' εξουσιοδότηση αυτού, στη Διοίκηση, να θεσπίζει, κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, περιορισμούς της ελευθερίας αυτής για λόγους δημοσίου συμφέροντος (άλλωστε κατά το άρθρο 106 παρ. 2 του Συντάγματος η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας)... Συνεπώς, (...) η αρχή της οικονομικής ελευθερίας, όπως κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, επιδέχεται περιορισμούς με νομοθετική ρύθμιση γενικού και αντικειμενικού χαρακτήρα, εφόσον δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Η προστασία της εθνικής οικονομίας υπό τη μορφή της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της εμπιστοσύνης των καταθετών/συναλλασσομένων συνιστά τέτοιο λόγο που επιτρέπει περιορισμούς της εν λόγω αρχής, λαμβανομένης υπόψη και της αρχής της αναλογικότητας. Επομένως οι ρυθμίσεις του άρθρου 63Δ του Ν. 3601/2007, δεν παρίστανται απρόσφορες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από το νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος και δεν συνιστούν περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας αλλ' ούτε και της διαφάνειας της κρατικής δράσης, δυσανάλογο, μάλιστα δε προδήλως δυσανάλογο, σε σχέση με τον επιδιωκόμενο με αυτές σκοπό. Βλ. σχετ. ΣτΕ 3013/2014, § 23.

¹⁸⁴ Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει ο αντιπρόεδρος του ΕλΣυν, Ι. Σαρμάς, το Δικαστήριο δεν αρκείται, προκειμένου να δεχθεί την αναγκαιότητα μιας επέμβασης, στην τυπική διαπίστωση ότι τα επιλεγέντα μέτρα ήταν πρόσφορα και αρκετά. Απαιτεί ακόμη όπως τα μέτρα που επιλέχθηκαν είναι συμβατά με μια δημοκρατική κοινωνία. Βλ. αναλυτ. Ι. Σαρμάς, Η δίκαιη ισορροπία κατά την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου,

<http://www.constitutionalism.gr/2066-i-dikaii-isorropia-kata-ti-nomologia-toy-evrwpaiko/>

θέσπισης του εν λόγω εφαρμοστέου κανόνα, πράγμα το οποίο ελέγχεται συνδυαστικά από το Δικαστήριο υπό το πρίσμα της αρχής της νομιμότητας¹⁸⁵, της αναλογικότητας και της τήρησης της δίκαιης ισορροπίας.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να τεθούν οι βασικές πτυχές που καθορίζουν την βασική αρχή της δίκαιης ισορροπίας, η τήρηση της οποίας αποτελεί το βασικό κριτήριο για το επιτρεπτό της εκάστοτε παρεμβατικής συμπεριφοράς επί της ατομικής περιουσίας. Ειδικότερα, ερμηνεύοντας τη διάταξη αφενός ως ενιαίο σύνολο που διέπεται από μία ratio, η οποία δεν εξυπηρετείται με την απλή και μόνο συνδρομή ορισμένων τυπικών προϋποθέσεων και αφετέρου μέσα στο γενικότερο πλαίσιο και σύστημα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων που παρέχει η ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο συνέδεσε τις διάφορες τυπικές προϋποθέσεις που περιλαμβάνει το άρθρο 1 ΠΠΠ (ιδίως στο δεύτερο εδάφιο της πρώτης και της δεύτερης παραγράφου) με ένα στοιχείο ουσίας που δεν είναι άλλο από αυτό της εύλογης ισορροπίας ανάμεσα στις απαιτήσεις του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας και στις απαιτήσεις της προστασίας του θεμελιώδους δικαιώματος της ατομικής περιουσίας. Ως εκ τούτου, δεν αρκεί ή ύπαρξη μόνο των απλών προϋποθέσεων, έτσι όπως αυτές εκτέθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια αλλά απαιτείται και η τήρηση μίας εύλογης αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού. Είναι ανάγκη, επιπρόσθετα, να υπάρχει μια ισορροπία ανάμεσα στον περιορισμό της περιουσίας και στην εξυπηρέτηση του δημοσίου σκοπού χάριν του οποίου επήλθε ο περιορισμός αυτός¹⁸⁶.

Η δίκαιη ισορροπία, η οποία αποτελεί την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στον χώρο των περιουσιακών δικαιωμάτων, ανατρέπεται όταν υφίσταται δυσαναλογία του συγκεκριμένου μέτρου σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό¹⁸⁷. Αυτή δε η δυσαναλογία συντρέχει και όταν επιβάλλεται και δικαιολογείται η λήψη του συγκεκριμένου μέτρου, αλλά δεν συνοδεύεται η εφαρμογή του από την λήψη αποζημιωτικών μέτρων. Ουσιαστικά, δηλαδή η εισδοχή του κανόνα αυτού της εύλογης ισορροπίας στο σύστημα προστασίας της περιουσίας κατά το άρθρο 1 ΠΠΠ της ΕΣΔΑ είχε ως αποτέλεσμα και την εισαγωγή της έννοιας της αποζημίωσης, της οποίας η

¹⁸⁵ Βλ. παραπάνω υπ' αριθμ. Γ.2. ενότητα του υπό στοιχεία IV κεφαλαίου.

¹⁸⁶ ο.π. *I. Δρόσο*, 54-56.

¹⁸⁷ ο.π. *M.A. Κωστοπούλου*, 676.

καταβολή είναι αναγκαία για την αποκατάσταση της εύλογης ισορροπίας ανάμεσα στις απαιτήσεις του γενικού συμφέροντος και στις απαιτήσεις της προστασίας της ιδιοκτησίας. Η αξίωση για αποζημίωση ενυπάρχει ήδη στην αρχή της αναλογικότητας, που θεσπίζεται με την παραπάνω υποχρέωση για εύλογη ισορροπία¹⁸⁸. Αν δεν προβλέπεται ή δεν καταβάλλεται αποζημίωση, τότε το περιοριστικό της περιουσίας μέτρο θεωρείται ανεπίτρεπτα δυσανάλογο σε σχέση με τις επιταγές του άρθρου 1 ΠΠΠ¹⁸⁹. Βέβαια δεν είναι λίγες οι φορές όπου καθίσταται ανέφικτη η αποκατάσταση της ισορροπίας με ανάλογη αποκατάσταση της οικονομικής βλάβης του πληττόμενου ιδιοκτήτη. Στις περιπτώσεις αυτές το Κράτος υποχρεούται να αποκαταστήσει την εύλογη ισορροπία είτε αίροντας τον περιορισμό της ιδιοκτησίας, κατά το μέτρο και την έκταση που επιβάλει (η ισορροπία αυτή), είτε μέσω της υιοθέτησης κάποιου άλλου ανταποδοτικού ή αντισταθμιστικού μέτρου¹⁹⁰.

Τα τελευταία χρόνια, η εφαρμογή αυστηρών δημοσιονομικών μέτρων¹⁹¹ στις χώρες της ΕΕ με σκοπό την διαφύλαξη του δημοσίου συμφέροντος, ως ευρύτατη έκφανση του ταμειακού συμφέροντος, είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την μείωση των εσόδων μίας μεγάλης μερίδας πολιτών. Τα μέτρα αυτά έθεσαν ως ζήτημα τυχόν παραβίαση του άρθρου 1 ΠΠΠ, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες μειώσεις δεν συνοδεύθηκαν από την καταβολή κάποιας εύλογης αποζημίωσης, παραβλέποντας την απαιτούμενη προϋπόθεση σεβασμού της βασικής αρχής της δίκαιης ισορροπίας. Εν όψει της σκόπιμης αυτής παράλειψης, το ΕΔΔΑ θέτει ως βασικό κριτήριο, ως προς τα

¹⁸⁸ *Αντ. Μαγγανάς, Χαρ. Χρυσανθάκης, Δ. Βανδώρος, Λίλα Καρατζά*, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομολογία & Ερμηνευτικά Σχόλια, Νομική Βιβλιοθήκη 3^η Εκδ., 379.

¹⁸⁹ Βλ. ο.π. Ν.Μ.Κ. v. Hungary. Για σχόλια επί της απόφασης βλ. Αναστάσιο Παυλόπουλο, *Ευρωπαϊκός δικαστικός έλεγχος φορολογικής πολιτικής, Ευρωπαϊκό δικαστήριο δικαιωμάτων του ανθρώπου, Υπόθεση Ν.Μ.Κ. κατά Ουγγαρίας*, Το Σύνταγμα, 2013, 713-719

¹⁹⁰ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των μεγάλων απαλλοτριώσεων της ΔΕΗ στην Πτολεμαΐδα – Φλώρινα και Κοζάνη, όπου ανέτρεψαν την οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου καθώς ολόκληρα χωριά απαλλοτριώθηκαν, με αποτέλεσμα την αναγκαστική απομάκρυνση των κατοίκων τους. Πρόκειται ουσιαστικά για μία ιδιαίζουσα περίπτωση όπου ο νομοθέτης καλείται να αντιμετωπίσει το ζήτημα της αποζημίωσης πέρα από τα στενά οικονομικά κριτήρια και με μία περισσότερο κοινωνική ευαισθησία, καθώς πρόκειται για καταστάσεις που θίγουν μόνιμες κατοικίες και επαγγελματικές δραστηριότητες κοινωνικών ολοτήτων, μικρών και μεσαίων εισοδημάτων και δημιουργούν θέματα εγκατάστασης των αποβαλλόμενων ιδιοκτητών.

Βλ. ενδεικτ. το υπ' αριθμ. 131/2016 πρακτικό συνεδρίασης και γνωμοδότηση του Ε Τμήματος του ΣτΕ σχετικά με την μετεγκατάσταση του οικισμού Ποντοκόμης της Τοπικής Κοινότητας Ποντοκόμης της Δημοτικής Ενότητας Δημητρίου Υψηλάντη του Δήμου Κοζάνης λόγω αναπτυξιακών έργων ΔΕΗ.

¹⁹¹ Πρόκειται ουσιαστικά για «μνημονιακούς» κανόνες που προέβλεπαν την μείωση συνταξιοδοτικών και μισθολογικών παροχών αλλά και την ταυτόχρονη αύξηση των φορολογικών υποχρεώσεων και των ασφαλιστικών εισφορών.

αντίστοιχα όρια της διακριτικής ευχέρειας του Κράτους σχετικά με την λήψη των κανονιστικών μέτρων που αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση δημόσιας ωφέλειας, το δικαίωμα για αξιοπρεπή διαβίωση και το ελάχιστο όρια αυτού¹⁹². Έτσι, το δικαίωμα ενός ελάχιστου εισοδήματος, ως προέκταση του δικαιώματος αξιοπρεπούς διαβίωσης φαίνεται να συνιστά το *ultimum refugium* των ατόμων και παράλληλα το ακραίο όριο των νομοθετικών επιλογών¹⁹³.

Εν προκειμένω, το όριο αυτό των επιλογών φαίνεται πως προσδιορίζεται ρητά από το ίδιο το γράμμα του νόμου, χωρίς να τίθεται, θεωρητικά τουλάχιστον, ευχέρεια επαναπροσδιορισμού κατά το χρονικό διάστημα εφαρμογής των αντίστοιχων μέτρων. Συγκεκριμένα, ο Έλληνας Νομοθέτης, επαναλαμβάνοντας τα όσα προβλέπει και η BRRD¹⁹⁴, θέτει μία σειρά γενικών αρχών οι οποίες διέπουν την συνολική διαδικασία εξυγίανσης¹⁹⁵ και οι οποίες έχουν ως ουσιαστικό και νομικό έρεισμα την αρχή της ισότητας και της αναλογικότητας. Ειδικότερα, *η αρχή εξυγίανσης όταν πρόκειται να εφαρμοστεί μέτρα εξυγίανσης και να ασκήσει εξουσίες εξυγίανσης λαμβάνει κάθε ενδεδειγμένο μέτρο προκειμένου να διασφαλίσει ότι η ενέργεια εξυγίανσης εφαρμόζεται σύμφωνα με τις ακόλουθες αρχές:*

α) οι μέτοχοι του υπό εξυγίανση ιδρύματος υφίστανται πρώτοι τις ζημίες, β) οι πιστωτές του ιδρύματος υπό εξυγίανση υφίστανται ζημίες μετά τους μετόχους, σύμφωνα με τη κατάταξη των απαιτήσεών τους στο πλαίσιο των συνήθων διαδικασιών αφερεγγυότητας, εκτός εάν ρητώς ορίζει διαφορετικά ο παρών νόμος, γ) το διοικητικό συμβούλιο και τα ανώτερα διοικητικά στελέχη του υπό εξυγίανση ιδρύματος αντικαθίστανται, εκτός από περιπτώσεις κατά τις οποίες η παραμονή τους, εν

¹⁹² Βλ. ο.π. N.M.K. v. Hungary §32, 44 και 46,

¹⁹³ Σχετικές ήταν οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ επί των υπ' αριθμ. 62235/12 και 57725/12 προσφυγών κατά της Πορτογαλίας (António Augusto DA CONCEIÇÃO MATEUS και Lino Jesus SANTOS JANUÁRIO v. Portugal). Στην απόφαση της 8/10/2013, το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε με το ζήτημα της περικοπής των συντάξεων του δημοσίου τομέα της Πορτογαλίας. Η υπόθεση τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου μετά την έκδοση της απόφασης της 5ης Ιουλίου 2012 του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Πορτογαλίας. Το πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο κήρυξε αντισυνταγματική τη διάταξη που επέβαλε την περικοπή των συντάξεων, ωστόσο, περιόρισε τις συνέπειες της κήρυξης αυτής, επιτρέποντας όμως την εφαρμογή της για το έτος 2012. Στη συνέχεια, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι λόγω της περιορισμένης έκτασης και χρονικής διάρκειας των προβλεπόμενων μέτρων και δεδομένης της οικονομικής συγκυρίας, η απόλαυση του δικαιώματος της περιουσίας των προσφευγόντων δεν παραβιάζεται.

¹⁹⁴ 38 BRRD

¹⁹⁵ 38 του ν. 4335/2015

όλω ή εν μέρει, κατά τις περιστάσεις, κρίνεται από την αρχή εξυγίανσης αναγκαία για την επίτευξη των στόχων της εξυγίανσης,

δ) το διοικητικό συμβούλιο και τα ανώτερα διοικητικά στελέχη του ιδρύματος υπό εξυγίανση παρέχουν κάθε απαραίτητη βοήθεια για την επίτευξη των στόχων εξυγίανσης,

ε) λαμβάνεται κατά τις περιστάσεις μέριμνα, ώστε τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που τυχόν φέρουν αστική ή ποινική ευθύνη για την αφερεγγυότητα του ιδρύματος να καθίστανται υπόλογα σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις,

στ) εκτός αντιθέτου διατάξεως του παρόντος νόμου, οι πιστωτές της ίδιας τάξεως τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης,

ζ) κανένας πιστωτής δεν υφίσταται μεγαλύτερες ζημίες από εκείνες που θα είχε υποστεί εάν το ίδρυμα ή η οντότητα που αναφέρεται στις περιπτώσεις β' , γ' ή δ' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 είχε εκκαθαριστεί κατά τις συνήθεις διαδικασίες αφερεγγυότητας, σύμφωνα με τις διασφαλίσεις των άρθρων 73 έως 75,

η) οι εγγυημένες καταθέσεις προστατεύονται πλήρως και

θ) η ενέργεια εξυγίανσης πραγματοποιείται σύμφωνα με τις διασφαλίσεις του παρόντος νόμου.

Από την απλή παράθεση των ως άνω γενικών αρχών καταδεικνύεται με τον πιο γλαφυρό τρόπο η προσπάθεια εφαρμογής των μέτρων αυτών ως έσχατης λύσης και μάλιστα υπό συνθήκες οι οποίες δεν θα θέσουν σε δυσμενέστερη θέση τα συμφέροντα των πιστωτών από αυτήν στην οποία θα είχαν περιέλθει σε περίπτωση πτωχεύσεως του αντίστοιχου πιστωτικού ιδρύματος¹⁹⁶ εφαρμόζοντας τους γενικούς κανόνες περί πτωχεύσεως. Ουσιαστικά, επιδιώκεται η διατήρηση μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της δημόσιας ωφέλειας και των θιγόμενων μερών λόγω της εφαρμογής της διαδικασίας εξυγίανσης επί των περιουσιακών τους δικαιωμάτων, διαφυλάσσοντας μία σχέση αναλογίας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού. Στόχος των μέτρων αυτών δεν πρέπει να είναι η δυσανάλογη επιβάρυνση του φορέα, αλλά ο δίκαιος επιμερισμός των βαρών. Σε αυτό άλλωστε συμβάλει και η εκ του νόμου προβλεπόμενη ιεράρχηση των επιλέξιμων απαιτήσεων, δυνάμει της οποίας ουσιαστικά επιχειρείται οι συνέπειες των εφαρμοστέων μέτρων να επιβαρύνουν τους πιστωτές

¹⁹⁶ 73 του ν.4335/2015

αναλογικά με το κέρδος που έχουν ή πρόκειται να αποκομίσουν εκ της μετοχικής τους ιδιότητας.

Εν προκειμένω, τίθεται ένα βασικό ερώτημα κατά πόσο οι καταθέτες ενός πιστωτικού ιδρύματος θα πρέπει να αναλαμβάνουν έστω και σε μικρότερο βαθμό από τους μετόχους τις αρνητικές συνέπειες της αφερεγγυότητας ενός πιστωτικού ιδρύματος δεδομένης της σχέσεως που δημιουργείται μεταξύ αυτών¹⁹⁷. Η πλήρης δε προστασία των εγγυημένων καταθέσεων, φαίνεται πως δεν θα μπορούσε να αποτελέσει ένα είδος εύλογης αποζημίωσης και ως εκ τούτου δεν απαντά το ερώτημα το οποίο τέθηκε αμέσως παραπάνω. Διότι, η απαίτηση των καταθετών ως προς την επιστροφή του καταβληθέντος ποσού αποτελεί συμβατική υποχρέωση του αντισυμβαλλόμενου πιστωτικού ιδρύματος και ως εκ τούτου δεν φέρει αποζημιωτικό αλλά εγγυητικό χαρακτήρα. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η εγγύηση του ποσού αυτού δεν είναι ανάλογη της βλάβης της οποίας υφίσταται ο εκάστοτε πιστωτής αλλά σταθερή, ανεξαρτήτως της μείωσης της αξίας του χαρτοφυλακίου του. Η έλλειψη αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση προς την νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο έχει κρίνει ότι οι Κυβερνήσεις μπορούν να τροποποιούν ή και να λύουν γενικώς χάρη του δημοσίου συμφέροντος, τις συμβάσεις που τις δεσμεύουν, αρκεί όμως να καταβάλουν αποζημίωση¹⁹⁸. Περαιτέρω η εν προκειμένω αποζημίωση δεν θα πρέπει να υπολογισθεί με βάση την αξία του χαρτοφυλακίου κατά την εφαρμογή του *bail in*¹⁹⁹, διότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ευθεία προσβολή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των καταθετών²⁰⁰. Η έλλειψη δε μίας εκ των προτέρων διάταξης η οποία θα ορίζει ρητά την καταβολή αποζημίωσης αλλά και τον τρόπο υπολογισμού αυτής καλλιεργεί ένα κλίμα αβεβαιότητας²⁰¹.

¹⁹⁷ Βλ. αναλυτ. ο.π. Σπ. Ψυχομάνη, ΝοΒ 2014, 852-856.

¹⁹⁸ Βλ. ενδεικτ. Απόφαση της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1994 του ΕΔΔΑ, *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, §63-75.

¹⁹⁹ *Cf. M. Mendelson and M. Paporinskis*, 'Bail-ins and the international investment law of expropriation: in and beyond Cyprus', *Buttersworth Journal of International Banking and Financial Law*, September 2013, p. 479.

²⁰⁰ Απόφαση της 22^{ας} Ιουνίου 2004 του ΕΔΔΑ, *Broniowski v. Poland* §182-186

²⁰¹ Βλ. σχετ. § 54 της Απόφασης της 28^{ης} Ιουλίου 1999 του ΕΔΔΑ, *Immobiliare Saffi v. Italy*, § 53 της Απόφασης της 23^{ης} Φεβρουαρίου 2006 του ΕΔΔΑ, *Stere v. Rumania*, § 168 της Απόφασης της 19^{ης} Ιουλίου 2006 του ΕΔΔΑ, *Hutten-Czapska v. Poland*, §71 της Απόφασης της 8^{ης} Ιουλίου 2008 του ΕΔΔΑ, *Megadat.com slr v. Moldova*, ο.π. *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Αποφάσεις της 24^{ης} Μαρτίου 1987 του ΕΔΔΑ, *Erkner and Hofauer v. Austria* και *Poiss v. Austria*, § 57-59, ο.π. *Pine Valley Developments v. Ireland*.

Εν προκειμένω και προς απάντηση του ερωτήματος που έχει τεθεί, πιο πειστική φαίνεται να είναι η προσέγγιση του ΕΔΔΑ, το οποίο έχει κρίνει ότι η αποστέρηση της περιουσίας χωρίς πληρωμή ενός ποσού που σχετίζεται εύλογα με την αξία του και το οποίο θα συνιστά υπό κανονικές συνθήκες μια δυσβάσταχτη παρέμβαση στο δικαίωμα, πολλώ δε μάλλον χωρίς καταβολή οιασδήποτε αποζημίωσης, μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις²⁰². Η διατύπωση αυτή αφήνει ευρύτατα περιθώρια ώστε να θεωρηθούν συμβατά με το άρθρο 1 ΠΠΠ, επείγοντα μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο ενάσκησης από τα κράτη μακροοικονομικής πολιτικής, κατά την επίλυση της τραπεζικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης, προς τον σκοπό της διαφύλαξης του δημοσίου συμφέροντος.

Στον αντίποδα της απόψεως αυτής αξίζει να παρατεθεί η ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα άποψη της μειοψηφίας στην *Ολομέλεια του ΣτΕ* επί της υπ' αριθμ. 1116 και 1117/2014 αποφάσεως της, όπου επεσήμανε ότι ως «εξαιρετικές περιπτώσεις» που δικαιολογούν την μη καταβολή αποζημίωσης, λαμβάνοντας, πάντως, υπόψη τα ιδιαίτερα περιστατικά της κάθε υπόθεσης, δεν έχουν θεωρηθεί «η ταραχώδης μετάβαση από την κρατικά ελεγχόμενη οικονομία στην οικονομία της αγοράς, η περαιτέρω οικονομική κρίση, η μεγάλη υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, οι δημοσιονομικές προτεραιότητες για επείγοντα κοινωνικά ζητήματα»²⁰³. Άλλωστε δεν θα πρέπει να παραβλέπεται ότι το ΕΔΔΑ παρόλο που αφήνει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεων στα Συμβαλλόμενα Κράτη αναφορικά με την αντιμετώπιση της τραπεζικής κρίσης, στο παρελθόν έχει κρίνει ότι η ανάκληση της άδειας λειτουργίας τράπεζας δεν ήταν άμεσα επιτακτική και ότι θα μπορούσαν να είχαν υιοθετηθεί ηπιότερα μέτρα για την διασφάλιση των συμφερόντων των καταθετών και των πιστωτών²⁰⁴.

Εξίσου σημαντικό φαίνεται να είναι το θέμα της αποζημίωσης των μετόχων. Διότι, εν προκειμένω, για τον υπολογισμό της ζημίας του μετόχου λόγω της ακύρωσης των επιλεχθείσων μετοχών ή της μετατροπής αυτών σε μετοχές του υπό εξυγίανση πιστωτικού ιδρύματος²⁰⁵, ο Νομοθέτης λαμβάνει υπόψιν του²⁰⁶ την τιμή εκκαθάρισης

²⁰² ο.π. Jan and Others v. Germany, § 94.

²⁰³ §§ 80, 83 της Απόφασης της 11^{ης} Φεβρουαρίου 2010, Malysh v. Russia, §§ 50, 51 της Απόφασης της 2ας Δεκεμβρίου 2010, Lobanov I κατά Ρωσίας.

²⁰⁴ βλ. § 136 της Απόφασης της 24^{ης} Νοεμβρίου 2015 του ΕΔΔΑ, Capital Bank AD v. Bulgaria.

²⁰⁵ 47 του ν. 4335/2015

²⁰⁶ 74 του ν. 4335/2015

των μετοχών και όχι της αντίστοιχης «πλήρους αξίας» αυτών²⁰⁷. Κάτι τέτοιο φυσικά δεν μπορεί να συνάδει με την δίκαιη ισορροπία που επιβάλλει το άρθρο 1 ΠΠΠ, δεδομένου ότι καθίσταται αυτονόητη η αρνητική μεταβολή της τιμής των μετοχών ενός πιστωτικού ιδρύματος, την χρονική στιγμή κατά την οποία ανακοινώνεται η περιέλευση ενός πιστωτικού ιδρύματος σε κατάσταση αφερεγγυότητας, πολλώ δε μάλλον, εφόσον τεθεί σε εφαρμογή η διαδικασία εξυγίανσης αυτού²⁰⁸. Βέβαια, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το Κράτος δεν είναι υποχρεωμένο να ενεργήσει για να εμποδίσει την απώλεια της αξίας, η οποία ουσιαστικά προέρχεται από παράγοντες της αγοράς²⁰⁹, άποψη η οποία μάλιστα υποστηρίζεται και από την διεθνή νομολογία²¹⁰.

Από τον συνδυασμό των αμέσως παραπάνω αναφερόμενων προκύπτει ότι η εξέταση των παραγόντων εκείνων που οδήγησαν στην εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων υπό το πρίσμα της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των ιδιωτικών και δημόσιων συμφερόντων είναι ιδιαίτερος δυσχερής και περίπλοκη. Η δυσχέρεια δε αυτή δύναται να ξεπεραστεί μόνο μέσα από μία γενικότερη ανάλυση μεταξύ κόστους και ωφέλειας²¹¹, αναγνωρίζοντας ότι η τυχόν άναρχη πτώχευση ενός πιστωτικού ιδρύματος και οι αλυσιδωτές συνέπειες αυτής θα οδηγούσε αναμφίβολά σε προβλήματα που θα προκαλούσαν μόνιμη βλάβη τόσο στο σύνολο της οικονομίας και των μελών αυτής όσο και στους ίδιους τους πιστωτές του ιδρύματος²¹². Αλλωστε, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι η εφαρμογή των παρεμβατικών μέτρων αποτελούν θεωρητικά τουλάχιστον έσχατη λύση, δεδομένου ότι οι ισχύοντες εποπτικοί κανόνες

²⁰⁷ Βλ. § 35 της Απόφασης της 26^{ης} Νοεμβρίου 2009 του ΕΔΔΑ, Pešková v. Czech Republic.

²⁰⁸ Πρόκειται για την γνωστή διεθνή αρχή στο δίκαιο των απαλλοτριώσεων γνωστή ως «Pointe Gourde Principle» και θεσπίστηκε από την απόφαση του 1947, Pointe Gourde Quarrying and Transport Co Ltd v Sub-Intendent of Crown Lands [1947] AC 565 όπου ουσιαστικά έκρινε ότι η αποζημίωση για την αναγκαστική απαλλοτρίωση της γης δεν μπορεί να περιλαμβάνει μια αύξηση στην τιμή, η οποία οφείλεται εξ ολοκλήρου στο καθεστώς που διέπει την αγορά.

²⁰⁹ Βλ. σχετ. Απόφαση της 6^{ης} Μαρτίου 1980 του ΕΔΔΑ, X v. Federal Republic of Germany, Απόφαση της 9^{ης} Ιουλίου 1997 του ΕΔΔΑ, Akkus v. Turkey, Απόφαση της 30^{ης} Νοεμβρίου 2005 του ΕΔΔΑ, Solodyuk v. Russia.

²¹⁰ Την 29^η Δεκεμβρίου 1989, στην υπόθεση Emmanuel Too v. Greater Modesto Insurance Associates and the USA, το Διαιτητικό Δικαστήριο ανέφερε ότι *ένα κράτος δεν είναι υπεύθυνο για την απώλεια της περιουσίας ή για οποιοδήποτε άλλο οικονομικό μειονέκτημα το οποίο προκύπτει από την επιβολή μιας bona fide γενικής φορολογίας ή οποιασδήποτε άλλη πράξης.*

²¹¹ Για την οικονομική θεωρία κόστους αποτελέσματος βλ. Kaplan/Cooper, Cost and Effect: Using Integrated Cost Systems to Drive Profitability and Performance, Harvard Business School Press, 1998.

²¹² Στην βάση αυτή στηρίχθηκε και η απόφαση του ΔΕΚ επί της εφαρμογής των μέτρων εξυγίανσης στα κυπριακά πιστωτικά ιδρύματα, όπου έκρινε ότι τα μέτρα αυτά δεν συνιστούν υπέρμετρα και απαράδεκτη παρέμβαση θίγουσα την ίδια την ουσία του δικαιώματος της ιδιοκτησίας των πιστωτών. Βλ. ο.π. C – 8/15 έως C – 10/15 § 73-74.

προφυλάσσουν την οικονομία από τέτοιες ακραίες καταστάσεις. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή αυτών αποτελεί την μόνη αναγκαία και ενδεδειγμένη ανάμεσα σε άλλες εναλλακτικές ρυθμίσεις λύση²¹³, εξασφαλίζοντας τις απαραίτητες διαδικαστικές εγγυήσεις, που οφείλουν να συνοδεύουν κάθε επέμβαση²¹⁴. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο νόμος προβλέπει την αυτούσια καταβολή αποζημίωσης σε περίπτωση όπου έστω εκ των υστέρων κριθεί από την Αρχή Εξυγίανσης η παραβίαση της βασικής αρχής της δίκαιης ισορροπίας²¹⁵. Τα τεχνικά χαρακτηριστικά για την διατύπωση της κρίσης αυτής θέτει η ίδια η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών²¹⁶, περιορίζοντας έτσι το εύρος της κρίσης της Αρχής στο πλαίσιο ενίσχυσης της ασφάλειας δικαίου ως προς τον προσδιορισμό της εκάστοτε καταβαλλόμενης αποζημίωσης. Το γεγονός άλλωστε ότι η εξεταζόμενη εν προκειμένω κρατική παρέμβαση υπήρξε επαρκώς προσανατολισμένη προς της διεύθυνση της διεθνούς συναλλακτικής πρακτικής και πλήρως εναρμονισμένη με τα ευρωπαϊκά νομικά πρότυπα, αποτελεί βασικό στοιχείο προς υποστήριξη της αναλογικότητάς της.

Την ως άνω νομική θεώρηση ασπάζεται και η εθνική νομολογία²¹⁷ και θεωρία²¹⁸, χρησιμοποιώντας την αρχή της αναλογικότητας ως μέσο ελέγχου της συνταγματικότητας κάθε πράξεως. Πρόκειται ουσιαστικά για έναν «οριακό» έλεγχο κατά τον οποίο εξετάζεται εάν το εφαρμοστέο νομοθετικό μέτρο είναι προφανώς ακατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού καθώς και υπερακοντίζει προφανώς τον σκοπό του νόμου. Συνεπώς, ο επίμαχος περιορισμός δεν θα πρέπει να υπερβαίνει κατά τρόπο πρόδηλο τις επιταγές που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας. Το πότε ένα μέτρο είναι ακατάλληλο είναι ζήτημα πραγματικό και κρίνεται με βάση τα δεδομένα της κοινής πείρας και λογικής. Σε κάθε περίπτωση δεν αρκεί το εν λόγω μέτρο να είναι απλά ακατάλληλο ή *stricto sensu* δυσανάλογο

²¹³ Βλ. σχετ. ΣτΕ 1071/1961 για την συνταγματικότητα διαδοχικών – επί δεκαετίες – μονομερών παρατάσεων της αναγκαστικής αναστολής εξόφλησης δημόσιων και ιδιωτικών υποχρεώσεων σε ξένο νόμισμα, § 50 ο.π. *Lobanov v. Russia* και *Enderlein/Trebesch/von Daniels, Sovereign Debt Disputes, A database on government coerciveness in debt crises, JIMF 2012, 250*.

Αντίθ. Βλ. άποψη μειοψηφίας στην ΣτΕ Ολ 1116/2014, § 25 και 33.

²¹⁴ Βλ. ενδ. Απόφαση της 18^{ης} Φεβρουαρίου 1991 του ΕΔΔΑ, *Fredin v. Sweden* (No1).

²¹⁵ 74 του ν. 4335/2015

²¹⁶ European Banking Authority, Consultation Paper, Draft Guidelines on the rate of conversion of debt to equity in bail in, 11 Νοεμβρίου 2014, EBA/CP/2014/39.

²¹⁷ βλ. ενδ. ΣτΕ Ολ 1909/2001, ΣτΕ 1006/2002, ΣτΕ 3550/2002, ΣτΕ 3199/2003.

²¹⁸ *Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος*, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Τόμος Γ – Ημιτόμος Ι, Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005, 245-249.

προκειμένου να θεωρηθεί ότι αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Σημειωτέο δε ότι όπως έχει κρίνει το ΣτΕ, τα τελευταία χρόνια, ο Έλληνας νομοθέτης έχει προβεί στην λήψη ενός συνόλου κανόνων μέτρων, οικονομικών, δημοσιονομικών και διαρθρωτικών, η συνολική και συντονισμένη εφαρμογή των οποίων θα συμβάλει στην έξοδο της Χώρας από την κρίση αλλά και στην εξυγίανση του δημοσιονομικού τομέα και την συνεπαγόμενη αυτής βελτίωση των αντίστοιχων μεγεθών του, χωρίς να θίγεται η αρχή της αναλογικότητας²¹⁹. Περαιτέρω και εν όψει και των όσων έχουν ήδη εκτεθεί ανωτέρω, η αρχή της οικονομικής ελευθερίας, όπως κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, επιδέχεται περιορισμούς με νομοθετική ρύθμιση γενικού και αντικειμενικού χαρακτήρα, εφόσον δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος. Η προστασία της εθνικής οικονομίας υπό τη μορφή της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της εμπιστοσύνης των καταθετών/συναλλασσομένων συνιστά τέτοιο λόγο που επιτρέπει περιορισμούς της εν λόγω αρχής, λαμβανομένης υπόψη και της αρχής της αναλογικότητας²²⁰.

Παρά ταύτα εν προκειμένω ζήτημα έγκειται ως προς την καταβολή αποζημίωσης κατά τα οριζόμενα στο 17 Σ, δεδομένου ότι αυτή θα πρέπει αφενός να είναι πλήρης²²¹, αφετέρου δε της συντέλεσης της θα πρέπει, σύμφωνα με την ξεκάθαρη βούληση του συντακτικού νομοθέτη, να προηγείται η καταβολή αποζημίωσης στο θιγόμενο μέρος. Κατά νομική συνέπεια, θα ήταν παράνομη και άκυρη οιαδήποτε μερική ή αντικείμενη προς την προαναφερθείσα σύζευξη συντέλεσης και καταβολής «απαλλοτριώση», όπως συμβαίνει εν προκειμένω.

5. Ο πυρήνας των δικαιωμάτων που απορρέουν από τις επιλέξιμες απαιτήσεις ως ανυπέρβλητο όριο προστασίας.

Στο δίκαιο μας η οικονομική ελευθερία αποτελεί εκδήλωση του ατόμου για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του και ως εκ τούτου αποτελεί συνταγματικώς

²¹⁹ ΣτΕ 668/2012 Κουφάκη κλπ. κατά του Υπουργού Οικονομικών κλπ.

²²⁰ Βλ. σχετ. ΣτΕ Ολ 3013/2014, όπου το Δικαστήριο έκρινε οι ρυθμίσεις του άρθρου 63Δ του Ν. 3601/2007 δυνάμει των οποίων συντελέστηκε η μεταβίβαση συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος στης Τράπεζα Πειραιώς, συνάδουν με την επίτευξη του επιδιωκόμενου από το νομοθέτη σκοπού δημόσιου συμφέροντος και δεν συνιστούν περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας αλλ' ούτε και της διαφάνειας της κρατικής δράσης, δυσανάλογο, μάλιστα δε προδήλως δυσανάλογο, σε σχέση με τον επιδιωκόμενο με αυτές σκοπό.

²²¹ Βλ. ΑΠ ολ 13/2000 και ΑΠ 29/2005

κατοχυρωμένο δικαίωμα του²²². Τα όρια δε αυτής συντίθενται από την λεγόμενη τριάδα φραγμών και συγκεκριμένα από τα δικαιώματα των άλλων, το ίδιο το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη. Συνεπώς πρόκειται για ένα «σχετικοποιημένο» δικαίωμα, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται την ευχέρεια της εκάστοτε νομοθετικής παρεμβάσεως να καταλύει την ίδια την συνταγματική του δομή²²³. Αντιθέτως, τίθεται ένα minimum κοινωνικής δέσμευσης στην άσκηση του ατομικού δικαιώματος υπέρ του κοινωνικού συμφέροντος, αφήνοντας όμως απαραβίαστο τον πυρήνα του δικαιώματος. Με τον τρόπο αυτό επιβάλλεται ένας «φραγμός στους φραγμούς» (Schranken – Schranke), διατηρώντας μία κοινωνικοοικονομική ισορροπία²²⁴.

Εν προκειμένω με την εφαρμογή των μέτρων αυτών επιδιώκεται η διασφάλιση τόσο του δημοσίου συμφέροντος όσο και των ίδιων των πιστωτών του εκάστοτε υπό εξυγίανση πιστωτικού ιδρύματος, δεδομένου ότι η τραπεζική λειτουργία ασκεί έντονη επιρροή στο σύνολο της Οικονομίας της Χώρας και ως εκ τούτου η βιωσιμότητα αυτή ενδιαφέρει άμεσα έναν ευρύτατο κύκλο συναλλασσόμενων²²⁵. Όμως ακόμα και αν γίνει δεκτό ότι τα μέτρα αυτά είναι αναγκαία ως προς τον αναφερόμενο αυτό σκοπό και ότι συνάδουν με την βασική αρχή της αναλογικότητας, η εφαρμογή τους θέτει εν αμφιβολία την ίδια την υπόσταση των εν γένει δικαιωμάτων των πιστωτών.

Ειδικότερα η αναδιάρθρωση του παθητικού ενός αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος αφαιρεί από τους καταθέτες το δικαίωμα ενάσκησης των δικαιωμάτων τους έτσι όπως αυτά απορρέουν εκ των αντίστοιχων συμβάσεων που έχουν συνάψει με την Τράπεζα. Τα δικαιώματα δε αυτά δεν δύναται να καθορίζονται από τρίτους ή από την πιστοληπτική ικανότητα του εκάστοτε ιδρύματος, δεδομένου ότι πρόκειται για απόλυτα εγγυημένες απαιτήσεις, οι οποίες δεν υπάγονται σε κινδύνους της αγοράς, όπως αντίθετα συμβαίνει με άλλα τραπεζικά προϊόντα επενδυτικού κυρίως χαρακτήρα και προστατεύονται από διατάξεις του αναγκαστικού δικαίου. Η απομείωση δε αυτή χωρίς την συναίνεση του καταθέτη δεν περιορίζει απλά τα αντίστοιχα δικαιώματα του αλλά οδηγεί σε πλήρη στέρηση αυτών. Αντιστοίχως, η μερική ή και ολική διαγραφή των απαιτήσεων των μετόχων της Τράπεζας, οδηγούν στην μεταβολή του πυρήνα της

²²² Την άποψη αυτή έχει υιοθετήσει και το Γερμανικό Συνταγματικό δικαστήριο ήδη από το 1971 με την απόφαση της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1971, BVerfGE, 24, 389.

²²³ Ολομ. ΣτΕ 1210/2010

²²⁴ Βλ. ο.π. Α. Κοτσίρης, Αρμενόπουλος, 1986, 662.

²²⁵ ΣτΕ 434/1959

οικονομικής συγκρότησης της εταιρίας, ενώ παράλληλα, μπορεί να ανατρέψει τον συσχετισμό δυνάμεων στους κόλπους της και να αλλοιώσει τη δυναμική θέση των μετόχων σε αυτήν. Διότι, η ακύρωση ή μετατροπή των μετοχών δεν ενεργεί μόνο απομειωτικά στην ίδια την αξία της μετοχής ως αξιόγραφου αλλά αναιρεί ουσιαστικά το δικαίωμα του μετόχου να καθορίζει με δική του βούληση το σύνολο των δικαιωμάτων που απορρέουν εκ της μετοχικής του ιδιότητας και συνδέονται με την διαχείριση της ίδιας της Τράπεζας. Στα ίδια μάλιστα αποτελέσματα οδηγεί και η εφαρμογή των προληπτικών μέτρων εξυγίανσης που εισάγει ο Νομοθέτης με την επιβολή κατάθεσης σχεδίων εξυγίανσης αλλά και με την έγκαιρη παρέμβαση στην λειτουργία του πιστωτικού ιδρύματος μέσω του διορισμού Επιτρόπου. Συνεπώς, η εφαρμογή των μέτρων αυτών οδηγεί σε πλήρη αδρανοποίηση των κεκτημένων δικαιωμάτων των πιστωτών και όχι σε έναν απλό και πρόσκαιρο περιορισμό, προσβάλλοντας τις συνταγματικές εγγυήσεις του δικαιώματος της ιδιοκτησίας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, όπως αυτές προσδιορίζονται εντασσόμενες στο συνολικά προστατευόμενο και συνεχώς εξελισσόμενο σύστημα της οικονομίας της αγοράς. Άλλωστε, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται ότι το δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, επειδή συμμετέχει στον ορισμό των κανόνων άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας, δεν πρέπει να ασκεί περιοριστικό ρόλο επί των οικονομικών σχέσεων και δραστηριοτήτων. Ως εκ τούτου οδηγός του νομοθέτη για την θέσπιση σχετικών εταιρικών κανόνων πρέπει να αποτελεί η ελαστικότητα, ως βασική αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως.

Κατά την άποψη της συντάκτριας της παρούσας, οι συνθήκες που επικρατούν στην σύγχρονη κοινωνία δεν παρέχουν στον Δικαστή την πολυτέλεια να τηρεί μία φορμαλιστική στάση ως προς τις συνέπειες της εφαρμογής των εν προκειμένω κανόνων στα περιουσιακά δικαιώματα των πολιτών, στηριζόμενος σε παλαιότερη νομολογία. Αντιθέτως, η κρίση του θα πρέπει να σχηματίζεται με μία νέα ματιά λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη του ότι ο πυρήνας του δικαιώματος δεν ανήκει ούτε στα δικαστήρια ούτε και στο κράτος. Ανήκει στον δικαιούχο του που είναι ο πολίτης και αυτός δεν καταργείται.

V. Επίμετρο

Στο παρελθόν, η έλλειψη μίας κοινής ευρωπαϊκής ρυθμιστικής πολιτικής για την αντιμετώπιση μίας πιθανής τραπεζικής κρίσης, οδήγησε σε σημαντικά προβλήματα που επηρέασαν την διεθνή οικονομία και επιβάρυναν δυσμενώς τα δημοσιονομικά στοιχεία των κρατών-μελών. Εν όψει των συνθηκών αυτών, η θέσπιση ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου το οποίο θα διόρθωνε τα «κακώς κείμενα» των προηγούμενων ετών κατέστη απόλυτα απαραίτητη. Η BRRD και η εν συνεχεία αναγκαία ενσωμάτωση της στο εθνικό μας δίκαιο ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας της ΕΕ και αντιστοίχως του εθνικού νομοθέτη να δώσει λύση στα πολύπλοκα προβλήματα που επισύρει η αφερεγγυότητα ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος. Όμως, η λύση αυτή, σε θεωρητικό έστω κομμάτι, φαίνεται αμφισβητήσιμη, δεδομένου ότι οι πιστωτές καλούνται να «θυσιάσουν» τα περιουσιακά τους δικαιώματα προς όφελος ενός αόριστου δημοσίου συμφέροντος. Η αοριστία δε αυτή έγκειται στην αμφίβολη αποτελεσματικότητα των λεπτομερώς αναφερόμενων στα παραπάνω κεφάλαια μέτρων εξυγίανσης, δεδομένου ότι η βιωσιμότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων εξαρτάται από την ρευστότητα αυτών, πράγμα το οποίο δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της προσωρινής κεφαλαιακής επάρκειας που προσδίδουν οι εν λόγω νομοθετικές ρυθμίσεις. Αντιθέτως μάλιστα, οδηγούν στον κλονισμό της εμπιστοσύνης των επενδυτών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν τις τράπεζες πλέον με επιφυλακτικότητα. Περαιτέρω, προβληματισμό εγείρει η καταλληλότητα και η προσφορότητα των διατάξεων που αφορούν την εξυγίανση ως προς την αντιμετώπιση συστημικών κρίσεων, στις οποίες το σύνολο του τραπεζικού συστήματος τίθεται σε δοκιμασία λόγω παραγόντων που δεν σχετίζονται όμως με τη χρηστή διοίκηση των πιστωτικών ιδρυμάτων, όπως συνέβη με το παράδειγμα της Ελλάδας. Σε κάθε δε περίπτωση, αν και τα μέτρα αυτά παρουσιάζονται ως εναλλακτική λύση προκειμένου να επιτευχθεί μία δημοσιονομική ελάφρυνση προς τους φορολογούμενες πολίτες ουσιαστικά λύση επιδιώκεται να δοθεί πάλι από τους ίδιους αλλά μέσω άλλης ιδιότητας, αυτής του μετόχου ή του καταθέτη.

Όλοι αυτοί οι έντονοι προβληματισμοί ενισχύουν την γενικότερη αντίληψη περί ασυμβατότητας των επίμαχων νομοθετικών μέτρων με το ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό πλαίσιο περί προστασίας του δικαιώματος στην περιουσία. Ο έλεγχος δε της τήρησης εν προκειμένω των διακριτών ορίων που θέτει το άρθρο 1 ΠΠΠ της ΕΣΔΑ και το 17Σ, αποδεικνύεται ιδιαίτερος δυσχερής εν όψει του σύνθετου χαρακτήρα των προστατευόμενων δικαιωμάτων των πιστωτών αλλά και του αφηρημένου χαρακτήρα

της έννοιας του δημοσίου συμφέροντος, η οποία ενδυναμώνεται συνεχώς από τον δικαστή, καθώς δείχνει απρόθυμος να προβεί σε έναν *in casu* ουσιαστικό έλεγχο των πραγματικών δεδομένων. Στο πλαίσιο αυτό, ο ρόλος του δικαίου αποδεικνύεται άκρως ανεπαρκής, αφού καλείται να προστατεύσει τους «αδύναμους» απέναντι σε μία συνεχώς μεταβαλλόμενη και αρκετά επισφαλής νομική πραγματικότητα, βάση της οποίας αποτελεί εν τοις πράγμασι η αρχή της οικονομικότητας, ως μία ιδιαίτερη έκφραση της αρχής της νομιμότητας.

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα: η εφαρμογή της αρχής της οικονομικότητας σημαίνει διολίσθηση του κράτους δικαίου στην χρηματοοικονομική λογική ή απλώς μία δικαιολογητική βάση ενός εντονότερου κρατικού παρεμβατισμού στο κοινωνικό γίγνεσθαι εν όψει της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής κρίσης; Κατά την άποψη της συντάκτριας της παρούσας, η αρχή της οικονομικότητας αποτελεί μία απόπειρα τόσο του νομοθέτη όσο και του δικαστή να επικαιροποιήσει την έννοια του δημοσίου συμφέροντος μέσα από την επαναξιολόγηση του, βάσει των κρατούσων οικονομικών συνθηκών. Μέσα από την δημιουργική αυτή ερμηνεία του δικαίου, τίθενται τα θεμέλια για την δημιουργία ενός σύγχρονου διακαϊκού πλαισίου ικανού να ανταπεξέλθει στις «νέες ευθύνες» που προκύπτουν από τις κοινωνικές αντιθέσεις που δημιουργούν οι εν προκειμένω οικονομικές συγκυρίες.

Παρά ταύτα, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται πως σκοπός κάθε ευήμερης κοινωνίας αποτελεί η προστασία των προστατευόμενων ελευθεριών, και δη της οικονομικής ελευθερίας που διέπει κάθε πτυχή της κοινωνίας και ως εκ τούτου τα απορρέοντα εξ αυτής δικαιώματα δεν δύναται να υποχωρούν έναντι του δημόσιου συμφέροντος, σε σημείο απώλειας της ίδιας της υποστάσεως τους.

Εν προκειμένω, τα επίμαχα μέτρα εξυγίανσης αν και είχαν ως αφετηρία την εξισορρόπηση των αμέσως παραπάνω αντιθέσεων μεταξύ δημοσίου συμφέροντος, το οποίο εξαρτάται άμεσα από την ομαλή λειτουργία των τραπεζών και των ατομικών συμφερόντων των πολιτών, που είχαν κληθεί μέσω αυστηρών δημοσιονομικών κανόνων να συμβάλουν στην ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών κατά το πρόσφατο παρελθόν, φαίνεται τελικά πως οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα, διατηρώντας ή ακόμα και οξύνοντας την προκληθείσα αυτή ανισορροπία.

Η πορεία προς μία ευρωπαϊκή τραπεζική ένωση δεν δύναται να επιτύχει αρχόμενη της δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού δικαίου εξυγίανσης των τραπεζών, του οποίου

αυτοσκοπός αποτελεί η αντιμετώπιση της παρούσας οικονομικής και τραπεζικής κρίσης, αγνοώντας μάλιστα το πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο και δη την ΕΣΔΑ. Αυτό που έχει σημασία είναι η δημιουργία αντίστοιχων ρυθμιστικών κανόνων διαχρονικού χαρακτήρα, οι οποίοι θα έχουν ως στόχο την άμεση αντιμετώπιση των συνεπειών που επισύρει η αφερεγγυότητα ενός πιστωτικού ιδρύματος, σεβόμενοι τις βασικές αρχές της ίδιας της ΕΕ και τους θεμελιώδεις κανόνες αυτής, ως μοναδική λύση για την γεφύρωση των συγκρουόμενων συμφερόντων που δημιουργούνται σε περιόδους σε κρίσης.

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

Ελληνική

Charles W. Calomiris, Αίτια της κρίσης στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου», Άρθρο Α.1, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον, Επιμέλεια Νικόλαος Β. Καραμούζης και Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2011.

Christoph G. Paulus, *Στάθης Ποταμίτης, Αέξανδρος Ν. Ρόκας, Ignacio Tirado*, Το Πτωχευτικό Δίκαιο ως ένας από τους βασικούς πυλώνες της οικονομίας της αγοράς, ΔΕΕ 2015, 1065

Αθανασίου Φοίβος, Περί της νομικής και οικονομικής μεταχείρισης των τραπεζικών καταθέσεων ως επενδυτών, σε αναμνηστικό τόμο Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, ΤτΕ, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Αθήνα, 2016, 15.

Αλούπη Όλγα, Η Οδηγία 2014/59 για την Εκκαθάριση και την Εξυγίανση Πιστωτικών Ιδρυμάτων, Νομική Βιβλιοθήκη 2015.

Αυγητίδης Δ, Η αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας σε κοινοτικό επίπεδο. Τα όρια της παρέμβασης του κοινοτικού νομοθέτη στο πτωχευτικό δίκαιο, ΧρΙΔ 2007, 400

Βελέντζας Ιωάν., Δίκαιο τραπεζών και τραπεζικών συμβάσεων 3^η εκδ. 2003

Βροντάκης Μιχ., Προβλήματα ερμηνευτικής τακτικής του Συμβουλίου της Επικρατείας σε θέματα οικονομικού προγραμματισμού και παρεμβατισμού, σε Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, Πρακτικά Α Συνεδρίου της Ένωσης Ελλήνων Συνταγματολόγων 13-15 Οκτωβρίου 1983, 1986.

Α. Γέροντας, Η προστασία της περιουσίας κατά την νοομολογία του ΕΔΔΑ - Πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις, Νομικό Βήμα, 2009, 1889.

Γεροντίδης Ισαάκ, Εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων, ΕπισκεΔ Β/2012, 305.

Γκόρτσος Χρ, Η εφαρμογή «μέτρων δημόσιας χρηματοπιστωτικής σταθεροποίησης» σε πιστωτικά ιδρύματα σύμφωνα με τον νόμο 4335/2015, ΧρηΔικ 2015, 157-166.

Ο ίδιος, Η πορεία προς την «Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση»: θεσμικές και κανονιστικές διαστάσεις και οι επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», ΧρηΔικ 3/2013, 400

Δαγγιτόγλου Π.Δ., Ατομικά Δικαιώματα, Τόμος Β΄, Αντώνης Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1991.

Δούβλης Β, Ευρωπαϊκό τραπεζικό δίκαιο, 2003

Δρόσος, Γ. Ζ., Συνταγματικοί Περιορισμοί της Ιδιοκτησίας και Αποζημίωση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1997, σελ. 49.

Ζολώτα Τρ., Η δέσμευση του εθνικού δικαστή από το νομολογιακό προηγούμενο και δεδικασμένο των αποφάσεων του ΕΔΔΑ,

<http://www.constitutionalism.gr/1600-i-desmeysi-toy-etnikoy-dikasti-apo-to-nomologiako/>

Θεοχαροπούλου Γ., Η «συμβολή» των μετόχων σε περίοδο αφερεγγυότητας των τραπεζών για την αποτροπή πτώχευσης: πραγματικότητα ή ψευδαίσθηση;, ΕΕμπΔ 2003, 794.

Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου Πόπη, Η λειτουργία των κοινοτικών και μη πιστωτικών ιδρυμάτων και η λήψη μέτρων μετά το ν. 3458/2006, ΔΕΕ 2007, 428 επ

Καλλιμόπουλος Γ., Θεώρηση, εν είδει προλόγου, θεμάτων του τραπεζικού δικαίου, ΧρηΔικ 1/2007, 6-12,

Ο ίδιος, Το πεδίο τομής μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου χρηματοπιστωτικού δικαίου, ΧρηΔικ 2011 350-351.

Καραγιάννης Β, Χρηματοπιστωτική κρίση, ενωσιακοί κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων και ελληνικά μέτρα στήριξης των πιστωτικών ιδρυμάτων, ΧρηΔικ 2011, 30.

Καράκωστας Βελισσάριος, Περιουσία και υπερνομοθετική ισχύ, Δ 2005, τευχ. 36, σελ. 552-556.

Κασιμάτης Γ, Η Απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου - Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας, Νομικό Βήμα, 1999, 705-727.

Μαγγανάς Αντ., Χρυσανθάκης Χαρ., Βανδώρος Δ., Καρατζά Α., Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομολογία & Ερμηνευτικά Σχόλια, Νομική Βιβλιοθήκη 3^η Εκδ

Μάνεσης Αριστ., Μανιτάκης Αντ., Κρατικός Παρεμβατισμός και Σύνταγμα (Έλεγχος Τραπεζών βάσει Α.Ν. 1665/1951 και Ν. 431/1976), ΝοΒ 29^ο, 1209-1210.

Μιχαλόπουλος Γ, Χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών στην διάρκεια της κρίσης σε Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Χρήστος Βλ. Γκόρτσος, Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: "Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα", 2011, 229 επ.

Μουσταῖρα Ελίνα, Οδηγία 2001/24/ΕΚ για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων, Αρμ. 2005, 321 επ.

Παπαδοπούλου Δ, Η ευθύνη της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι των μετόχων αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος, ΔΕΕ 2013, 308.

Παυλόπουλος Αν., Ευρωπαϊκός δικαστικός έλεγχος φορολογικής πολιτικής, Ευρωπαϊκό δικαστήριο δικαιωμάτων του ανθρώπου, Υπόθεση Ν.Μ.Κ. κατά Ουγγαρίας, Το Σύνταγμα, 2013, 713-719

Περάκης Ευ., Έλεγχος της ανώνυμης εταιρίας και ανίχνευση της αφερεγγυότητας. Ζητήματα του ελληνικού δικαίου με αναφορά στην γαλλική εμπειρία», ΕλλΔνη 1994, 7.

Ρόκας Ν., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.

Σαρμάς Ι, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998

Ο ίδιος, Η δίκαιη ισορροπία κατά την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου,

<http://www.constitutionalism.gr/2066-i-dikaii-isorropia-kata-ti-nomologia-toy-eyrwpaiko/>

Σισιλιάνος Αγγ.-Αίνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013.

Σταθόπουλος Μιχ., Οικονομική Ελευθερία, οικονομικό σύστημα και Σύνταγμα (παρατηρήσεις πάνω στη συνταγματικότητα του άρθρ. 2 του ν. 1046/1980), Ζ' ΤοΣ, 1981, 528 επ.

Ψαρουδάκης Γ, Η συστημική σταθερότητα στο ελληνικό δίκαιο, ΕΕμπΔ 2013, 494-516.

Ψυχομάνης Σπ, Τράπεζες και Οικονομική κρίση, ΝοΒ τ. 62, 2014, 850.

Ο ίδιος, Οι τράπεζες και η εποπτεία τους, 2006

Ξενόγλωσση

Asimakopoulos Ioanis, Avramidis Panagiotis, Malliaropoulos Dimitris, Travlos Nikolaos, Moral hazard and strategic default: evidence from greek corporate loans, Bank of Greece, Economic Analysis and Research Department – Special Studies Division, July 2016.

<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2016211.pdf>

Balz M, Simplifying bankruptcy, in Basedow/Drobning/Ellwig/Hopt, Aufbruch nach Europa – 75 Jahre Max-Planck-Institut für Privatrecht, Tübingen, 2001.

Campbell A. and Lastra R. M., Definition of Bank Insolvency and Types of Bank Insolvency Proceedings στο Cross-Border bank Insolvency, R.M Lastra, Oxford 2011.

Chennells Lucy and Wingfield Venetia of the Bank's Resolution Directorate, Bank Failure and bail in an introduction, Quarterly Bulletin 2015, Bank of England

<http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/2015/q302.pdf>

Chiyedza Maguze Tracy, EU bank recapitalisation and the bail-in option: an analysis of the effects of mandatory bail-in on creditors' property rights, UCL Journal of Law and Jurisprudence

<http://discovery.ucl.ac.uk/1515995/1/Bank%20Recapitalisation.pdf>

Clarida Richard, Jordi Galí, and Mark Gertler, Monetary Policy Rules and Macroeconomic Stability: Evidence and Some Theory, Quarterly Journal of Economics, 2000, 147 -180

<http://www.nyu.edu/econ/user/gertlerm/qje00.pdf>

Enderlein/Trebesch/von Daniels, Sovereign Debt Disputes, A database on government coerciveness in debt crises, JIMF 2012, 250.

<http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/23723.pdf>

Goldstein Morris/ Véron Nicolas, Too big to fail: The transatlantic debate, Bruegel Working Paper, Feb. 2011,

http://bruegel.org/wp-content/uploads/imported/publications/Nicolas_Veron_WP_Too_big_to_fail_2011_03.pdf

Gomien Donna, Harris David, Zwaak Leo, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτικής, Παπαζήσης, Αθήνα 2001.

Goodhart Charles & Avgouleas Emilios, Critical Reflections on Bank Bail-ins, Bank of International Settlements, Draft of 12 Jan. 2015.
<http://www.bis.org/bcbs/events/bartnf/avgouleasgoodhart.pdf>

or *Goodhart, Charles and Avgouleas, Emilios* (2016) [A critical evaluation of bail-in as a bank recapitalization mechanism](#) In: Evanoff, Douglas D. and Haldane, Andrew and Kaufman, George G. , (eds.) The New International Financial System: Analyzing the Cumulative Impact of Regulatory Reform. World Scientific Studies in International Economics, 48. World Scientific, Singapore, 267-305. ISBN 9789814678322

Goodhart, C.A.E. and D. Schoenmaker, Institutional Separation Between Supervisory and Monetary Agencies, in Goodhart, C.A.E. (editor): The Central Bank and the Financial System, Macmillan, Press, London., 1993.

Kaplan/Cooper, Cost and Effect: Using Integrated Cost Systems to Drive Profitability and Performance, Harvard Business School Press, 1998.

Cf. M. Mendelson and M. Paporinskis, ‘Bail-ins and the international investment law of expropriation: in and beyond Cyprus’, *Buttersworth Journal of International Banking and Financial Law*, September 2013.

http://blogs.lexisnexis.co.uk/fs/wp-content/uploads/sites/11/2013/10/jibfl_mendelson.pdf

Gordon J Ringe, Bank resolution in Europe: The unfinished agenda of structural reform, In Busch B., Ferranini G. : European Banking Union, Oxford University Press, W.G. 2015.

<http://www.fsb.org/wp-content/uploads/Jeffrey-N.-Gordon-and-W.-Georg-Ringe-on-TLAC.pdf>

Speyer Bernhard, EU Banking Union, Right idea, Poor execution, Deutsche Bank Research 4.9.2013

https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000319670/EU_Banking_Union%3A_Right_idea,_poor_execution.PDF

Stock and Watson, Has the cycle business changed and why?, NBER Macroeconomics Annual, 2002, Volume 17

<http://www.nber.org/chapters/c11075.pdf>

Διαδικτυακές Δημοσιεύσεις/Ανακοινώσεις

Συνέντευξη με τον καθηγητή τραπεζικού δικαίου Rodrigo Olivares-Caminal, Bail in, κούρεμα καταθέσεων και η Οδηγία BRRD, 22 Ιουλίου 2015,

<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/bail-koyrema-katatheseon-kai-i-odigia-brrd-synentyxi-me-ton-kathigiti-trapezikoy-dikaioy>

Luke Baker, After Cyprus, eurozone faces tough banks regime – Eurogroup head, Reuters, 25 March 2013.

<http://www.reuters.com/article/uk-eurogroup-cyprus-dijsselbloem-idUKBRE92O0IL20130325>

Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση, <http://www.hba.gr/TrapEn/trapezikienosiCase.asp?menu=1>

Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Ενεργητικό τραπεζών (% ΑΕΠ, Δεκέμβριος 2010).

<http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylogikostomos/1%20XARDOUVELHS%201-52.pdf>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου της 6^{ης} Ιουνίου 2012, Βρυξέλλες.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-570_el.htm

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), State Aid Scoreboard, διαθέσιμο στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/financial_economic_crisis_aid_en.html#tables

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Γνώμη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας της 20^{ης} Ιουλίου 2015 σχετικά με την ανάκαμψη και εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων, ECP Public, CON/2015/25.

https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/el_con_2015_25_f_sign.pdf

Κεντρική Τράπεζα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Έκθεση της Pimco, Φεβρουάριος 2013.

http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf/cyprusindependentduediligencereport_18april.pdf

Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ για το έτος 2015, Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση των μετόχων, Φεβρουάριος 2016.

<http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2015.pdf>

Eurogroup Statement of Cyprus, 25 March 2013, European Council/Council of the European Union

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ecofin/136487.pdf

European Banking Authority, Consultation Paper, Draft Guidelines on the rate of conversion of debt to equity in bail in, 11 Νοεμβρίου 2014, EBA/CP/2014/39.

<https://www.eba.europa.eu/documents/10180/890758/EBA-CP-2014-39+CP+on+GL+on+conversion+rates.pdf>

European commission, The high level group on financial supervision in EU chaired by Jacques de Larosi re, Report, Brussels, 25.02.2009

http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf

European commission, proposal for a Directive of the European Parliament and of the council, Brussels, 06.06.2012, COM(2012) 280 final, 2012/0150(COD), Articles 24, 27 § 1.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2012:0280:FIN>

European Commission, Euro area summit statement Brussels, 29/06/2012, D 12/7.

http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-12-7_el.htm

European Parliament, The Implementation of bail in in recent resolution and state aid cases, 22.02.2016.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/574386/IPOL_ATA\(2016\)574386_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/574386/IPOL_ATA(2016)574386_EN.pdf)

BBC, Government annual surplus or deficit.

<http://www.bbc.com/news/business-13366011>

G-10, Report on consolidation in the financial sector, January 2001, 126

<https://www.imf.org/external/np/g10/2001/01/Eng/pdf/file1.pdf>

McKinsey & Company, Debt and (not much) Deleveraging, February 2015

<http://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/debt-and-not-much-deleveraging>

Nondas, Greece's Bank Resolution Legislation Is Credit Negative for Unsecured Creditors, Moody's Credit Outlook, 27 Ιουλίου 2015, 10

<http://web1.amchouston.com/flexshare/001/cfa/Moody's/MCO%202015%2007%2027.pdf>

Lamfalussy Report

http://ec.europa.eu/finance/securities/lamfalussy/report/index_en.htm

Πρωτογενείς Πηγές

Ευρωπαϊκά και διεθνή νομοθετικά κείμενα

Ο ελβετικός Ομοσπονδιακός Νόμος του 1934 σχετικά με τις Τράπεζες και τα Ταμειυτήρια - Federal Act on Banks and Savings Banks of 1934

Βασιλικό διάταγμα του Βελγίου της 9^{ης} Ιουλίου 1935 - Royal Decree 185

Dutch Act on the Supervision of Credit Systems 1952

Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act of 2010 - Dodd-Frank Act 2010

Federal Deposit Insurance Act

Bank Restructuring Act 2011 (*Gesetz zur Reorganisation von Kreditinstituten*)

Νόμος του 2013 (N.17(I)/2013) της Κυπριακής Δημοκρατίας περί εξυγίανσης πιστωτικών και άλλων ιδρυμάτων.

Το περί Πώλησης Εργασιών της Τράπεζας Κύπρου Δημόσιας Εταιρείας Λτδ Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 93/2013, 25.3.2013),

Το περί Πώλησης Εργασιών της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 94/2013, 25.3.2013),

Το περί της Πώλησης Εργασιών των εν Ελλάδα Εργασιών της Τράπεζας Κύπρου Δημόσιας Εταιρείας Λτδ Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 96/2013, 26.3.2013),

Το περί Πώλησης Εργασιών των εν Ελλάδι Εργασιών της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 97/2013, 26.3.2013) και

Το περί Διάσωσης με ίδια Μέσα της Τράπεζας Κύπρου Δημόσιας Εταιρείας Λτδ Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 103/2013, 29.3.2013).

Το περί της Πώλησης Ορισμένων Εργασιών της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 104/2013, 29.3.2013).

Το περί της Πώλησης Ορισμένων Εργασιών στο Ηνωμένο Βασίλειο της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd Διάταγμα του 2013 (ΚΔΠ 105/2013, 1.4.2013).

Άρθρο 107 ΣΛΕΕ.

Άρθρο 105 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Άρθρο 114 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 95 ΣΕΚ)

άρθρο 127 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 105 ΣΕΚ).

Κανονισμός ΕΚ/1093/2010 σχετικά με τη σύσταση Ευρωπαϊκής Εποπτικής Αρχής (Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών), την τροποποίηση της απόφασης αριθ. 716/2009/ΕΚ και την κατάργηση της απόφασης 2009/78/ΕΚ της Επιτροπής, ο οποίος τροποποιήθηκε με τον Κανονισμό 1022/2013/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013 καθώς και τον Κανονισμό 1024/2013/ΕΕ του Συμβουλίου της 15^{ης} Οκτωβρίου,

Κανονισμός ΕΚ/1094/2010, για τη σύσταση Ευρωπαϊκής Εποπτικής Αρχής (Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων), την τροποποίηση της απόφασης αριθ. 716/2009/ΕΚ και την κατάργηση της απόφασης 2009/79/ΕΚ της Επιτροπής

Κανονισμός ΕΚ/1095/2010, σχετικά με τη σύσταση Ευρωπαϊκής Εποπτικής Αρχής (Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών), την τροποποίηση της απόφασης αριθ. 716/2009/ΕΚ και την κατάργηση της απόφασης 2009/77/ΕΚ

Κανονισμός ΕΚ/1092/2010, σχετικά με τη μακροπροληπτική επίβλεψη του χρηματοοικονομικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη σύσταση Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου

Κανονισμός ΕΚ/1096/2010, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα όσον αφορά τη λειτουργία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου

Κανονισμός 1022/2013/ΕΕ, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 σχετικά με τη σύσταση Ευρωπαϊκής Εποπτικής Αρχής (Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών) όσον αφορά την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1024/2013 του Συμβουλίου

Κανονισμός 1024/2013/ΕΕ, για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων

Κανονισμός 575/13/ΕΕ Κανονισμού, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για πιστωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις επενδύσεων και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012»

Οδηγία 94/19/ΕΟΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τίτλο «περί των συστημάτων εγγύησης καταθέσεων»

Οδηγία 2001/24/ΕΕ για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων

Οδηγία 2005/14/ΕΚ για τροποποίηση των οδηγιών 72/166/ΕΟΚ, 84/5/ΕΟΚ, 88/357/ΕΟΚ και 90/232/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 2000/26/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ασφάλιση αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία οχημάτων

Οδηγία 2005/68/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Νοεμβρίου 2005 Σχετικά με τις ανασφαλίσεις και την τροποποίηση των οδηγιών 73/239/ΕΟΚ, 92/49/ΕΟΚ του Συμβουλίου, καθώς και των οδηγιών 98/78/ΕΚ και 2002/83/ΕΚ

Οδηγία 2006/48/ΕΚ σχετικά με την ανάληψη και την άσκηση δραστηριότητας πιστωτικών ιδρυμάτων

Οδηγία 2006/49/ΕΚ, για την επάρκεια των ιδίων κεφαλαίων των επιχειρήσεων επενδύσεων και των πιστωτικών ιδρυμάτων

Οδηγία 2014/49/ΕΕ, περί των συστημάτων εγγύησης των καταθέσεων

Οδηγία 1014/59/ΕΕ, για τη θέσπιση πλαισίου για την ανάκαμψη και την εξυγίανση πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων και για την τροποποίηση της οδηγίας 82/891/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 2001/24/ΕΚ, 2002/47/ΕΚ, 2004/25/ΕΚ, 2005/56/ΕΚ, 2007/36/ΕΚ, 2011/35/ΕΕ, 2012/30/ΕΕ και 2013/36/ΕΕ, καθώς και των κανονισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και (ΕΕ) αριθ. 648/2012

Απόφαση 2001/527/ΕΚ της Επιτροπής για τη σύσταση της ευρωπαϊκής επιτροπής ρυθμιστικών αρχών των αγορών κινητών αξιών όπως τροποποιήθηκε και ισχύει πλέον σήμερα δυνάμει της Απόφασης 2004/7/ΕΚ της Επιτροπής.

Απόφαση 2004/6/ΕΚ της Επιτροπής για την σύσταση της επιτροπής των ευρωπαϊκών εποπτικών αρχών ασφαλίσεων και επαγγελματικών συντάξεων

Απόφαση 2004/5/ΕΚ της Επιτροπής, για τη σύσταση της επιτροπής ευρωπαϊκών αρχών τραπεζικής εποπτείας

ΕΕ C 270 της 25^{ης}.10.2008 - Ανακοίνωση της Επιτροπής περί τραπεζικών υπηρεσιών.

ΕΕ C 10 της 15^{ης}.01.2009 - Ανακοίνωση της Επιτροπής περί ανακεφαλαιοποίησης.

ΕΕ C 72 της 26^{ης}.03.2009 - Ανακοίνωση της Επιτροπής περί απομειωμένων περιουσιακών στοιχείων.

ΕΕ C 195 της 19^{ης}.08.2009 - Ανακοίνωση της Επιτροπής περί αναδιάρθρωσης.

ΕΕ C 329 της 7^{ης}.12.2010 - Ανακοίνωση της Επιτροπής περί παράτασης.

Εθνικά νομοθετικά κείμενα

Α.Ν. 1665/1951 «περί λειτουργίας και ελέγχου τραπεζών».

Ν. 1386/1983, Οργανισμός Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων

- N. 2076/1992 για την «ανάληψη και άσκηση δραστηριότητας πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλες συναφείς διατάξεις»
- N. 2076/1992, Ανάλυση και άσκηση δραστηριότητας πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλες συναφείς διατάξεις
- N. 2330/1995, Ρυθμίσεις για την εξυγίανση της Τράπεζας Κρήτης Α.Ε.
- N. 2324/1995, Τροποποίηση της νομοθεσίας για τα Χρηματιστήρια Αξιών, Οργάνωση της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς, Σύστημα Εγγύησης Καταθέσεων και άλλες διατάξεις.
- N.2832/2000, Κωδικοποίηση των διατάξεων για τη σύσταση, οργάνωση και λειτουργία συστήματος καταθέσεων και τροποποίηση και συμπλήρωση του Καταστατικού της Τράπεζας της Ελλάδος.
- N. 3458/2006 για την εξυγίανση και την εκκαθάριση των πιστωτικών ιδρυμάτων.
- N. 3723/2008, Ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης και άλλες διατάξεις .
- N. 3746/2009, Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων (ΤΕΚΕ), ενσωμάτωση των Οδηγιών 2005/14/ΕΚ για την υποχρεωτική ασφάλιση οχημάτων και 2005/68/ΕΚ σχετικά με τις αντασφαλίσεις και λοιπές διατάξεις.
- N. 4021/2011, «Ενισχυμένα μέτρα εποπτείας και εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων - Ρύθμιση θεμάτων χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα - Κύρωση της Σύμβασης - Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και των τροποποιήσεων της και άλλες διατάξεις»
- N. 4051/2012, Ρυθμίσεις συνταξιοδοτικού περιεχομένου και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις εφαρμογής του Μνημονίου Συνεννόησης του ν. 4046/2012.
- N. 4063/2012, Κύρωση της Απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που τροποποιεί το άρθρο 136 της ΣΛΕΕ, της Συνθήκης για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και της Συνθήκης για τη σταθερότητα, το συντονισμό και τη διακυβέρνηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.
- N. 4079/2012, Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων κεφαλαιακής ενίσχυσης των πιστωτικών ιδρυμάτων», της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων εφαρμογής των νόμων 3864/2010, 4021/2011, 4046/2012, 4051/2012 και 4071/2012», της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων δημοσίευσης οικονομικών εκθέσεων πιστωτικών ιδρυμάτων και θυγατρικών τους, οι οποίες δραστηριοποιούνται στο χρηματοοικονομικό τομέα» και άλλες διατάξεις του Υπουργείου Οικονομικών.
- N. 4093/2012, Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013–2016 – Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013–2016
- N. 4099/2012, Οργανισμοί συλλογικών επενδύσεων σε κινητές αξίες και ανώνυμες εταιρείες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων, Οδηγία 2009/65/ΕΚ. Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις διατάξεις των Οδηγιών 2010/ 78/ΕΕ, 2010/73/ΕΕ, 2011/96/ΕΕ, 2009/133/ ΕΚ, 2004/ 113/ΕΚ. Ευρωπαϊκή Συνεταιριστική Εταιρεία. Μέτρα εφαρμογής των Κανονισμών (ΕΚ) 1338/2001 και (ΕΕ) 1210/2010 περί προστασίας του ευρώ και άλλες διατάξεις.
- N. 4047/2012, Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγοντα μέτρα εφαρμογής του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012–2015

και του Κρατικού Προϋπολογισμού έτους 2011» και της Πράξης Νομο- θετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις κατεπειγόντων θεμάτων εφαρμογής του ν. 4024/2011 «Συνταξιοδοτικές ρυθ- μίσεις, ενιαίο μισθολόγιο – βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθε- σμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012–2015» και των Υπουργείων Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Εσωτερικών, Οικονομικών, Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων που αφορούν την εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισί- ου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012–2015» και άλλες διατάξεις.

Ν. 4261/2014, Πρόσβαση στη δραστηριότητα των πιστωτικών ιδρυμά- των και προληπτική εποπτεία πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/36/ ΕΕ), κατάργηση του ν. 3601/2007 και άλλες διατάξεις.

Ν. 4335/2015, Επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4334/2015.

Νομολογία

ΕΔΔΑ

Απόφαση της 6^{ης} Μαρτίου 1980 του ΕΔΔΑ, X v. Federal Republic of Germany,

Απόφαση της 12^{ης} Οκτωβρίου 1982 του ΕΔΔΑ, Lars Bramelid and Anne Marrie Malmström V. Sweden,

Απόφαση της 23^{ης} Νοεμβρίου 1983 του ΕΔΔΑ, Van der Musselle v. Belgium.

Απόφασης της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1983 του ΕΔΔΑ, Sporrang & Lönroth κατά Σουηδίας,

Απόφαση της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1986 του ΕΔΔΑ, Company S. and T. v. Sweden

Απόφαση της 24^{ης} Οκτωβρίου 1986 του ΕΔΔΑ, Agosi v. UK.

Αποφάσεις της 24^{ης} Μαρτίου 1987 του ΕΔΔΑ, Erkner and Hofauer v. Austria και Poiss v. Austria

Απόφαση της 7^{ης} Ιουλίου του 1989 του ΕΔΔΑ, Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden.

Απόφαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1989 του ΕΔΔΑ, Mellacher v. Austria

Απόφαση της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, Scollo v. Italia

Απόφαση της 28^{ης} Μαρτίου 1990 του ΕΔΔΑ, Groppera Radio AG and Others v. Switzerland,

Απόφαση της 18^{ης} Φεβρουαρίου 1991 του ΕΔΔΑ, Fredin v. Sweden (No1).

Απόφασης της 29^{ης} Νοεμβρίου 1991 του ΕΔΔΑ, Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland,

Απόφαση της 24^{ης} Ιουνίου 1993 του ΕΔΔΑ, Papamichalopoulos v. Greece

Απόφαση της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1994 του ΕΔΔΑ, Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece

Απόφαση της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, Agrotexim and Others v. Greece,

Απόφαση της 20^{ης} Νοεμβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, *Pressos Compania Naviera S.A. and others v. Belgium*,

Απόφαση της 20^{ης} Νοεμβρίου 1995 του ΕΔΔΑ, *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*

Απόφαση της 16^{ης} Μαρτίου 1996 του ΔΕΚ, C – 441/93, Παναγής Παφίτης κλπ κατά Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδος ΑΕ κλπ.,

Απόφαση της 9^{ης} Ιουλίου 1997 του ΕΔΔΑ, *Akkuş v. Turkey*,

Απόφαση της 22^{ης} Μαΐου 1998 του ΕΔΔΑ, *Vasilescu v. Roumania*

Απόφασης της 28^{ης} Ιουλίου 1999 του ΕΔΔΑ, *Immobiliare Saffi v. Italy*,

Απόφαση της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 2000 του ΕΔΔΑ, *Denmark V. UK*.

Απόφαση της 7^{ης} Νοεμβρίου 2002 του ΕΔΔΑ, *Olczak κατά Πολωνίας*

Απόφαση της 6^{ης} Νοεμβρίου 2002 του ΕΔΔΑ, *Sovtransavto Holdings V. Ukraine*

Απόφασης της 7^{ης} Νοεμβρίου 2002 του ΕΔΔΑ, *Olczak V. Poland*.

Απόφαση της 18^{ης} Απριλίου 2002 του ΕΔΔΑ, *Ouzounis and others v. Greece*

Απόφαση της 21^{ης} Μαΐου 2002 του ΕΔΔΑ, *Jokela v. Finland*.

Απόφαση της 25^{ης} Ιουλίου 2002, του ΕΔΔΑ, *Sontransavto Holding κατά Ουκρανίας*

Απόφασης της 31^{ης} Ιουλίου 2003 του ΕΔΔΑ, *Eugenia Michaelidou Developments Ltd and Michael Tymvios v. Turkey*

Απόφαση της 22^{ης} Ιουνίου 2004 του ΕΔΔΑ, *Broniowski v. Poland*

Απόφαση της 30^{ης} Ιουνίου 2005 του ΕΔΔΑ, *Jahn and others v. Germany*

Απόφαση της 24^{ης} Νοεμβρίου 2015 του ΕΔΔΑ, *Capital Bank AD v. Bulgaria*.

Απόφαση της 30^{ης} Νοεμβρίου 2005 του ΕΔΔΑ, *Solodyuk v. Russia*.

Απόφασης της 23^{ης} Φεβρουαρίου 2006 του ΕΔΔΑ, *Stere v. Romania*

Απόφασης της 19^{ης} Ιουλίου 2006 του ΕΔΔΑ, *Hutten-Czapska v. Poland*,

Απόφασης της 11^{ης} Οκτωβρίου 2007, *Glas Nadezhda EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria*,

Απόφαση της 19^{ης} Απριλίου 2007 του ΕΔΔΑ, *Vilho Eskelinen v. Finland*

Απόφασης της 8^{ης} Ιουλίου 2008 του ΕΔΔΑ, *Megadat.com slr v. Moldova*,

Απόφαση της 3^{ης} Νοεμβρίου 2009 του ΕΔΔΑ, Suljagić v. Bosnia and Herzegovina

Απόφασης της 26^{ης} Νοεμβρίου 2009 του ΕΔΔΑ, *Pešková v. Czech Republic*.

Απόφαση της 2^{ης} Δεκεμβρίου 2010 του ΕΔΔΑ, *Yuriy Lobanov v. Russia*.

Απόφαση της 11^{ης} Φεβρουαρίου 2010 του ΕΔΔΑ, *Malysh v. Russia*

Απόφαση της 4^{ης} Οκτωβρίου 2011 του ΕΔΔΑ, *Nassau Verzekering Maatschappij N.V. v. Netherlands*.

Απόφασης της 25 Οκτωβρίου 2011 του ΕΔΔΑ, *Valkov v. Bulgaria*

Απόφαση της 7^{ης} Φεβρουαρίου 2012, *Frimu and others v. Rumania*

Απόφαση της 20^{ης} Μαρτίου 2012 του ΕΔΔΑ, *Panfile v. Rumania*

Απόφασης της 7^{ης} Ιουνίου 2012 του ΕΔΔΑ, *Centro Europa 7 S.r.l & Di Stefano v. Italy*,

Απόφαση της 10^{ης} Ιουλίου 2012 του ΕΔΔΑ, Grainger and Others v. UK,
Απόφαση της 29^{ης} Ιανουαρίου 2013 του ΕΔΔΑ, Zolotas v. Greece,
Απόφαση της 8^{ης} Οκτωβρίου 2013 του ΕΔΔΑ, da Conceição Mateus και Santos Januário v. Portugal,
Απόφαση της 15^{ης} Οκτωβρίου 2013 του ΕΔΔΑ Savickas v. Lithuania,
Απόφαση της 7^{ης} Μαΐου 2013 του ΕΔΔΑ, Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδα
Απόφαση της 14^{ης} Μαΐου 2013 του ΕΔΔΑ, N.K.M. v. Hungary
Απόφαση της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 2015 του ΕΔΔΑ, da Silva Carvalho Rico v. Portugal
Απόφαση της 19^{ης} Ιουλίου 2016 του ΔΕΚ, C- 526/14, Kotnik and Others v. Državni zbor Republike Slovenije,
Απόφαση της 21^{ης} Ιουλίου 2016 του ΕΔΔΑ, Mamatras v. Greece.

ΔΕΚ

Απόφαση της 2 Μαΐου 2006 του ΔΕΚ C – 341/04
Απόφαση της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2016 του ΔΕΚ, C – 8/15 P έως C – 10/15 P, Ledra Advertising Ltd and others v. Commission and others.

Ξένων Εθνικών Δικαστηρίων

Απόφαση του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου της Αγγλίας του 1947, Pointe Gourde Quarrying and Transport Co Ltd v Sub-Intendent of Crown Lands [1947] AC 565

Απόφαση της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1971 του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, BVerfGE,24,389.

Απόφαση της 29^{ης} Δεκεμβρίου 1989 του Διαιτητικού Δικαστηρίου Emmanuel Too v. Greater Modesto Insurance Associates and the USA,

Εθνική Νομολογία

ΣτΕ 434/1959

ΣτΕ 1071/1961

ΠΠρΑθ 15070/1977

ΑΠ 1083/1991

ΠΠρΑθ 5785/1993

ΟΛΑΠ 40/1998

ΟΛΑΠ 14/1999

Εφ Αθ7281/1999

ΑΠ 795/2000
ΑΠΟΛ 13/2000
ΣτΕ Ολ 1909/2001
ΣτΕ 1006/2002
ΣτΕ 3550/2002
ΑΠ 830/2003
ΣτΕ 3199/2003.
ΑΠ1122/2005
ΑΠ 29/2005
ΑΠ 844/2006
ΕφΘεσσ 690/2006
ΟΛΑΠ 6/2007,
ΣτΕ 1124/2007
ΕφΑθ 4538/2007.
ΑΠ 707/2009
ΕφΘεσ 1877/2010
Ολομ. ΣτΕ 1210/2010
ΣτΕ 668/2012
ΣτΕ Ολ 1116/2014
ΣτΕ Ολ 3013/2014
ΣτΕ 3013/2014,

Το υπ' αριθμ. 131/2016 πρακτικό συνεδρίασης και γνωμοδότηση του Ε Τμήματος του ΣτΕ σχετικά με την μετεγκατάσταση του οικισμού Ποντοκώμης της Τοπικής Κοινότητας Ποντοκώμης της Δημοτικής Ενότητας Δημητρίου Υψηλάντη του Δήμου Κοζάνης λόγω αναπτυξιακών έργων ΔΕΗ.

